

Інж. А. НЕСТЕРЕНКО

МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН

СЛУЖИТЕЛЬ БОГОВІ Й НАРОДОВІ

БІОГРАФІЧНА МОНОГРАФІЯ

1958

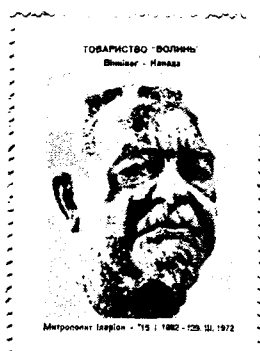
Вінніпег

Інж. А. НЕСТЕРЕНКО

МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН

СЛУЖИТЕЛЬ БОГОВІ Й НАРОДОВІ

БІОГРАФІЧНА МОНОГРАФІЯ

1958
Вінніпег

Відбитка з “ЮВІЛЕЙНОЇ КНИГИ на пошану Митрополита ІЛАРІОНА”.

Митрополит ІЛАРІОН.

Проф. Д-р І. Огієнко за працею
в кабінеті ученого, у Варшаві, 1937 р. На стіні — портрет
Й. Добровського — основоположника слов'янознавства .

МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН — СЛУЖИТЕЛЬ БОГОВІ Й НАРОДОВІ

КОРОТКИЙ НАРИС ЙОГО ЖИТТЯ Й ДІЯЛЬНОСТІ.

“Служити Народові — то служити Богові!”
(*Митрополит Іларіон*).

Ч А С Т И Н А І.

1. Митрополит Іларіон — найвищий Учитель.

У кожної людини є дні, які відзначають пройдені етапи життя. І тоді усвідомлюються осяги й надбання на життєвому шляху, та раз перевіряються всі недотягнення й невдачі.

Таким днем для Митрополита Української Греко-Православної Церкви в Канаді — Владики Іларіона (Професора Івана Огієнка) є 15 січня 1957 року. Цей день є днем 75-ліття з дня Його народження. Він дає нагоду українській спільноті пошанувати Його Високодостойну Особу за ті великі труди, які Він поклав для нашого народу.

Митрополит Іларіон — щирий український громадянин і великий патріот, і він належить до тих малочисленних осіб, хто все своє життя присвятив своєму народові та його ідеалам. Він невтомно працює на різних ділянках нашої духової культури, вкладаючи в свою працю всю свою силу, вмільсть і всю свою душу. Він любить свій народ, боліє його болями і тішиться всіма його гараздами. І нині Він є одним з найстарших серед живих, і найвизначніших українських учених та громадсько-політичних діячів. Він бо є одним з тих могіканів України, що підготували й зірвали до чину українські маси в 1917-1920 роках при відродженні Української Держави. Дякуючи громадській і Архипастирській діяльності та цінним літературним і науковим працям, Його ім'я стало широко відоме в наукових колах культурного світу як ім'я одного з найбільших учених у нашому столітті.

Подаємо короткий нарис деяких фрагментів з Його життєвого шляху, що дають певну силуетку Його Високостойної Особи.

Його життєвий шлях такий же тернистий, як і шлях нашого народу. А вся Його діяльність — це повчальний приклад: як треба працювати для свого народу навіть у тяжких і несприятливих умовах!

Ось тому й пишемо цей нарис, щоб наше громадянство, головню молодше, ближче познайомилося з нашим Великим Митрополитом, і щоб Його невсипуща й довголітня наукова, громадська й Архипастирська праця стала для нашої молоді живим прикладом, дороговказом життя. Наша молодь повинна вчитись на Його чинах та тим самим збагачувати свій досвід для служіння нації. Бо це ж Митрополит Іларіон великою мірою збагатив і зміцнив нашу національну духову культуру в її основах та високо підніс прапора Рідної Церкви, незалежної й Соборноправної! Бо це ж лише Йому треба завдячувати велику частину нашого духового піднесення! Він же є заслуженою постаттю наших визвольних змагань, найвищим учителем Віри і духовим опікуном нашого народу. І для Нього, як для глибокоїдейного мужа, найкращою нагородою і признанням було й буде: вчитись на Його чинах служити народові, бо то Служба Богіві!

Для цієї праці користуюсь деякими даними з “Наукового збірника в 30 річницю наукової праці проф. д-ра Івана Огієнка” за 1937 рік, з ювілейного збірника за 1950 рік під заголовком „Людина Праці”, що був виданий з нагоди 10-ліття Архипастирської праці Митрополита Іларіона. А також користаю з його автобіографії під заголовком: „Моє життя” з 1936 року та інш. матеріалами.

А поза тим автор цих рядків пригадує й особисто деякі моменти з Його життя, як живий свідок, бо біля 30 років має постійний зв'язок з Митрополитом Іларіоном як не особисто, то листовний. І не один раз доводилось бути наочним свідком деяких подій в Його особистому житті.

ЧАСТИНА II. НА БАТЬКІВЩИНІ.

1. Дата й місце народження.

Митрополит Іларіон (Професор Іван Огієнко) народився 15 (2) січня 1882 року в Україні, в містечку Брусиліві Радомиського повіту на Київщині, в українській православній селянській родині. Його батько Іван і мати Єфросинія (з родини Петриченків) Огієнко з діда-прадіда були українські селяни. Вони були побожні люди, і свято берегли свою прабатьківську Православну Віру. Батько рано (1884 р.) помер у трагічному випадку (переїханий кінями), а вдова-мати, залишившись з 4-ма своїми дітьми, не змогла всіх їх вижити. А тому вона віддала 3 старших по людях, а при собі залишила лише наймолодшого хлопчика Івана. Утримувала його на ті засоби, що запрацювала своєю тяжкою фізичною працею в місцевій економії (фільварку) та дрібною торгівлею.

2. Початкова школа.

У 1892 році десятирічного хлопчика Івана мати послала до Брусилівської початкової народньої школи. Раніше не могла його послати, бо не було відповідного вбрання. У школі він проявив великі успіхи в науці, завдячуючи своїм визначним здібностям, якими його обдарував Господь Бог з уродження. Матеріальна скрута матері все ж змушувала його не раз відриватись від шкільної науки і фізично працювати наймитом, щоб допомогти своїй матері.

Але Милосердний Господь не залишив його без Своєї Опіки, і послав йому добрих учителів в особах учителя початкової школи Івана Сливки і панотця Никанора Сташевського, які й зацпили йому любов до науки й до Церкви. Добродійний вплив тих наставників та рідної неньки він глибоко сприймав своєю юнацькою душею. Він зростав у чеснотному оточенні, у пошані до Господа

Бога. І був надзвичайно пильний у шкільній науці та постійно прислужував при церковних Богослужбах. Уже з молодих років у нього помічався нахил до релігійного життя, і пізніше він став християнином з переконання. Християнство стало засадничою рисою його світогляду, який він проносить через усе своє життя. І вже тоді з юних років він усвідомив собі, що працювати мусить кожна людина, щоб бути щасливою, і праця — то ціль людського життя. А це й надхнуло бідне хлоп'я, що не мало навіть найменших матеріальних засобів у родині, працею самотужки пробиватись у люди.

Дякуючи його винятковим успіхам у шкільній науці, йому, ще учневі початкової школи, доручалось навчати селянських дітей грамоти й молитов. За це він одержував невеличку платню і цим допомагав своїй коханій неньці та купував собі книжки. Він мав таку велику охоту й замилювання до науки та нахил до набуття знання, що, будши 13-літнім хлопцем, він передплачував за 30 своїх тяжко запрацьованих грошей місячник "Сельській Вѣстникъ" з Петрограду.

Уже в початковій школі Іван Огієнко почав писати вірші російською мовою, і шкільний учитель Іван Сливка дуже заохочував його до поезії.

3. Військово-фельдшерська школа.

Початкову чотирирічну школу Іван Огієнко закінчив першим учнем 1896 року. А після її закінчення, за порадами своїх учителів-наставників, вступив до військово-фельдшерської школи в Києві в серпні того ж року. При вступі він мусів скласти іспити, які він склав дуже добре, й був прийнятий. Цю школу він обрав лише тому, що там учили й утримували безкоштовно. Але після її закінчення обов'язково треба було прослужити шість років військовим фельдшером. У тій школі він сумлінно студіював медицину чотири роки. Школа давала приблизно середню освіту.

Особливого замилювання до медицини він не мав,

але й іншого виходу не мав, щоб якось продовжувати свою освіту та вибитись у люди серед матеріальної скрути. А та скрута була така велика, що його мати не мала засобів навіть на візника, щоб її син міг приїхати з Брусилова до Києва на вступні іспити до військово-фельдшерської школи. І мале хлоп'я разом з своєю рідною ненькою мусіло відбути цю подорож пішки. А віддаль м. Брусилова від Києва — близько 75 верстов.

Опинившись у Києві, малий учень увесь віддався науці. Атмосфера цього культурного міста благодійно відбилась на душі 14-літнього селянського юнака. Іван під час свого перебування в військово-фельдшерській школі, крім медицини, почав студіювати ще й інші предмети для своєї самоосвіти. Його цікавила історія, література, мовознавство, філософія і т. п. А зокрема він цікавився письменницькою справою. Зо своїм шкільним товаришем Юхимом Придворовим (пізніше відомий письменник під псевдонімом Дем'ян Бедний) він редагував рукописного шкільного місячника під наголовком: „Моя бібліотека” та писав вірші. У липні 1897 року з'явилась його перша друкована стаття російською мовою (українська була заборонена) під наголовком: „Какъ живуть крестьяне” (як живуть селяни), яку й помістив в Петроградському місячнику „Сельскій Вѣстникъ”. Це був його опис тяжкого селянського життя-буття в м. Брусиліві, яке він уже тоді добре пізнав.

З того часу й почалась його письменницька праця, якій 1957 року вже минуло 60 років. І завдячуючи лише собі самому, своєму гарячому прямуванню до науки, він пізніше виріс на великого українського вченого, що підніс нашу науку й духову культуру на високий рівень.

4. Праця в лікарні.

Року 1900-го Іван Огієнко закінчив військово-фельдшерську школу першим учнем, і почав відбувати свою 6-річну обов'язкову працю як лікарський помічник у Київській військовій лікарні на психіатричному відділі

(тут викладав знаменитий проф. І. Сикорський). Оночасно він особливо зацікавився українською національною справою під впливом українського театру та деяких своїх товаришів. До того ж він народився й зростав серед українського оточення, серед українських піль і лісів, говорив з дитинства українською мовою, і знав, що це його рідна мова. Він любив рідну пісню, казки, українські народні обряди й звичаї. У цій атмосфері він виріс і виховався. І хоч всюди (в школі, в книжках, в урядах) панувала тоді російська мова, проте дитячі враження, стихійні впливи українського побуту та чари рідної землі перемогли в ньому російські культурні здобутки. У ньому пробудилась глибока українська національна свідомість, яка ніколи вже його не покидає і яка повела його на шлях праці для українського народу.

Працюючи в лікарні, Іван Огієнко у вільні хвилини підготовлявся до іспитів на свідоцтво зрілості (матура), особливо пильно студіюючи грецьку й латинську мови. Цей іспит він склав у травні 1903 року екстерном при класичній гімназії в м. Острозі на Волині й одержав свідоцтво зрілості, а тим самим одержав право вступу в університет.

5. Іван Огієнко — студент Київського університету.

Маючи матуру, Іван Огієнко залишив службу у військовій лікарні під умовою, що він обов'язково вступить на медичний факультет університету Св. Володимира в Києві. Хоч він і вважався студентом медичного факультету, але лекції слухав і на історично-філологічному, бо він найбільше любив ці науки, що викладались на цьому факультеті, як: історія літератури, історія Церкви, мовознавство і т. п.

У той час у Київському університеті на історично-філологічному факультеті серед професорів були такі видатні вчені, як: Г. Флоринський (слов'янознавство), А. Лобода (українська література й народня словесність), С. Голубев (історія Церкви), В. Перетц (церковнословянська, ро-

сійська й українська мови, палеографія, діалектологія), М. Дашкевич (західня література), Лук'яненко (церковно-слов'янська, польська й сербська мови), Протоієрей Світлов (Апологетичне Богословіє), Челпанов (логіка, психологія, філософія), Гіляров (філософія), Леціус (грецька мова), Ю. Кулаковський (латинська мова), Кнадер (санскритська мова), Сонні (грецька мова). Лекціями всіх тих професорів надзвичайно захоплювався молодий студент Іван Огієнко.

За порадами і за намовою тих професорів він залишив медичний факультет і вже офіційно перейшов на історично-філологічний факультет. І він зовсім віддався своїм улюбленим науковим дисциплінам. Він глибоко вивчав історію Церкви, Апологетичне Богословіє, і науково працював над історією Православної Церкви, пишучи реферати й праці.

З 1907 року він почав писати монографію про славного українського проповідника XVII-го віку Архимандрита Іоанікія Галятовського. І щоб найліпше його зрозуміти і дорівнятись йому в богословських знаннях, він пильно студював усі ці богословські науки, які вивчав Іоанікій Галятовський. А крім того він додатково студював історію Української Церкви та її канонічне право. А також із замилюванням студював давні мови. Університет був тоді ще класичним, тому латину й старогрецьку мови він опанував цілковито; навчаючись у професорів Ю. Кулаковського, Леціуса та Сонні, він робив великі поступи в науці, і вважався одним з перших і найздібніших студентів факультету.

А разом з тим він увесь час (1903-1909) мусів працювати репетитором для заробітку на своє прожиття та щоб утримувати свою стареньку неньку.

24 (11) червня 1907 року студент Іван Огієнко одружився з учителькою Домінікією Литвинчуковою. Народилась вона в тому ж містечку Брусиліві 17 (4) січня 1882 року, на два дні пізніше за свого майбутнього чоловіка. А в листопаді 1908 року померла його старенька

ленька від виснаження тяжкою працею. Не дочекалась вона побачити свого сина на доброму становищі і в кращих матеріяльних достатках!...

Історично-філологічний факультет Іван Огієнко закінчив навесні 1909 року з дипломом першого ступеня, написавши солідну кандидатську працю на тему: "Ключ Розуміння" Іоаникія Галятовського, та склавши державні іспити.

Ще будши студентом університету, він познайомився й ближче зійшовся з такими видатними українськими діячами й ученими, як: Е. Тимченко, К. Михальчук, П. Житецький, Б. Грінченко, М. Грушевський, В. Перетц і інші. Під впливом проф. В. Перетца головно він і працював, а також впливом їх усіх ще більше поглибилась і ствердилась його національно-українська свідомість. А також поширилась його ідеологія, яка оформилась у девіз: Праця для народу — то ціль людського життя.

Він замолоду багато надивився на нещастя свого народу, і переконався, що без допомоги й праці інтелігенції наш народ не відродиться, — хоч він і змагає до цього. І вже з 1905 року почалась його свідомо українська культурна праця для народу. Він став співробітником перших українських газет у Києві, як: „Громадська думка“, „Рада“ т. і. Ті газети почали виходити після першої російської революції 1905 року, бо ця революція зняла всі урядові заборони на українське слово.

Незабаром він став дійсним членом Наукового Товариства в Києві, із самого початку заснування цієї установи М. Грушевським, В. Перетцем і інш. — цебто з 12. V. 1907 року. А в 1908-1909 роках він був секретарем, коректором і неофіційним редактором „Записок Наукового Товариства" в Києві, томів I-VI.

Одночасно 1908 року він став членом Товариства „Просвіта" й „Українського Клубу" в Києві. А крім того він перекладав з російської на українську мову праці: В. Перетца, А. Лободи, М. Петрова, Г. Павлуцького, Л. Добровольського й інших.

Зваживши всю ту його працю, при одночасному здобуванні засобів на прожиток, доводиться лише подивляти надзвичайну енергію молодого ентузіяста науки й національної ідеї, Івана Огієнка!

6. Іван Огієнко — учитель середньої школи.

Коли він закінчив університет, то історично-філологічний факультет запропонував йому, як одному з найздібніших студентів того часу, залишитись при університеті для підготовки до професорської праці. Але російське Міністерство Освіти не затвердило його стипендіятом як „українського сепаратиста”, не зважаючи на жількаразові прохання й пригадки факультету та заходи в цій справі перед Міністерством декого із сторонніх впливових осіб. Ось тому Іван Огієнко змушений був працювати вчителем у київській Комерційній Середній Школі (1909-1911), щоб заробити на своє і своєї родини утримання. Пізніше він працював учителем і в гімназії Стельмашенка, з 1914 року. Одночасно, з 1910 року, він був слухачем Вищих Педагогічних Курсів у Києві, що їх закінчив 1912 року.

У Комерційній школі він зблизився з о. Протоієреєм Василем Липківським, що навчав там релігії, і що пізніше став Митрополитом Української Автокефальної Церкви в Україні. Уже тоді вони спільно обговорювали і обдумували справи своєї Церкви.

7. Іван Огієнко — професорський стипендіат.

Року 1911 російське Міністерство Освіти нарешті таки затвердило Івана Огієнка професорським стипендіятом при кафедрі російської мови й літератури університету Св. Володимира в Києві. А це дало змогу молодому вченому залишити репетиторство й виклади в середній Комерційній школі та цілковито віддатися науковій праці. В наслідок того появились друком такі важливі наукові його праці, як: „Огляд українського язикознавства”, „Українська граматична термінологія”, „Двійне число в українській мові” і багато інших. Ці праці частково були опра-

цьовані ще в 1905-1908 р. р., і вже тоді в своїх працях він старався підкреслити, що українці є давній і окремий народ.

За того таки часу він написав працю: “Русское літературное удареніє”, Київ, вид. 2, 1914 р., яка була основою для подібної студії в англійській мові, що її видано в Лондоні. Назва тієї книжки: Mark Sieff: Practical Guide to the Russian Accent, 1919. Publisher Richard Iasche.

У тракті цієї тоді своєї наукової діяльності він став членом ще таких наукових установ:

1. Товариство Нестора Літописця в Києві, з 1912 року.
2. Товариство Любителів Давньої Письменности, в Петрограді, з 1912 року.
3. Архівна Комісія в Києві, з 1913 року.
4. Військова Архівна Комісія в Києві, з 1913 року.
5. Архівна Комісія в Катеринославі, з 1914 року.

У роках 1910-1913 Іван Огієнко відбув кілька корисних для нього подорожей з науковою метою до Петрограду, до Москви й інш. міст, разом із проф. В. Перетцем, який власне й прищепив своєму учневі І. Огієнкові свою методологію праці й любов до давньої української літератури. У Петрограді наш молодий учений познайомився тоді з видатним ученим-академіком А. А. Шахматовим, а в Москві з академіком А. І. Соболевським. Це знайомство для нього було тоді цікаве й корисне.

8. Праця для рідного містечка.

Хоч Іван Огієнко був сильно переобтяжений науковою працею, він не забував і про своє рідне містечко Брусилів. Повсякчасно він турбувався долею своїх земляків, і всіляко старався зробити для них щось доброго. З цією метою він заснував там 1914 року “Ссудо-сберегательное Общество” (Ощадностеве Товариство) і став його фундатором та головою. Біля цього Товариства гуртувалось тоді все місцеве селянство. Вліті 1913 року, з доручення Радомиського Повітового Земства, він будував бетонні колодязі (криниці) для селян м. Брусилова. А 1916

року він заснував в м. Брусиліві Вищу початкову школу, і т. ін. У зв'язку з цим Міністерство Освіти іменувало його почесним куратором тієї Вищої початкової школи.

9. Іван Огієнко — приват-доцент університету.

З квітня 1915 року Іван Огієнко став приват-доцентом Київського університету при кафедрі російської мови й літератури, склавши відповідні професорські, т. зв. магістерські іспити при цьому таки університеті.

Як виступив молодий доцент з першою лекцією з мовознавства (а взагалі це була друга лекція) перед студентською аудиторією, і як прийняла нового професора аудиторія, докладно описує його був. студент Віктор Петров (Домонтович) на сторінках "Альманаху за 1948 р.", Авсбург-Мюнхен, ст. 111. З його свідчення знаємо, що це була поза всяким сумнівом найблискучіша лекція з усіх доцентських лекцій, виголошених за тих часів в університеті. Після закінчення лекції студенти з небувалим досі ентузіазмом аплодували йому на знак щирого подиву й признання, а декан факультету потискав йому („сепаратисту”) руку... Доцент Іван Огієнко сходив в катедри як переможець!

З цього часу почалось його служіння своєму народові з кафедри високої школи. Він, навчаючи молодь, учився й сам, продовжував свою наукову працю. А українська література почала поповнюватись його науковими працями. Але Київський університет несподівано, через військові обставини, 1915 року був перенесений до Саратова над рікою Волгою. Доцент Іван Огієнко залишився в Києві, і з 1916 року був призначений учителем російської мови й літератури до 6. Державної Гімназії в Києві. Тут він зблизився з заслуженим українським священиком Нестором Шараєвським, який пізніше став Архiepіскопом Української Автокефальної Православної Церкви в Києві.

Того таки, 1916, року університет Св. Володимира повернувся з Саратова до Києва, і доцент Іван Огієнко

викладав у ньому свій перший курс предмета: „Історія східньо-слов'янського наголосу”.

На становищі приват-доцента був він аж до вибуху російської революції 1917 року.

З вибухом тієї революції в Києві утворилась Українська Центральна Рада, і доцентіві Іванові Огієнкові в квітні 1917 року було доручено викладати в Київському університеті курс історії української мови.

10. Іван Огієнко — професор університету.

Року 1917-го Іван Огієнко був обраний професором Київського університету, на катедру історії української мови та української літератури. Свої лекції він читав завжди у вщерть переповненій величезній аудиторії.

Уліті того ж року він відбув подорож до Петрограду і працював у Петроградських бібліотеках та архівах над історією східньо-слов'янського наголосу. І тоді він закінчив свою монографію: “Нове Небо” Іоаникія Галятовського”.

Року 1917-го професор Іван Огієнко був призначений членом Ради Міністра Освіти, — з уваги на його компетентність і загальну відданість справі народньої освіти.

11. Професор І. Огієнко — ідеолог українських революційних мас.

Російська революція, що спалахнула 1917 року, сколихнула українськими масами. По вулицях та майданах українських міст вони маніфестували свою волю. Україна відроджувалась, і потребувала освідомлення, бо вона не була підготована до цього.

У цей історичний момент професор Іван Огієнко добре зрозумів обставини життя та потреби часу, і він цілком поринув у державно-політичну й освітню працю на користь свого народу. А його національний світогляд все більше кристалізувався в умовинах боротьби за волю

України. А все ж таки разом з цим він не припиняв своєї наукової праці і не покидав студіюючої молоді.

Ідучи на зустріч потребам хвилини національного відродження свого народу, професор Іван Огієнко, впродовж 1917-1918 р. р., викладав не лише в університеті, але й на численних курсах українську мову, українську культуру і т. п. Одночасно він написав і видав багато книжок-підручників, як: „Українське писання”, „Курс українського язика”, „Українська мова”, „Українська культура” й інші. І вже тоді він добре зрозумів завдання української науки.

На своїх викладах і в своїх книжках головний натиск клав на очищення нашої культури від чужинецьких впливів, на відродження українських традицій, звичаїв і т. п., щоб відродити український дух нації. А також — щоб піднести значення української культури, як культури самобутньої. Бо він добре розумів, що українська культура є одним з найголовніших аргументів у наших змаганнях за волю. Між іншим, його книжка „Українське писання” (українська граматики) була ухвалена Міністерством Освіти для вжитку в народніх і середніх школах, і видрукована була 1918 року скількістю в 1,000,000 примірників. Хто був під той час в Україні, той знає, яке глибоке враження робили ці твори на загальні маси нашого народу, а особливо книжка: „Українська Культура” 1918 року. І пізніше, після окупації України комуністичною Москвою, праці професора Івана Огієнка продовжували освідомлювати українські маси. Про це свідчать Федір і Філоніла Габелко в дописі до журналу “Віра й Культура” (ч. 12 — 1954 р.) під заголовком: “Як я став свідомим українцем”. Витяг з того допису подаю нижче:

„Я народжений під совітською системою. Про Україну всі правдиві дані були далекі від мене. І тільки випадково 14-літнім хлопцем у 1934 році я знайшов глибоко заховану книжку професора І. Огієнка: „Українська Культура”, „Тернистим Шляхом” (не пригадую точно титулки). І ця книжка зробила з мене дійсного українця, відкинувши багатолітній інтернаціонально-

космополітичний в московському інтересі ідеологічний вплив.

Ця книжка те саме зробила ще й з багатьма моїми друзями”.

За зовсім короткий час був вичерпаний увесь 100-тисячний наклад цієї книжки. Українські зрусифіковані прошарки населення, а особливо революційна інтелігенція, з великим зацікавленням і з великою насолодою читали і студіювали цю книжку. А прочитавши і зрозумівши все лихе минуле і всі кривди „старшого брата”, з великим пієтизмом і любов’ю навертались до свого народу.

Було й популярне видання цієї праці на 64 ст., видане для війська, накладом 1,000,000 примірників. . .

12. Професор Іван Огієнко — вірний син України.

Усі ті перші його твори мали величезне значення для української справи. Вони привертали мільйони напівсвідомих українських душ до свого рідного, до своєї правдивої Батьківщини.

А в особі професора Івана Огієнка наш народ почав бачити вірного й відданого сина України. Його ім’я було на устах усього українського народу, й шановане нарівні з іншими: проф. М. Грушевського, С. Петлюри, С. Єфремова й інш. наших провідників, що стояли тоді в передовій лінії в боротьбі за волю України.

13. Праця професора Івана Огієнка в церковній справі.

Професор Іван Огієнко добре розумів, а ще більше відчув своєю душею, що життя нашого народу повинно опиратися не лише на мові, а повинно спиратись на ще більше тривкій основі, яка могла б перетривати всі життєві бурі. І такою основою є його споконвічна Православна Церква, з якою тісно пов’язане все життя нашого народу. А тому вже на початках відродження Української Держави, 1917 року, професор Іван Огієнко приступив і до справи відновлення Української Православної Церкви.

Він з Архієпископом Олексієм Дородницею організував Всеукраїнську Церковну Раду. Загальний план її діяльності він уклав ще раніше, при чому в основу цього плану поклав головний натиск на розмосковлення Української Церкви й відродження стародавніх її ознак та традицій.

І 13-го січня 1918 року відбувся Всеукраїнський Церковний Собор у Києві, якого членами було переважно зрусифіковане українське Духovenство. На цьому Соборі — запрошений особисто, головну доповідь оказав професор Іван Огієнко — на тему: „Відродження Української Церкви”.

Ця доповідь зробила величезне враження на всіх членів Собору. І Собор на закінчення проспівав Український Національний Гімн. А голова цього Собору, Архієпископ Євлогій, публічно заявив, що він цілком погоджується з проектом професора Івана Огієнка в справі відродження Української Православної Церкви.

1-го січня 1919 року Уряд Української Держави проголосив Українську Церкву автокефальною, ні від кого незалежною. А пізніше, через свого амбасадора в Костянтинополі, професора О. Лотоцького, просив Царгородського Патріярха затвердити Автокефалію нашої Церкви. Але Царгородський Патріярх не визнав тієї Автокефалії. Тоді професор Іван Огієнко, як Міністр Істсвідань України, з доручення Уряду УНР уже на еміграції, в Тарнові, 1921 року, зредагував і вислав глибоко умотивоване прохання до Патріярха Царгородського поблагословити Автокефалію Української Православної Церкви. Під цим проханням підписались тоді десятки тисяч українських православних громадян і Духovenства. На жаль, тоді Україна була вже окупована московськими комуністами, і справа оформлення її Церковної Автокефалії тим самим припинилась. А також відповіді не було від Царгородської Патріярхії.

14. Професор Іван Огієнко — Надзвичайний Професор.

У 1918 році професора Івана Огієнка було обрано професором на катедру української мови Вищих Жіночих

Курсів (Жекулиної) в Києві. На таку ж катедру його обрано було до Київської Духовної Академії.

Того ж 1918 року за уряду гетьмана П. Скоропадського його було призначено надзвичайним професором новозорганізованого Українського Державного Університету в Києві. Він же був одним з головних організаторів того університету, і довів до відкриття його.

А одночасно міністр Освіти М. Василенко призначив професора Івана Огієнка головою Комісії по виробленні нового статуту для Вищих Шкіл в Україні та головою Правовисної Комісії в Києві.

15. Професор Іван Огієнко — Ректор Університету.

Трохи пізніше, того таки 1918 року, професора Івана Огієнка було призначено ректором Державного Університету в Кам'янці-Подільському. Цей університет постав лише дякуючи енергійним заходам професора Івана Огієнка. За тих неспокійних часів йому вдалося утворити протягом 2 років у глухому провінційному місті величезну науково-учбову установу, запросити видатних учених, згромадити велику бібліотеку, що нараховувала понад 300.000 томів, створити лабораторії, зразкові поля і т. п. Усе це промовисто говорить про неабиякий організаторський і адміністраторський хист Ректора Івана Огієнка. А до того іще він був тоді видатною науковою силою.

Один з його бувших учнів, В. Гарбар, у своєму листі до Митрополита Іларіона, який поміщено на сторінках журналу „Віра й Культура” ч. 7 (31) за 1956 рік, так висловився про Ректора Івана Огієнка:

„Я — один з небагатьох уцілілих перших студентів Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету, в якому Ви були нашим першим Ректором. Добре пам'ятаю Ваші блискучі виклади з української мови, що захоплювали нас усіх студентів без різниці відділів (я якраз був студентом сільсько-господарчого факультету) та зривали наші гарячі оплески для Вас.

З молоді, хто Вас знав, слухав, зустрічався, може непомітно для Вас самих, формувалися як майбутні

завзяті борці-герої за національну ідею, так і сотні скромних непомітних, але відданих національній ідеї працівників”.

Між іншим, ректор Іван Огієнко зрікся тоді свого ректорського утримання, і передав його на заснування студентських стипендій. А його бл. п. Дружина Домініка Огієнко допомогла грошми з платні свого чоловіка не одному десяткові незаможних студентів, і уможливила їм науку в університеті.

Ректором цього університету професор Іван Огієнко був до 1920 року.

16. Професор Іван Огієнко у складі керманічів України.

У кінці 1918 року Директорія Української Народньої Республіки призначила професора Івана Огієнка Міністром Освіти України (1918-1919), а пізніше — Міністром Віровизнань (1919-1924). При цьому Директорія взяла до уваги його глибокі знання й численні праці з ділянки українського мовознавства і з ділянки реорганізації Української Церкви. А також було взято до уваги і його великий адміністраторський хист.

На тому надзвичайно важливому й відповідальному становищі Міністра України професор Іван Огієнко невтомно працював аж до виходу на еміграцію. І на еміграції він ще виконував свої обов'язки Міністра до 1924 року. За тодішніх дуже неспокійних і несприятливих обставин він увесь час невтомно працював над українським шкільництвом і над справою відродження Української Православної Церкви.

Наскільки його праця була ревна і вельми корисна на становищі Міністра, свідчить про це і той факт, що Голова Директорії Української Народньої Республіки С. В. Петлюра офіційним листом від 19-го листопада 1921 року ч. 1510 висловив Міністрові Ісповідань Іванові Огієнкові іменем

Республіки повне признання й подяку за доконану працю „для справи духового відродження українського народу”.

17. Професор Іван Огієнко — організатор Свята Соборности України.

У січні 1919 року Рада Міністрів УНР доручила Міністрові Освіти професорові Іванові Огієнкові організувати Свято Соборности України. Міністр Іван Огієнко, склавши програму і зробивши відповідні приготування, призначив це свято на 22-го січня 1919 року в Києві на Софійській площі, біля пам'ятника Богданові Хмельницькому. Він же керував і виконанням програми цього Свята.

Автор цих рядків був на тому Святі й виніс якнайкраще враження від величності його та імпазантності його влаштування.

Тепер ця подія рік-річно святкується українцями в усьому вільному світі. А в багатьох містах США й Канади воно відзначається ще й вивішуванням українського прапора 22-го січня над головним міським будинком. Але мало хто з українців знає головного, а до того ж живого ще, організатора цього історичного Акту.

18. Професор Іван Огієнко — Головноуповноважений Уряду УНР.

У листопаді 1919 року, силою політичних і військових обставин, бл. п. Головний Отаман Симон Петлюра змушений був залишити Україну разом з усім своїм Урядом УНР і виїхати в Польщу. Він передав усю повноту своєї влади професорові Іванові Огієнкові, який залишився в Україні як Головноуповноважений Уряду УНР Міністр, як фактичний правитель України.

Міністр Іван Огієнко резидував у тодішній столиці Української Народньої Республіки — в Кам'янці-Поділь-

ському. І йому довелося в надзвичайно трудних умовах виконувати функції свого високого й відповідального уряду та цілий рік керувати Українською Державою (1919-1920).

У той час, на підставі окремого порозуміння, в Кам'янці-Подільському і на малій території Української Республіки розташувалось польське військо, а з ним і польська адміністрація. Розбещені польські вояки й офіцери допускались різного роду зловживань по повідношенні до українського населення і до представників української влади. І тільки дякуючи своєму тактові, енергії й терпеливості Головноуповноважений Іван Огієнко впродовж цілого того року полагав різного роду тяжкі й прикрі справи. Головноуповноважений Іван Огієнко надзвичайно достойно тримався на своєму посту й чесно виконував цей високий уряд, репрезентуючи Україну. Міністр Іван Огієнко захищав тоді незалежність України перед ворогами цілий рік, і тільки його заходами було зліквідовано тоді в лютому 1920 року ганебну подію арешту польською офіцернею Уряду УНР з прем'єром І. Мазепою.

І в той час, коли на території Української Народної Республіки опинилися в 1919 році численні греко-католицькі вигнанці з-за Збруча, він видав десятки мільйонів карбованців на утримання тих виселенців, і тим рятував їх. Затримав тяглість української державности, і так великою мірою заслужився перед українським народом. А до того ж йому, як Головноуповноваженому, довелося організувати українське військо, українське шкільництво, Українську Церкву, українську пресу і т. п.

І багато разів йому загрожувала велика небезпека, а то й смерть за цю його патріотичну діяльність на користь українського народу... Але, не зважаючи на все те, він чесно й самовіддано служив своєму народові в найгірших тодішніх обставинах.

Ч А С Т И Н А Ш.

НА ВИГНАННІ

1. Еміграція на Захід.

Року 1920-го вся наддніпрянська Україна опинилася під окупацією большевицької Москви. І професор Іван Огієнко зо своєю родиною мусів залишити її праниці та поселитися в західній Україні, що була під окупацією Польщі. На наддніпрянській Україні він залишив велике своє майно: 1918 року — в Києві, а 1920 року — в Кам'янці-Подільському. А на еміграцію він вийшов без жодних засобів — тільки з тим, що родина мала на собі... Між тим майном у Кам'янці Подільському залишилась його бібліотека, що нараховувала понад 6,000 цінних вибраних книжок. Але професор Іван Огієнко не похитнувся через невдачі в тяжкій боротьбі; не заломився, не впав духом. Він ніяк не міг примиритися з насильством Москви, і не тратив надії й віри в святу Правду. Він був певний того, що ворог уже не зможе припинити поширення правди про Україну й прагнення нашого народу до волі.

І дійсно, дух відродження української нації, розвиток української мови й культури ввесь час продовжують своє зростання на рідних землях, не зважаючи на всі макіявелівські способи нищення комуністичною Москвою всього нашого рідного. Ідеї, посіяні в Україні під час визвольних змагань Українським Національним Урядом при безпосередній співучасті професора Івана Огієнка, існують і далі поширюються в нашому народі.

Ідучи на еміграцію й на поневіряння, професор Іван Огієнко вважав за свій моральний обов'язок продовжувати свою працю для свого рідного Краю і для свого многострадального народу, хоч уже іншими засобами та в іншій формі. Не маючи потрібних умовин для суспільно-політичної діяльності, він повернувся до своєї культурно-наукової праці — до своїх улюблених наукових дослідів над українським мовознавством та над відродженням Української Православної Церкви.

На еміграції професор Іван Огієнко спочатку замешкав у містечку Винниках під Львовом — до 1924 року, без жодних засобів до життя. Потім він замешкав — від 1924 до 1926 року — у Львові, і там таки в учительській коедукативній семінарії був викладачем української літератури та мови. Року 1926-го польська шкільна влада звільнила професора Івана Огієнка з посади — „за національно-українське виховання учнів семінарії”. І тоді, 1926 року, професор Іван Огієнко перенісся зо своєю родиною у Варшаву, куди він був покликаний як професор нової Православної Академії.

За той час вийшло багато його друкованих праць, як: „Історія українського друкарства” (Львів, 1925), „Чистота й правильність української мови” (Львів 1925), і багато інших. Список його праць поміщено в “Науковому збірнику”, що видав Ювілейний Комітет 1937 року з нагоди 30-ліття наукової праці професора Івана Огієнка.

Його солідну наукову працю п. н. „Історія українського друкарства” сильно використала Академія Наук СРСР в своїй книжці „Древне-русская книжная гравюра”. Ця книжка появилася в Москві 1951 року, і написана членом цієї Академії А. А. Сидоровим.

Сидоров, пишучи про праці друкаря Івана Федоровича в Україні, часто цитує вищезгадану книжку професора Івана Огієнка, і на ній базується.

Як учений, професор Іван Огієнко у той час був зачислений членом таких наукових установ:

1. Українського Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові, від 10-го грудня 1923 року.
2. Комісії Історії Книгознавства в Києві, від 15-го грудня 1926 р.
3. Слов'янського Інституту в Празі, від 13-го квітня 1929 року.
4. Польського Мовознавчого Товариства, від 1-го лютого 1931 року.

2. Професор Іван Огієнко — професором Варшавського університету.

Року 1926-го при Варшавському університеті в Польщі було відкрито Православний Богословській Відділ (фактично Духовну Академію). Професора Івана Огієнка було запрошено на катедру старослов'янської мови й кирилівської палеографії, що він і прийняв. Разом з тим професура обрала його Заступником Декана цього Відділу. Серед студентства його лекції користувались великим успіхом, бо як професор він викладав свої лекції в досить популярній формі, живо й цікаво. Тож і скоро він став улюбленим професором студентів, і Українська Студентська Громада з самого початку обрала його своїм Опікуном і Почесним Головою. І дійсно, професор Іван Огієнко весь час дбайливо опікувався цією Громадою і був правдивим її духовим батьком.

Студенти досить часто й численно збирались у приватному помешканні свого Професора, щоб отримати від нього різні науково-освітні вказівки й поради, а крім того скористати з його цінної бібліотеки, яка нараховувала тоді з десяток тисяч книжок. Більшість з тих книжок були наукові з галузі богословських, мовних та історичних наук. До того ж професор Іван Огієнко був головою Допомогового Комітету Студентів у Варшаві. І він поклав багато своєї праці й немало затратив свого дорогого часу на збирання фондів та розподіл матеріальної допомоги між незаможних студентів.

3. Проф. І. Огієнко — Заступник Голови Передсоборного Зібрання у Варшаві.

Року 1930-го було заповіджено скликання Собору Православної Церкви в Польщі. Професура Богословського Відділу Варшавського Університету одногосно обрала членом того Собору професора Івана Огієнка. Але перед тим, як скликати Собор, було призначене Передсоборне Зібрання у Варшаві, щоб опрацювати порядок нарад,

доповіді, ухвали й т. п. Собору. На цьому Зібранні таємним голосуванням було обрано Заступником Голови професора Івана Огієнка; і це він, властиво, керував усією працею Передсоборного Зібрання, бо Голова Зібрання, з уряду, Митрополит Діонісій, був тут мало діяльний через слабкий стан свого здоров'я. А крім того, професора Івана Огієнка було обрано Головою Освітньої комісії цього Зібрання і членом Комісії в справі внутрішнього, парафіяльного й монастирського життя. Однак до скликання самого Собору польська влада не допустила.

4. Професор Іван Огієнко — Доктор Філософії.

Року 1931-го чехословацький університет у Брно надав професорові Іванові Огієнкові звання Доктора Філософії за його працю „Українська літературна мова XVI ст. і Крехівський Апостол 1560 років”. Професор Іван Огієнко, за традиційним середньовічним звичаєм і ритуалом, був урочисто промований на Доктора. Докторат був даний йому просто за працю, без іспитів. Коли він вертався з Брна через Прагу (Чеську), то Українське Філологічне Товариство відбуло на його честь урочисту сесію. На цій сесії особливо щиро й сердечно вітав його, як Доктора Філософії, голова того Товариства професор Д. В. Антонович. Професор Д-р Іван Огієнко прочитав на цій сесії свою доповідь на тему: „Як розділяти пам'ятки українські від білоруських”.

5. Професор Іван Огієнко звільнений з Варшавського університету.

Популярність професора Івана Огієнка серед українського студентства і його великий вплив на те студентство не подобались польському Міністерству Освіти. А до того ж іще те Міністерство завжди кривим оком дивилося на його надзвичайно плідну працю для Української Церкви. Воно не могло не визнати вченого авторитету професора Івана Огієнка, але вбачало в ньому чоловіка для Польщі небезпечного. І 1932 року наш учений розпоря-

дженням Міністерства Внутрішніх справ був звільнений з Варшавського університету, без жодного попередження і без подання причин. А в дійсності, як пізніше з'ясувалось, його звільнили „за спротив полонізації православних студентів”.

Не трудно собі уявити, в яке тяжке становище було поставлено нашого вченого, якому відбиралась можливість працювати в науковій ділянці. А разом з тим цілковито підривався його матеріальний стан, і це принесло турботи за хліб насущний для родини.

У той же час деяка частина української УНРівської еміграції у Варшаві (чи зо страху перед поляками, чи з якихсь інших причин) поступила якось так „дивно”, що цим ще погіршувалося вже й без того тяжке становище Професора. Звичайна логіка й людяність наказували тим землякам якщо вже не допомогти реально, то принаймні морально підтримати свого заслуженого громадського діяча — Професора Д-ра Івана Огієнка в його тодішньому тяжкому становищі. А вони відносились до нього з якоюсь „резервою”. Правда, це прикре явище тривало не так довго, й само собою зникло, бо нічим не було вияснене й умотивоване, але воно досить дошкулило Професорові.

6. Професор Іван Огієнко вийшов з Допомогового Комітету Студентам.

Не можна не згадати одного епізоду, який трапився в житті української колонії м. Варшави перед звільненням професора Івана Огієнка з університету. Цей епізод подекуди кидає свій промінь світла на причини його звільнення.

Під час головування професора Івана Огієнка в Допомоговому Комітеті Українським Студентам у Варшаві члени того комітету склались головню з політичних діячів варшавської групи УНР, — звичайно не всіх, а з деяких одиниць. Між головою і членами комітету 1932 р. одного разу виникла принципового характеру суперечка на ґрунті допомогової акції студентській молоді. Та молодь зо всіх вищих шкіл Варшави була тоді згуртована в Українській

Студентській Громаді. А при цьому треба зазначити, що варшавське студентство походило переважно з земель Волині й Галичини. На тих землях українські національні партії провадили тяжку й завзяту боротьбу з колонізаторською політикою польського уряду. Українська студентська молодь безперечно симпатизувала й солідаризувалась з тими партіями, хоч уся Варшавська Громада й обрана нею Управа були цілком аполітичні (за винятком може одиниць, що могли таємно належати до політичних національних партій). І тому саме студентство не хотіло з'єднатись, а тим більше підпорядкуватись тій групі емігрантів, що воліла тактику підкресленої лояльності до уряду. Між варшавською групою УНР і Українською Студентською Громадою виникло велике тертя, й відносини були зірвані. Професор Іван Огієнко, як добрий педагог і вихователь молоді, зрозумів становище місцевого українського студентства при всій тодішній політичній ситуації в Польщі. І тому він рішуче став на стороні студентства. Аполітична Громада, на його думку, найбільше відповідала тодішнім умовам у Польщі. І вона мала можливість виконувати свою функцію, як допомогова інституція для незаможних студентів. Вона обслуговувала б інтереси студентства, як такого, в цілості, не встряваючи в політичні переконання чи симпатії кожного зокрема студента (комуністів у Громаді не було). І на допомоговому та культурно-освітньому полі співпраця старшого українського промадянства зо студентством була цілком можливою й побажаною з погляду українських національних інтересів.

Але інша політика була більшості членів Допомогового Комітету, і тому професор Іван Огієнко був змушений зректися головування в тому Допомоговому Комітеті, а навіть вийшов з числа його членів. Він ніяк не міг погодитися з такою діяльністю Українського Допомогового Комітету, щоб та діяльність вже хоч би й самою своєю тактикою суперечила методам усього національного провуду на західньо-українських землях.

Варшавська ж Студентська Громада, за винятком деяких одиниць, зараз таки після відходу професора Івана Огієнка з Допомогового Комітету, збойкотувала той Комітет.

А незабаром професор Іван Огієнко був звільнений з Варшавського університету...

У цій справі, безперечно, не обійшлося без доносів і провокацій. І в Варшаві тоді голосно говорилось поміж українцями, що це зробили „свої” зо злоби проти професора д-ра Івана Огієнка за його патріотичну діяльність в Українській Студентській Громаді.

7. Професор Іван Огієнко продовжує опікуватись студентами.

Після виходу з Допомогового Комітету, звільнений з університету, професор Іван Огієнко продовжував опікуватись Українською Студентською Громадою у Варшаві. Правда, він уже не міг офіційно виступати перед університетською владою в обороні студентства. Але він увесь час цікавився життям Української Студентської Громади і був незамінним дорадником її Управи. Дякуючи його добродійним впливам на студентів, Українська Студентська Громада в Варшаві не зробила якогось необережного кроку за весь час свого існування. І вона завжди оборонною рукою виходила з різного роду наклепів та провокацій, що сипались тоді на цю Громаду.

Крім постійних порад та науково-освітніх вказівок окремим студентам у своїй приватній квартирі, він разом із Студентською Управою розпочав широку допомогову акцію: збирав фонди для незаможних студентів, особисто підписував відозви й заклики до українського громадянства за пожертвами, брав участь у розподілі допомоги і т. п.

Пожертви надсилало українське громадянство з різних закутин польської держави, а крім того жертвували: Митрополит Православної Церкви в Польщі, Діонісій, та інші. Багато українських студентів мали змогу закін-

чити тоді вищі школи, дякуючи цій допомогівій акції з ініціативи й за старанням професора Івана Огієнка. Закінчуючи вищі школи, наша молодь збільшувала ряди української свідомої інтелігенції. І українська спільнота була дуже вдячна професорові Іванові Огієнкові за ту його таку безкорисну, жертвенну й самовіддану працю для нашої молоді, за яку він навіть тяжко постраждав!

Його опіка над українськими студентами в Варшаві продовжувалась аж до часу закриття університету та всіх вищих шкіл у Польщі німцями 1939 року.

8. Професор Іван Огієнко — видавець журналу „Рідна Мова”.

Після того прикрого й сумного факту — звільнення Професора з Варшавського університету, він рішив здійснити свою давню мрію — видавати науково-популярного місячника „Рідна Мова”. І замість Богословської Академії з її обмеженим студентським форумом, він з 1933 року заговорив уже до широких кругів українських читачів, що жили у вільному світі — поза залізною заслоною, і навіть до тих українців, що жили за океанами. Його клич: “Для одного народу — одна літературна мова” і його епохальної ваги Десять Заповідей „Рідної Мови” робили велику патріотичну роботу в розбудові нашої національної єдності.

При цьому слід завважити, що за це гасло „Рідної Мови” польська влада не переслідувала професора Івана Огієнка, хоч воно було противне її помонізаційній політиці. Поляки використовували мовні різниці в нашому народі. І щоб розбивати нашу єдність, тенденційно ділили наш народ на окремі народи як: лемки, бойки, гуцули, полішуки й ін.

Журнал „Рідна Мова” всеціло був присвячений справі вивчання й досліджування української мови та зацікавлення громадянства в пізнанні і засвоєнні своєї літературної мови.

Журнал „Рідну Мову” зустрів український загал дуже прихильно. Між редактором журналу й читачами витворилось повне зрозуміння й ідейна співпраця. Професійні й непрофесійні автори з-поміж читачів мали можливість на сторінках цього журналу висловлювати свої думки чи сумніви щодо цього чи того слова або прохати порад і вияснень. Редактор відповідав на запити читачів, і давав відповідні поради та вказівки.

„Рідна Мова” перша проголосила, що „народ, який не має спільної літературної мови, — то недозріла нація”. Далі, вона проголосила головні програмові рідномовні засади, а саме: 1. „Наша літературна мова мусить бути одна” і 2. „Вона мусить бути соборна для всіх племен українських, де б вони не проживали”.

Так і ідеї „Рідної Мови” ступнево ширились поміж українськими громадянами в широкому світі, і почався повільний перехід західньо-української преси на всеукраїнську літературну мову. А треба сказати, що мовна справа на західньо-українських землях, і зокрема в Галичині, за того часу зовсім не була впорядкована. І так, згодом уся Галичина, і більше — вся західня Україна прийняла соборну літературну мову; серед українського народу запанувала одна літературна мова, як у кожного дозрілого до державного життя народу. Усі нарешті переконалися в тому, яку велику культурну працю виконав професор Іван Огієнко для свого народу за допомогою свого місячника „Рідна Мова”. Він об’єднав український народ однією літературною мовою, згідно його гасла: “Один народ — одна літературна мова, один правопис і вимова”.

При цьому журналі заснувалась і „Бібліотека Рідної Мови”, що випускала окремі рідномовні праці, головню практичного характеру, для тих осіб, що хотіли навчитися своєї літературної мови.

Німці 1939 року закрили цей високовартісний і корисний для всього нашого народу журнал, що його протягом 7 років вийшло 81 число. За цей час „Рідна Мова”

дала своїм читачам кілька соток цінних статей на різні теми нашого мовознавства.

9. Професор Іван Огієнко — видавець журналу „Наша Культура”.

З 1935 року професор Іван Огієнко почав видавати ще й місячника „Наша Культура”. При тому журналі об’єдналися найвидатніші українські наукові сили, які й виконали значну працю популяризацією українознавства серед широких мас українських читачів. За відносно короткий час (1935-1937) дорібок журналу становив 31 том.

Професор Іван Огієнко видрукував дуже багато різних цінних своїх праць у журналах „Рідна Мова” й „Наша Культура”. А серед тих праць були й такі, як: „Складня української мови” (3 томи) 1935 р., „Український літературний наголос”, „Рідне Слово” (2 книжки) й інші.

Професор Іван Огієнко одночасно писав на теми мови в багатьох наших газетах і журналах, як: „Діло”, „Новий Час”, „Наш Прапор”, „Поступ” т. і.

10. Головні праці Професора Івана Огієнка в Варшаві.

Бувши професором Богословського Факультету Варшавського університету, учений Іван Огієнко написав і видав книжками такі загальновідомі й головні свої праці, як: „Нариси з історії української мови”, 1927 р.; „Костянтин і Мефодій” (2 томи), Варшава, 1927-1928 рр.; „Пам’ятки старослов’янської мови X—XI в.в.” Варшава, 1929 р.; „Українська літературна мова XVI стол. і Крехівський Апостол 1560 рр.” (2 томи), Варшава, 1930 р.; „Фонетика церковнослов’янської мови”, 1927 р.; „Повстання азбуки й літературної мови в слов’ян”, 1937 р., і багато інших.

Список його друкованих праць поміщено в „Науковому збірнику”, що його видав Ювілейний Комітет 1937 року в 30-ліття наукової праці Професора Доктора Івана Огієнка. Там до 1937 року нараховується 441 назва публікацій. Збірник „Людина Праці”, що його видав Ювілейний

Комітет 1950 року в 10-ліття Архипастирської Праці Митрополита Іларіона (Проф. І. Огієнка) подає число тих праць біля 800. Доктор Юрій Мулик-Луцик у своїй статті „Свято Праці”, в 70-ліття життя Митрополита Іларіона, подає, що „список досьогочасних творів Високого Ювілята переступив межу 900 назов, і скорим кроком прямує до числа 1000” („Наша Культура” ч. 8 (173) — 1952 р.). А тепер є їх уже понад 1000.

Між іншим, наукові праці Митрополита Іларіона „Костянтин і Мефодій” і „Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян” прийняті як обов'язкові підручники для докторатів слов'янознавства в університетах Праги й Відня. Цей факт, а також велика скількість рецензій на деякі його праці, свідчать про те, що працями нашого вченого, Професора Д-ра Івана Огієнка, поважно цікавиться науковий світ.

11. Професор Доктор Іван Огієнко — перекладач Біблії.

Працюючи на науковій і громадській ниві професор Іван Огієнко одночасно з неменшою енергією весь час працював і на церковній ниві, а зокрема — як перекладач Святого Письма.

Ще за своїх студентських часів Іван Огієнко 1905 року задумав перекласти Біблію на українську мову, і почав до того готуватись. Почавши з 1917 року, він уже послідовно працює над її перекладом. А коли опинився на еміграції, то від 1921 по 1932 рік він перекладав Біблію систематично — хоч і нерегулярно, з короткими чи довшими перервами. Щоправда, від 1932 року він працював над перекладом більш інтенсивно, але й за того часу робив це тільки тоді, коли мав вільний час від справ щоденного життя. І тільки з 1936 року він почав перекладати вже безперервно — майже кожного дня, цілими днями, коли 1-го квітня 1936 року підписав умову з Британським Біблійним Товариством у Лондоні на право видання тим Товариством Біблії його перекладу на українську мову. Наскільки це Товариство є солідною й по-

важною установою, свідчить хоч би й той факт, що його гоноровим патроном є королева Англії Єлисавета II. А заслуги цього Товариства (150 років праці) перед християнським світом величезні.

У 1937 році вже були надруковані чотири Євангелії: Матвія, Марка, Луки й Івана — перекладу професора Івана Огієнка, кількістю по 25,000 примірників, у друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. А року 1939-го був видрукуваний увесь Новий Заповіт, з додатком Псалтиря, тиражем 25,000 примірників, у друкарні „Zakładów Wydawniczych M. Arcta” в Варшаві. Знову ж 1942 року було видрукувано цілий Новий Заповіт, з додатком Псалтиря, числом 50,000 примірників, у Штокгольмі (Швеція). З черги, 1949 року заходом Івана Грабовця було перефотографовано Новий Заповіт і Псалтир у Гуммербасі (Німеччина), і видано кишеньковим форматом, у числі 5000 примірників. І врешті того ж 1949 року було видрукувано цілий Новий Заповіт з додатком Псалтиря, в Лондоні (Англія), кількістю 25,000 екземплярів. Разом надруковано безліч примірників Нового Заповіту з Псалтирем, не рахуючи поодиноких Євангелій. Усе це за дуже короткий час розійшлося поміж українцями в вільному світі.

Автор цих рядків пригадує собі, що в 1946-1947 рр. Митрополит Іларіон безкоштовно вислав у західню Європу, в табори скитальників сотні примірників того Нового Заповіту з Псалтирем. І скитальники різних християнських віроісповідань були дуже втішені і вдячні йому за цей його справжній дар Божий.

Переклад усієї Біблії професор Іван Огієнко закінчив 1-го липня 1940 року. Залишилась була ще тільки праця для ревізійної комісії, яка мала б сконструювати той переклад перед відданням до друку. Але Друга Світова Війна перервала працю ревізійної комісії та видрукування Біблії. І вже тільки по війні, на американському континенті 1950 року відновлено дальшу працю, яка зовсім була закінчена 14-го березня 1955 року. Після того

Біблія була готова до друку, і певне вийде наприкінці 1958 року.

Цей історичного значення факт відмітила не тільки вся українська преса, але й іншомовна. Так, наприклад, щоденник "The Winnipeg Tribune" за 16 березня 1955 року помістив обширну статтю під заголовком: „Закінчення перекладу Біблії по 20 роках праці”, з відповідною фотографією. А канадський тижневик "Time" у своєму великодньому, 15-му числі (за 11-го квітня 1955 р.) помістив статтю під заголовком: „Всежиттєва праця — Переклад Біблії”, — а до статті додано фотографію Митрополита Іларіона з Острозькою Біблією 1581 року в руках.

Так само і в німецькій газеті „Mennonitische Rundschau” за 27-го квітня 1955 року подано статтю, зо знімкою, про закінчення українського, нового, перекладу Біблії, і т. п.

У листопаді 1956 року Британське Біблійне Товариство в Лондоні приступило до кінцевої стадії видання повної Біблії українською мовою, і певне 1959 року треба сподіватися її появи в світі.

У праці над перекладом цієї Біблії професор Іван Огієнко поклав багато своїх сил і труду. До того ж іще цю Святу Книгу йому доводилось перекладати в дуже непригожих і важких умовах та всяких перешкодах, — не тільки матеріального характеру, але значно гірших, як ось смерть Дружини, війна, евакуація, перехід кордонів, утрата бібліотеки, провокативні наклепи і т. п. Доводиться лише дивуватися його терпеливості, невтомності та самопосвяті для цього Святого Діла!

12. Біблія — джерело духових цінностей і літературної мови.

Цією Святою Книгою виповниться нарешті та дошкульна прогалина в церковно-культурному житті нашого народу, яка була до цього часу. Біблія — це Книга над книгами. Вона перекладена на майже всі мови світу, а в тому й на українську. І наш народ нарешті дочекався того

джерела вічних духових цінностей, з якого він буде постійно черпати Його Добро для заспокоєння своїх релігійних потреб. А разом із тим тепер він буде мати й джерело для вивчення своєї рідної літературної мови. Бо, як відомо, Автор переклав нашу Біблію такою живою й зрозумілою кожному українцеві мовою, яка разом з тим є й нашою літературною мовою. Усі поетичні біблійні книги Автор переклав поетичною, мірною мовою.

13. Перекладачем Св. Письма обрано Професора Доктора Івана Огієнка.

Провидінню Божому було вгодно обрати перекладачем Святого Письма професора Івана Огієнка, а не кого іншого. Бо цей великий труд вимагав особливих прикмет характеру людини й відповідної наукової підготовки для цього; як першій, так і другій вимозі професор Іван Огієнко повністю відповідав, щоб узятись за цю місію і довести її до успішного кінця. А тому Британське й Закордонне Біблійне Товариство, як видавець, головно з вищезгаданих мотивів, а може ще й просто за інтуїцією, доручило виконати переклад Біблії не кому іншому, а тільки професорові Іванові Огієнкові, хоча були й інші кандидати, як, наприклад, Варшавський Науковий Інститут і ще дехто. Варшавський Науковий Інститут сам був писемно запропонував перекласти Біблію безплатно, щоб лише Біблійне Товариство видрукувало цю працю. Але Біблійне Товариство все ж таки довірило працю перекладання Біблії Професорові Докторові Іванові Огієнкові і визначило йому за цей труд відповідне грошове винагородження; щоправда, ті гроші, внаслідок війни, втратили свою вартість.

14. Джерела для перекладу Біблії.

Свій переклад Біблії професор Іван Огієнко зробив за найдавнішими і найбільш правдивими джерелами, які для Старого Заповіту є на староеврейській, а для Ново-

го Заповіту — на старогрецькій мові. У зв'язку з цим йому довелося затратити чимало часу й праці, щоб краще вивчити й удосконалити своє знання цих мов оригіналу Св. Письма, а також вивчити й інші мови, а між ними деякі вже й мертві, щоб лише могли користуватись уже існуючими перекладами інших народів. Крім того, йому треба було простудіювати всі найдавніші джерела й матеріали, щоб збагнути ту епоху і відчувти духа тих часів, коли був написаний текст оригіналу Біблії.

Автор цих рядків, як очевидець, добре пригадує собі той час, коли професор Іван Огієнко студіював у Варшаві староєврейську мову під керівництвом ученого гебраїста. Студіював він її кілька років, аж до приходу німців у Варшаву 1939 року. Цей факт студіювання староєврейської мови ледве що не приніс трагічних наслідків Професорові під час німецької окупації Варшави. Деякі нікчемні особи серед “землячків” (навіть і духовні...), з бажання прислужитись німецькому всесильному тоді гестапо (з користоловними цілями) зробили йому на професора Івана Огієнка донос; і переконували німців, що професор Іван Огієнко є нібито семітського походження. Цей донос був надзвичайно загрозливий за тих неспокойних воєнних часів в Європі, коли шалів нищівний гітлерівський „расизм”, і немилосердно винищувано жидівський народ...

У таких випадках гестапо довго не призадумувалось, і негайно ліквідувало таку особу. Але Милосердний Господь охоронив Професора від цієї великої небезпеки. Як видно зо всього, то навіть гестапо не важилось вірити в те, і почало збирати інформації про Професора не лише в Польщі, але й поза її кордонами.

Однією з тих осіб, до якої звернулись за виясненнями в цій прикрій справі, був пок. Д-р Юрій Липа. І він сміливо обороняв Професора і їдко висміював брудний наклеп осіб, що хотіли таким способом усунути кандидатуру Професора Івана Огієнка в Єпископи. Пізніше,

як ми довідалися від однієї особи з м. Брусилова на Київщині, де Професор народився, гестапо року 1942-го перевірило там дійсне походження Професора. І після того, треба думати, що той підлий донос (у ньому замішані були й високі духовні особи) гестапо викинуло в кіш, а професора Івана Огієнка оставило в спокої.

15. Перекладна українська мова.

Щождо перекладної української мови, то професор Іван Огієнко, як найкращий наш мовознавець, у своєму перекладі передав зміст Біблії цілком докладно й по змозі дослівно, а разом з тим — у простих і кожному українському читачеві зрозумілих словах. І в такому ясному викладі думок, при одночасній р и т м і ч н о с т и речень, наша мова виявлена тут ще й особливо милозвучною, повною чару. А разом з тим він не порушив граматичної будови мови. Ось тому цю Святу Книгу читати зовсім легко, а її благодійна наука без труднощів знаходить собі шлях до душі читача.

Осягнути все це Перекладачеві не було так то й уже легко, бож перекладання Св. Письма належить до великих діл, і не є такою простою справою, як це декому могло б видаватися. Це ж бо велика наукова проблема з різних поглядів: теологічного, філологічного, археологічного і т. п. І наш Перекладач віддав багато-багато своїх сил, розуму й знання, щоб поконати силу труднощів при перекладанні, і перекласти Св. Письмо не лише дослівно за текстом, але й правдиво передати весь зміст Біблії, і навіть її духа.

Усе це він повністю осягнув. І дякуючи його великим трудам, ми незабаром будемо користуватися повною Біблією в повсякденному нашому житті. Це велике наше надбання і велика подія в культурному й релігійному житті українського народу.

16. Вплив Біблії на душу народню.

Про добродійний вплив Біблії на духове й культурне життя окремого народу не доводилось би й говорити; а вже особливо в тих народів, що мають добрий її переклад. Це ж властиво вона створює головні моральні й етичні підвалини для життя-буття народу. Про це в різні часи висловилося багато найвидатніших світових учених, філософів, поетів, громадських діячів і т. п. І всі вони захоплювались Біблією, і знаходили цю Святу Книгу дуже корисною для народу та благословляли її добродійний вплив. Так, наприклад, Лінкольн (1809-1861) уважав, що „Біблія — це найкращий подарунок Бога людям”. Англійський великий письменник Ч. Дікенс (1812-1870) сказав, що „Новий Заповіт — це найкраща книга, яку коли знав світ і яку коли буде мати він!” і т. п. А для наших найбільших поетів — Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка — Біблія була джерелом мислі й поетичного надхнення.

Тільки безвірники-комуністи, що заперечують існування Бога, як Найвищої Духовної Основи Всесвіту, нехтують цією Книгою над книгами, і не розуміють її дійсної вартости.

Ця Свята, Богом надхненна, Книга є невичерпним Джерелом усіх Правд, і це признають та стверджують усі християнські Церкви. А зокрема Православна Церква знаходить її ще й конечною при вихованні людини. І тому вона мусить бути в кожному домі, в кожній сім'ї і навіть у кожної окремої людини, щоб її постійно читати, а вже принаймні хоча читати Новий Заповіт.

17. Оцінка знавцями перекладу Біблії професора Івана Огієнка.

На міжнародньому форумі переклад нашої Біблії оцінено високо, — знайдено його одним з найкращих з усіх існуючих перекладів.

Один з наших авторитетних знавців Біблії, Пастор

К. Костів, у своїй статті п. н. „Митрополит Іларіон, як перекладач Біблії” в журналі „Віра й Культура” ч. 10 (22) 1955 р. висловився так: „Українська Біблія в перекладі проф. д-ра Ів. Огієнка — класична й найкраща з усіх досі існуючих перекладів чи не між всіма слов'янами. Ми-стецтво кожного перекладу полягає в тому, щоб якнай-точніше зберегти характер оригінальної мови, без порушення фразеології та взагалі законів перекладної мови. Перекладач в однаковій мірі мусить добре знати та свобідно володіти як оригінальною, так і перекладною мовою. У цьому сенсі Митрополит Іларіон показав себе справжнім майстром. Наш Перекладач не тільки вірно відтворив давньоєврейський і грецький текст Біблії, пильно перевіrivши кожне слово й кожне речення за оригіналом і за кращими модерними перекладами, але також подбав про чарівну своєрідну одягу для Божого Слова”.

Інший знавець — німецького походження, що володіє українською мовою, Пастор Мартин Гофман був членом ревізійної комісії перекладу цієї Біблії. Він — професор і глибокий знавець староєврейської мови. І в своєму листі від 31. VIII. 1947 р. до Митрополита Іларіона він писав так:

„Була мені велика радість почути, що переклад Старого Заповіту Вашої Еміненції має тепер друкуватися. Це велике щастя, що переклад Ваш не був знищений війною. Він такий гарний, що його друкування буде un événement extraordinaire. Переклад Ваш класично гарний” („Слово Істини” ч. 5 — 1948 р.), і т. ін.

Отож, уже з цих наведених тут відзивів можна зробити той висновок, що Біблію в українському перекладі професора доктора Івана Огієнка (Митрополит Іларіон) дуже високо оцінюють як свої, так і чужі авторитетні знавці.

А ще ліпше її оцінять майбутні історики та весь український народ, що буде користуватись цим Добром.

Перекладачів Біблії у світі небагато. Усіх їх культурний світ добре знає, а між ними й нашого славного вче-

ного Митрополита Іларіона (Ів. Огієнка). І його, як ученого світового значення, Генеральна Президія Британського Біблійного Товариства достойно пошанувала тим, що 7-го листопада 1955 року іменувала Почесним Доживотнім Членом свого Товариства. Тим самим це Товариство засвідчило йому і своє велике признание, й велику честь.

Це високе відзначення чужинцями нашого вченого в чернечій рясі на світовому форумі є не тільки славою для нього і для нашої Православної Церкви, але славою й честю для всього українського народу.

18. Давніша Біблія в українському перекладі.

Першу повну Біблію на живу українську мову, як відомо, переклав П. Куліш. Друком вона появилася 1903 року, але її наклад уже давно вичерпаний. До того ж вона для нас тепер уже й застаріла, бо її мова не відповідає ані лексикології, ані фразеології сучасної нашої літературної мови. Та й сама наука про переклад за того часу не стояла на такій висоті, як тепер. І П. Куліш переклав Старий Заповіт не дослівно, а місцями тільки свobodно переказав (переповів) його. Ось тому він далекий від оригіналу, і з наукового погляду не витримує критики.

Та ще й у його перекладі знавці знаходять чимало помилок і неточностей, а місцями й „неув'язок” логічного характеру. А його архаїчний стиль мови, з домішкою чужих слів і висловів, не може належно впливати на українського читача. Усе це й спонукало професора Івана Огієнка зробити новий переклад цілої Біблії на нашу сучасну, літературну, чисту й кожному українцеві зрозумілу живу мову. Цей переклад він опрацював науково, і попильнував, щоб він був правдиво-точний, а його мова щоб була зразковою українською літературною мовою і щоб наш народ уже з Біблії міг навчитись своєї літературної мови.

19. Особливе значення Біблії для українського народу.

Українську Біблію в перекладі професора Івана Огієнка вже з кінця 1956 року друкує Британське Біблій-

не Товариство і, поскільки нам відомо, великим накладом примірників, що будуть розповсюджені серед українського народу.

Відомо, що в Україну совітська безбожницька влада не дозволить вислати навіть кілька примірників Біблії для нашого народу. А тому цим Добром покищо буде користуватись тільки та його частина, що живе в розсіянні в вільному світі, поза межами рідного краю, серед іншонаціональних народів. Наша еміграція — це в переважній більшості вигнанці й страдники за нашу національну правду. Але вона й найбільш наражена на небезпеку винародовлення. З уваги на це ця Свята Книга матиме ще й те особливе значення для українського народу, що вона буде стримувати від винародовлення декого з тих наших нестійких земляків на еміграції, що мають нахил перейти в інше, чуже середовище.

Бо й справді, Біблія в кожного християнина зворушує його християнське сумління, впускаючи в його душу промінь Віри, Надії й Любови та ушляхетнюючи його серце. Вона дає нам ясні й глибоко-моральні відповіді на всі питання нашого життя, навчаючи нас, як треба жити в світі, щоб бути щасливим. Вона відкриває перед людьми широкі шляхи для наближення до Бога та пізнання Його Самого і Його Світотвору. А також вказує дорогу до внутрішнього вдосконалення людини й до обоження. Вона закликає кожний народ до його національного патріотизму та об'єднує весь народ у Краю і в розсіянні в одне ціле; і на кожного члена нації вона впливає так, щоб він був вірний своєму народові та працював для його добра, і т. п. і т. п.

20. Подяка Митрополитові Іларіонові за переклад Біблії.

Уміти належно оцінити перекладну працю Митрополита Іларіона над Св. Письмом — це справді не легка справа, бо дійсно це праця неоцінимої вартости. Як на одну особу, то це просто надлюдський труд з кожного погляду! Скільки треба було мати сили волі, здоров'я,

розуму, знання, ну, й таланту, щоб виконати цей велетенський труд, працюючи над ним постійно, впродовж майже всього свого життя!...

Переклади Св. Письма в інших народів, звичайно, робив і робить великий гурт людей-фахівців, як, наприклад, в англійців, росіян і т. д. А переклад для українського народу зроблено однією людиною...

З того всього видно, що Милосердний Господь зглянувся на наш народ, і послав йому такого Перекладача Св. Письма, який своєю безмежною самопосвятою, витривалістю і невсипущою працею вможливив своєму народові користуватися всім Добром з такої цінної духової скарбниці, як споконвічна Книга-Біблія, — читати Слово Боже своєю мелодійною й милозвучною мовою. І наш народ за ці плоди Його неперевершеної духової творчости, яку Він залишить йому в спадщині, повсякчасно буде виявляти Йому своє щире признання й сердечну подяку.

Якщо б навіть професор Іван Огієнко в своєму житті виконав тільки цю одну працю — переклад Біблії, то цієї праці вистачило б, щоб він став відомою й заслуженою для свого народу постаттю. Та коли однак узяти до уваги ще й переклад усіх Богослужбових Книг та його численні твори в інших ділянках нашої національної духової культури, по просто стає дивно: як одній людині можна подолати таку велетенську працю! І звідки в нього той час для цієї праці? Бож уся та його письменницька праця й праця перекладача — то не звичайна собі белетристика, а наукова, зокрема ж науково-історична, що вимагає довгих студій безлічі історичного, періодичного й іншого фактового матеріалу, а до того і в різних мовах. І той матеріал треба добре обдумати, систематизувати, упорядкувати та ще й перетопити в горнилі власного „я”, щоб його докладно і ясно викласти на папері.

Отож, у зв'язку з його великою працею взагалі коро-

лева Англії Єлисавета II відзначила Митрополита Іларіона медалею для ношення на пам'ятку Коронації II Величності, що відбулася дня 2-го червня 1953 року.

21. Переклади Богослужбових Книг.

Крім перекладу Біблії, Митрополит Іларіон за своє життя переклав багато Богослужбових Книг на українську мову. Перекладати й друкувати він почав ще з 1917 року. Саме тоді він зредагував „Молитовник мовою українською” Архієпископа Олексія Дородниці (Київ, 1917 р.), в якому особисто переклав деякі молитви на українську мову. З того часу він і досі перекладає Богослужбові Книжки.

Ось список усіх його перекладних праць:

1. Шкільні молитви, Тернів, 1921 р.
2. Український Православний Молитовник, Тернів 1921 р.
3. Свята Служба Божа Св. Отця нашого Івана Золотоустого, ч. I: текст, ч. II: пояснення до тексту, Львів, 1922 р.
4. Православний Молитовник для шкіл початкових, Львів, 1922 р.
5. Свята Великодня Відправа, Тернів, 1922 р.
6. Великодня Євангелія Св. Євангелиста Івана, Тернів, 1922 р.
7. Святого Отця нашого Івана Золотоустого, Учительне Слово на Світоносний День Великодній, Тернів, 1922 р.
8. Свята Відправа на Зелені Свята, Тернів, 1922 р.
9. Свята Відправа Вечірня й Рання, Жовква, 1923 р.
10. Великодній Канон, Варшава, 1927 р.
11. Православний Молитовник. Вид. 3, Варшава, 1928 р.
12. Православний Молитовник. Вид. 4, Варшава, 1930 р.
13. Парастас або Велика Панахида за в Бозі спочилих, Варшава, 1935 р.
14. Похорон світських людей, Варшава, 1935 р.
15. Біблія або Книга Святого Письма Старого й Нового Заповіту, Варшава, 1932-1940. Друкується.

16. Новий Заповіт Господа й Спасителя нашого Ісуса Христа, Варшава, 1939 р., 376 ст.
17. Книга Псалмів, Варшава, 1939 р., 97 ст.
18. Молитовник для Православних українських дітей, Холм, 1941 р., 64 ст., видання 5.
19. Акафіст Пресвятій Богородиці перед Її Чудотворним Образом Холмським, Холм, 1941 р., 20 ст.
20. Великий Канон Св. Андрія Критського, 1942 р., 51 ст.
21. Коліноприклонні Молитви на Вечірні Св. П'ятидесятниці, Холм, 1942 р., 16 ст.
22. Вечірня й Утрєня. Видання 2, виправлене, 1942 р., 80 ст.
23. Пісня над Піснями, Холм, 1942 р., 23 стор.
24. Літургія Св. Отця нашого Івана Золотоустого. Вид. 2, виправлене, Холм, 1942 р., 80 ст.
25. Надгробна Утрєня в Страсну Суботу, Холм, 1943 р.
26. Чин Малого Освячення води, Холм, 1943 р.
27. Молебень перед початком науки в школах, Холм, 1943 р.
28. Молебень на Новий Рік, Холм, 1943 р., 16 ст.
29. Молебень до Пресвятої Богородиці, Холм, 1943 р.
30. Вдячний Молебень, Холм, 1943 р.
31. Чин Великого Освячення води на Свята Богоявлення, Холм, 1943 р.
32. Молебень перед початком усякого доброго діла, Холм, 1943 р.
33. Плач Пресвятої Богородиці. Канон на Малому Пове-чір'ї Страсної П'ятниці, Холм, 1943 р., 48 ст.
34. Чин Божественних Страстей Христових або Пассії, 1943 р., 22 ст.
35. Український Православний Молитовник. Видання 6, 1943 р., 64 ст. Тут на ст. 45-61: Як жити за Христом у світі.
36. Український Православний Молитовник (мовою ста-ро-українською). Видання 7, 1944 р., 40 ст.
37. Пом'яник за здоров'є і за упокой, 1943 р., 16 ст.
38. Слово Істини. Український Православний Молитовник.

- Видання 8, 96 ст. Вінніпег, 1950 р. Тут є й Св. Літургія Івана Золотоустого.
39. Покаянний Великий Канон Св. Андрія Критського. Переклад з грецької мови. Видання 2, Вінніпег, 1953 р., 68 ст.
 40. Священна Книга Апостол. Апостоли на Неділі й Свята цілого року та на всякі потреби, Вінніпег, 1953 рік, 232 ст.
 41. Евхологіон або Требник, цебто чини Святих Таїнств, Благословення, Освячення та інші Церковні Моління на різні потреби. Частина I, Вінніпег, 1954 р., 340 ст.
 42. Великодні Служення. Видання друге, 1955 р. Вінніпег, 68 ст.
 43. Господь моя втіха та поміч! Молитовник для болящих та для засумованих, Вінніпег, 1957 р., 48 ст. Видано коштом В. Панькова.
 44. Як жити на світі. Соборне Послання Святого Апостола Якова. З післямовою Митрополита Іларіона, Вінніпег, 1957 р., 32 ст., видання У.Г.П.Ц.
Крім того Митрополит Іларіон написав ще такі праці:
 1. Як правити Святу Літургію: Практичні вказівки Священикам при Богослуженні, 1954 р., 48 ст. Частина I: Загальні правила для Священиків. Частина II: Як правити Св. Літургію Св. Івана Золотоустого.
 2. Архиерейська Літургія й Архиерейська Візитація, Вінніпег, 1954 р., 80 ст. Зміст ч. I: Підготовка до Візитації; ч. II: Архиерейська Літургія; ч. III: Служіння Іподияконів; ч. IV: Чин Рукоположення; ч. V: Чин Нагород.
 3. Апостол 1547-го року. Студія. Видання УВАН у Нью-Йорку, 1954 року, ст. 26, і 16 малюнків.

22. Упокоєння дружини професора Івана Огієнка.

Дня 19-го травня 1937 року упокоїлась Професорова дружина Домініка Данилівна Огієнкова, по довгій і тяжкій недузї (рак хребта), проживши 30 років зо своїм чоловіком у повній згоді й у взаємній пошані. У них було

четверо дітей, і з них найстарший син, Євген, помер 1910 року, проживши несповна 2 роки. Потім народились ще два сини й донька. Усі вони одержали вищу освіту й живуть тепер власним родинним життям.

Мати на смертнім ложі залишила тестамент (завіщання) для своїх дітей при трьох свідках, в якому синам і доньці велить усе життя своє посвятити праці для українського народу, і не дає дітям свого благословення, якщо б вони одружились з чужинками чи з чужинцем.

Домініка Огієнкова була скромною, але високоінтелегентною і високошляхетною людиною. А до того вона була великою українською патріоткою і глибокоідейною особою.

Вона була вірним другом Професора в житті й помічницею в його праці та супутницею в революційній розбудові української нації. Вона не лише взяла на себе всі господарські клопоти дому й виховання своїх дітей, але й обдавала Професора такою опікою і такою лагідною атмосферою, що він зміг цілковито віддатись своїй науковій праці. Крім того вона допомагала своєму чоловікові в його наукових і культурно-освітніх працях. Навіть тоді, коли була вже невилічимо хвора, вона допомагала Професорові в редагуванні „Рідної Мови” та „Нашої Культури”, і збирала до них матеріяли.

Її передчасна смерть сильно пригнобила Професора, і він виляв свій смуток і жаль у своїй статті „Раз добром налите серце”. Правдиву характеристику Домініки Огієнкової та її світлий національний і моральний образ яскраво змалював наш письменник Ол. Луговий у своїм нарисі „Визначне жіноцтво України”, Канада, 1942 р.

23. Професор Іван Огієнко — Голова Церковної Ради.

Після розвалу й окупації Польщі німцями 1939 р. на її території вони утворили так зване Генерал-Губернаторство. Цій частині українського народу, що її землі були включені в Генерал-Губернаторство, німці дозволили відкривати народні українські школи окремо від польських,

і в початках не ставили перешкод в українському церковному житті. І серед українців вони повели таку зручну для себе агітацію, що це багатьом з українців подавало великі надії на кращі часи. Але такої політики вони притримувались недовго, і то тільки на теренах самого Генерал-Губернаторства. А як зайняли Україну, то зараз же почали руйнувати там усякі українські організації та переслідувати й нищити українських патріотів. У той час головою Православної Церкви в Польщі був Митрополит Діонісій (Валединський), який з приходом німців до Варшави змушений був, як полонофіл, зректися свого становища. Усі церковні справи він здав призначеному німцями Берлінському Архiepіскопові Серафимові (Ляде) й пішов на спочинок у свою віллу в Отвоцку під Варшавою. Архiepіскоп Серафим, не зважаючи на те, що 95% православних тієї Церкви становили українці, повів явну москвофільську політику в Церкві і тим розвіяв усі українські церковні сподівання.

У той же час 1939 року в Варшаві постала Українська Церковна Рада під проводом професора Івана Огієнка. У склад її входили ще такі особи: о. Архимандрит (тепер Архiepіскоп) Паладій Відибіда-Руденко, полковник (тепер генерал) М. Садовський, інж. А. Нестеренко, пполковник В. Дітель, д-р Ю. Липа, інж. С. Сім'янцева (технічний секретар) і інш.

Та Рада поставила своєю головною метою відновити Українську Православну Церкву в Генерал-Губернаторстві. А щоб досягнути цю мету, треба було настановити своїх українських Єпископів. Полагодити цю справу з Архiepіскопом Серафимом Церковній Раді не вдалося, і всі розмови з ним на цю тему ні до чого не привели. Архiepіскоп Серафим продовжував далі провадити свою москвофільську церковну політику, та іншої й не знав.

Тоді Церковна Рада почала рішуче домагатись від німців, через У.Ц.Д.К. у Кракові, усунення русифікатора Архiepіскопа Серафима з його становища Первоієрарха Православної Церкви в Генерал-Губернаторстві. Німецька

влада довгий час на це не погоджувалась, хоч і було ясно, що українці мали всі підстави домагатися його усунення. Однак влада не поспішала йти на зустріч українцям, і почала довго й основно вияснювати цю справу. А від українців вона кілька разів вимагала, і то на письмі, докладного обґрунтування їхніх домагань щодо Української Православної Церкви в Генерал-Губернаторстві.

З приводу цього професор Іван Огієнко не раз опрацював і через У.Ц.Д.К. у Кракові пред'являв відповідні вяснення. На підставі тих даних було ясно, що українці мають безперечне історичне право на свою власну Православну Церкву. А це тим більше, що вона в деяких своїх формах відрізняється від Православних Церков інших народів, як ось, наприклад, від московської й інш.

Діяльність Варшавської Церковної Ради дедалі збільшувалась і поширювалась, хоч і була тайною перед німцями. І нарешті, після року наполегливої діяльності Церковної Ради, німецька влада відкликала Архієпископа Серафима зо становища Первоієрарха Православної Церкви в Генерал-Губернаторстві, і повернула на те становище — через старання проф. І. Огієнка — Митрополита Діонісія. У тодішніх воєнних обставинах він єдиний міг висвятити українських Єпископів у межах Генерал-Губернаторства, і він на це погоджувався.

Усі члени Варшавської Церковної Ради віддано працювали для української церковної справи, але найбільше попрацював і причинився до її успіхів голова Церковної Ради — професор Іван Огієнко. Він, як досвідчений громадсько-політичний і церковний діяч та заслужений учений, надав Варшавській Раді поважного й авторитетного характеру. І він, власне, причинився до повернення Митрополита Діонісія на його попереднє становище, бо іншого виходу українці тоді не мали. Але й становище професора Івана Огієнка, як керівника українських церковних справ, було в тих часах нелегке та ще й відповідальне. Воно вимагало багато праці, часу, терпіння й самопосвяти.

Уже тоді (1940 року) йому довелося боронити Православну Віру перед уніятськими нападами. Саме тоді в ч. 78 „Краківських Вістей” появилася стаття під заголовком: „Яку Віру прийняв Св. Володимир Великий?” Та стаття була підписана анонімно „Священик”. У ній той „священик” нападав на Православ'є і старався довести, що тільки Греко-Католицька Церква є „справжньою Українською Національною Церквою”, і що, мовляв, галичани зберегли свою національність лише завдяки унії з Римо-Католицькою Церквою.

Професор Іван Огієнко на ту статтю греко-католицького священика написав глибоко умотивовану відповідь, від імені Варшавської Церковної Ради. Рада 20 серпня 1940 року її схвалила й підписала. Цю відповідь він помістив у тих же „Краківських Вістях”. І з того часу подібні статті більше не появлялись у тій газеті („Слово Істини” ч. 12 (48) — 1951 р.).

Авторові цих рядків, як членові Церковної Ради, пощастило співпрацювати з професором Іваном Огієнком, отже була нагода особисто переконатися в його сильно творчій індивідуальності, що потягає за собою й інших, запалює й додає сил; переконатись і в його всебічній працездібності й невтомності та інтелектуальній чесноті.

Дякуючи своїм глибоким знанням та великому досвідові громадсько-церковного діяча, він попровадив нашу церковну справу так зручно, що вона увінчалась повним успіхом. А при тому треба сказати, що все те відбувалось серед надзвичайно тяжких умовин воєнної дійсности й серед життєвих злиднів. Бракувало тоді навіть найпотрібніших речей для життя: харчів, одежі, палива і т. п.

24. Поставлення професора Івана Огієнка Єпископом.

У той час, як Варшавська Церковна Рада провадила боротьбу за Українську Церкву, в м. Холмі німці повернули православній людності загарбаний поляками Катедральний Собор та Архиєрейську Палату на Св. Даниловій Горі.

Цей стародавній Собор був збудований українським князем Данилом у XIII столітті (біля 1255 року). І з того часу в тому Соборі завжди молилось українське населення. Але з ментом відбудування польської держави 1918 року Собор забрано було на польський костюл. І ось навесні 1940 року, за німецької влади, той Собор знову повернувся до українців. Тоді зорганізувалось і Холмсько-Підляське Духовне Правління, очолене Протопресвітером Іваном Левчуком. На згаданих землях воно перебрало церковні справи в свої руки й негайно пов'язалось із Варшавською Церковною Радою. Усі вірні й Духovenство всієї Холмщини й Підляшшя на своїх різних численних зборах (по Деканатах, на селянських з'їздах і т. п) обрали кандидатом на свого майбутнього Єпископа повдовілого професора Івана Огієнка, і представники Холмського Духовного Правління прибули у Варшаву просити його згоди кандидувати. Своєї згоди професор Іван Огієнко відразу не дав, а тільки по деякому часі, коли переконався, що його дійсно хоче бачити на тому становищі все Духovenство й увесь народ.

Щоб ближче, особисто познайомити холмське громадянство з професором Іваном Огієнком, Духovenне Правління запросило його до Холма на цілу серію викладів про Українську Церкву. Під час тих викладів Професор мав можливість особисто познайомитися з Духovenством і вірними Холмщини, а Духovenство й вірні ближче приглянулись і познайомились з професором Огієнком.

Після тих викладів Професор дав свою згоду кандидувати на Холмського Єпископа, а Духovenство й вірні втішились, що їх бажання здійснюються. Кандидатуру професора Івана Огієнка на Єпископа виставило не тільки українське громадянство Холмщини, але й українські спільноти в Варшаві, Кракові та в інших містах Генерал-Губернаторства.

Так само й Собор Єпископів прийняв кандидатуру проф. Ів. Огієнка.

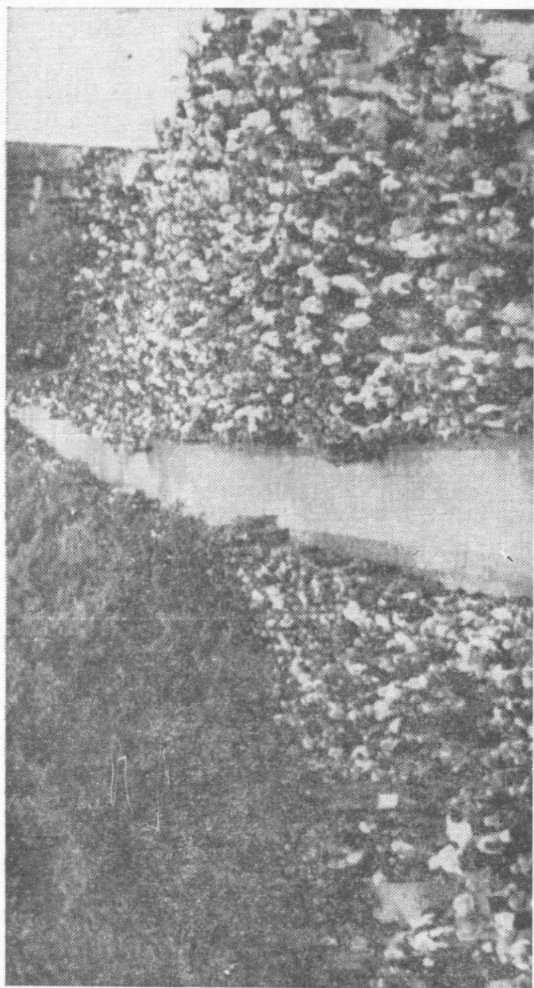
Між іншим, думка обрати професора Івана Огієнка Єпископом не раз виникала серед українського громадянства, але вона кожного разу не здійснювалась тому, що сам Професор не давав своєї згоди.

У 1932 році йому пропонувано висвятитись на Єпископа Луцького, тоді під Польщею, і т. п. У всіх тих випадках він не погоджувався з деяких причин принципового характеру, а головне тому, що тоді ще жила його дружина, з якою він не хотів розлучатись. Але 1939 року обставини були інші: Професор утратив дружину, діти покинули вищі школи й ставали на шлях самостійного життя. А в той час справа Української Церкви набирала переломово-історичного характеру. І він, як людина високоосвічена, добре знав, яке величезне значення має Православна Церква для українського народу з її творчою силою Віри й Любови. А як патріот, прагнув відновлення нашої давньої Православної Церкви, що була в Україні від Св. Князя Володимира Великого, і що створила всю нашу духову культуру. Ось тому на настирливі просьби українського громадянства кандидувати на Єпископа, Професор, ідучи за покликом свого серця й розуму, змушений був погодитись. Погодився він тому, щоб надати Українській Церкві належний напрям і відбудувати її не тільки формою, але й змістом українською.

Таким чином служіння Правді нашого Слова привело професора Івана Огієнка до служіння Правді Вічного Слова.

25. Професор Іван Огієнко став Архимандритом Іларіоном.

Як тільки Митрополит Діонісій повернувся на своє попереднє становище Первоієрарха Православної Церкви в Генерал-Губернаторстві (Польща), Церковна Рада зараз же повела розмови з ним про висвячення двох українців у Єпископи: професора Івана Огієнка на Холмсько-Підляську Катедру й Архимандрита Паладія (Відибіду-Руденка) на іншу українську Катедру. Між іншим, німці

Прибуття Архимандрита Іларіона.
Народ на Св. Данилової Горі чекає 18 жовтня 1940 р. прибуття Архимандрита Іларіона
з Яблочкинського монастиря.

погодились тоді на висвячення трьох українських Єпископів, але українці в той час не мали достойного третього кандидата. Митрополит Діонісій на пропозицію Церковної Ради відразу погодився і віддав справу висвячення двох українських кандидатів на розгляд Собору Єпископів.

Собор Єпископів тоді складався з Митрополита Діонісія і Єпископа Люблинського Тимофія. Той Собор затвердив обох кандидатів у Єпископи, і сам обрав професора Івана Огієнка на Холмсько-Підляську Катедру. Погодився тоді врешті й професор Іван Огієнко стати Єпископом, коли його став просити про це Митрополит Діонісій іменем Св. Собору Єпископів. Але при цьому Професор поставив і свої деякі вимоги, на які Митрополит Діонісій також погодився. Головною вимогою було, щоб Холмсько-Підляську Єпархію, яка складалася в 99 процентах з українців, уважати виключно за українську і не перешкоджувати йому в відновлюванні там старо-української Православної Церкви.

Коли всі перешкоди були усунені, професор Іван Огієнко став готуватись до духовного звання. Він мав бути висвячений першим, і побажав, щоб усі його попередні свячення відбулися в Яблочинському Свято-Онуфрієвському Манастирі, у скромній обстанові.

Після того, як усе було обговорено з Митрополитом Діонісієм і було встановлено місце й терміни всіх свячень, професор Іван Огієнко разом з Митрополитом Діонісієм виїхали до Яблочинського монастиря. Там усі свячення виконав сам Митрополит Діонісій. І 9-го жовтня 1940 року професор Іван Огієнко прийняв монаший сан та став смиренным ченцем Іларіоном у пам'ять Київського Митрополита Іларіона I з XI віку. 10-го жовтня він став Дияконом, а 11-го жовтня — Ієромонахом з возведенням у сан Архимандрита.

Після того Митрополит Діонісій виїхав, а Архимандрит Іларіон залишився в тому монастирі, готуючись до

Єпископського звання. Він щоденно відправляв Служби Божі аж до часу його Хіротонії.

26. Наречення Архимандрита Іларіона в Єпископа Холмського.

Хіротонія Архимандрита Іларіона на Єпископа Холмсько-Підляського була призначена на 19 і 20 жовтня 1940 року в м. Холмі. Старовинне українське місто Холм переживало надзвичайно урочисті дні 18, 19 і 20 жовтня 1940 року. До нього прибула вся вища Духовна Ієрархія. З'їхалось майже все Холмсько-Підляське Духовенство. І приїхали численні делегації різних устанів та організацій. А також прибуло багато видатних українських діячів зо всього Генерал-Губернаторства.

18-го жовтня ввечері, коло години 5-ої, прибув автом з Яблочинського монастиря до Холма Архимандрит Іларіон. Урочисто його зустріли автами далеко поза містом українські представники м. Холма. І в супроводі такої гонорової ескорти Архимандрит Іларіон під'їхав до Холмського Собору. Перед Собором на Св. Даниловій Горі зустріли й щиро вітали свого Єпископа-номіната всі українські школи в Холмі (гімназія, технічна школа й т. ін.) під проводом учителів, різні делегації і велика маса народу. Населення спішило заманіфестувати свою велику пошану до обраного ними Єпископа-номіната, який, кланяючись, пройшов між почесними шпалерами в Собор, де вже розпочалася Всенічна. А слідом за ним пішла і вся людність у Собор.

Уся Данилова гора була тоді пишно прибрана й удекорована українськими жовтоблакитними прапорами й сотнями електричних ламп. Увечері і вночі ті лампи ясно освітлювали всю Св. Данилову Гору під час урочистих днів. А крім того в різних місцях цієї Гори були розставлені радіо-гучномовці, і Службу Божу було чути й назовні Собору.

На другий день, 19-го жовтня, після Служби Божої

відбулося, за стародавнім Актом, урочисте Наречення Архимандрита Іларіона на Єпископа Холмсько-Підляського, у вщерть переповненому Соборі. А ті вірні, що не змогли вміститися в Соборі, знаходились назовні перед Собором, і все чули через радіо-гучномовці. Цей Акт Наречення зробив величезне враження на всіх присутніх вірних.

Під час Наречення Архимандрит Іларіон прочитав українською мовою Символа Віри. А після цього виголосив своє змістовне й зворушливе Слово на тему: “Важкі завдання українського Архиєрея”. У цьому Слові він подав свою церковну ідеологічну програму. Та програма основана на таких головних підвалинах:

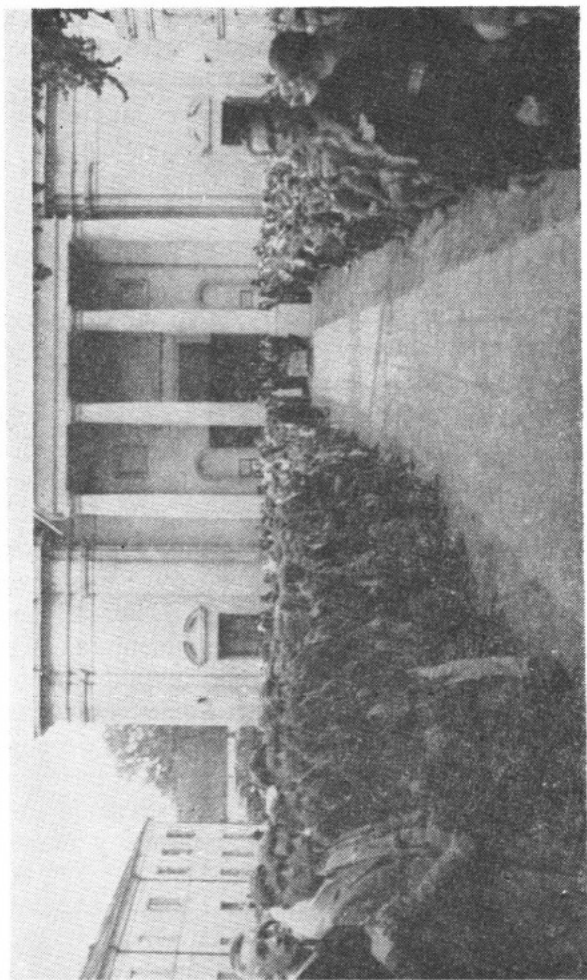
1. Відродити на Холмсько-Підляських землях нашу стару Православну Церкву, яка віки існувала тут, починаючи від нашого князя Володимира Святого. Основоположником її був Апостол Андрій Первозванний, чому й сама Церква наша зветься Церквою Первозванного Апостола. Апостол Андрій був на горах Київських, які поблагословив і дав початок Християнства в Україні.

2. Українська Церква — незалежна, як Церква окремого народу. Вона лише номінально була весь час в канонічній залежності від Царгороду. Наша Православна Церква витворила в собі багато найрізніших церковних окремішностей, і відрізняється від інших Православних Церков, як, наприклад, від Церкви Російської й інш.

3. Українська Церква — соборноправна, бо вона керувалась Святим Собором, що складався з Єпископату, Духовенства й вірних. Участь вірних в керуванні церковними справами лише додатньо проявлялась у старовину в нашому церковному житті.

У цьому Слові Архимандрит Іларіон уперше обґрунтував і свою глибоко-релігійну істину “Служити Народові — то служити Богові”, яку вдихнув у нього дух простудійованої ним Біблії. Цю істину він ісповідує все своє життя, як своє ідеологічне гасло.

Наречення, а на другий день Хіротонію, звершили такі Архиєрей: Митрополит Православної Церкви в Генерал-

Прибуття Архимандрита Іларіона.
Учні Холмських шкіл 18 жовтня 1940 р. надвечір чекають прибуття з Яблочинського монастиря Архимандрита Іларіона.

Губернаторстві (Польща) Діонисій, Архиепископ Празький (Чехія) і Екзарх Вселенського Патріярха Саватій та Єпископ Люблинський Тимофій (Шретер).

Крім того, в Службі Божій брали участь понад 50 Священиків. Вони були в священничих ризах і стояли рядами по правому й лівому боці Катедри з Єпископами (по середині церкви) аж до Вівтаря, і в Вівтарі їх було кілька десятків.

27. Хіротонія Архимандрита Іларіона в Єпископа.

У неділю 20-го жовтня 1940 року урочистості ще збільшилися. У ще більш переповненому Соборі Єпископ-номінат Іларіон перед Св. Літургією, але після прочитання Годин, привселюдно склав урочисту присягу, що він буде свято виконувати Догмати й Канони Святої Вселенської Православної Церкви, і то так, як вони від віків дійшли до нас у Книзі Правил. Ту свою присягу він склав ще й на письмі на руки трьох Архиєреїв.

Після того почалась Св. Літургія і по “Святий Боже” Архимандрит Іларіон був хіротонізований трьома вищезгаданими Архиєреями на Єпископа Холмського й Підляського. Він був облачений в Архиєрейські ризи й правив Службу Божу разом з іншими Архиєреями.

За Великим Входом Митрополит Діонисій, за постановою Собору Єпископів, возвів Єпископа Іларіона в сан Архиепископа, бо стара Холмська Єпархія була Архиепископією. А після Св. Літургії Митрополит Діонисій вручив нововисвяченому Архиепископові Іларіонові жезла, символізуючого Архиєрейську владу, з відповідним настановленням для свого собрата.

При виході з Собору й по дорозі до Архиєрейських Палат маси народу сердечно й ентузіастично вітали свого нововисвяченого Владика. У той день і погода вдалася, — було тепло, сонце світило, як літом! Серед того народу панував тоді високопатріотичний настрій, і майже кожний підкреслено висловлював одну й ту саму думку, що

Перед Св. Хіротонією.
Духовенство 20 жовтня 1940 р. біля Катедрі чекають на прибуття Єпископа-номіната, Архимандрита Іларіона. Посередині вглибині Протопресвітер Іван Левчук.

ця Хіротонія буде мати далекосягле значення не тільки для Української Православної Церкви, але й для нашої загально-національної справи. А тому дату (20-го жовтня) Хіротонії Владики Іларіона всі вважали історичною. Усі вірили, що починається нова доба в українському житті.

І фактично з цією датою пов'язане започаткування Владикою Іларіоном дійсне відродження нашої давньої Православної Церкви, яка довгі віки була на наших землях і об'єднувала весь наш український народ. Це церковне Свято в Холмі якось непомітно вже з самого початку перетворилося на велике українське національне Свято, що надовго залишиться в пам'яті всіх тих, хто був цього свідком. І тоді кожен з українців голосно говорив, що щасливішого вибору на це становище не можна було зробити, і щодо підготовки до Єпископської праці між православними українцями йому (професорові Іванові Огієнкові) рівного немає.

І фактично він прийшов до Святого Господнього Престолу з великим досвідом, маючи за собою вже 35 років різної церковної праці (1905—1940). Крім того він мав уже понад сотню друкованих праць з церковної ділянки. І він був шість років професором вищої богословської школи, фактично Богословської Академії, та одночасно заступником її Ректора (Митр. Діонісія). Цікаво зауважити, що з німецької влади не було ані одного представника на урочистостях Хіротонії Архієпископа Іларіона. І незабаром стало відомо, що німецька центральна влада в Берліні сильно докоряла місцевій владі в Кракові: як вона могла допустити до поставлення українського патріота Івана Огієнка на такий високий духовний пост!

28. Обід в Архієрейських Палатах — спонтанна маніфестація.

Після Хіротонії відбувся в просторах Архієпископських Палатах урочистий обід для гостей. Запрошено було все Духовенство, всіх делегатів різних установ і орга-

нізацій та окремих українських діячів й видатніших громадян. Перед обідом у тих же Палатах представники установ і організацій, а також деякі окремі особи зложили своєму дорогому Владиці урочисті привіти, у більшості ще й на письмі і часто виконані надзвичайно по-мистецьки.

Автор цих рядків складав Владиці привітання від Варшавської Церковної Ради. Прийшлося стати в довгу чергу та трохи зачекати. Стоячи якийсь час у черзі, довелось почути не одне привітання. Усі з великим ентузіазмом і в гарячих та змістовних словах вітали свого рідного Владика, а при тому майже кожен з них висловлював свої надії на краще наше майбутнє. Це була якась просто нечувана досі українська національна маніфестація!

Владика Іларіон уважно вислухував кожного промовця й відповідав на кожне привітання в таких же сердечних, змістовних і добірних словах.

За застеленими столами засіло біля 150 осіб. Під час обіду кілька разів промовляв Архиепископ Іларіон, Священники й багато осіб з громадянства. Усі ті промови, принаровнюючись до Свята Хіротонії, були просякнуті патріотизмом і великою пошаною до нововисвяченого Владика Іларіона. Обід, що почався о годині другій, непомітно затягнувся аж до пізнього вечора.

Того ж дня, 20-го жовтня, ввечері Архиепископ Іларіон від'їхав до Яблочинського монастиря і пробув там до 2-го листопада, щоденно правлячи Служби Божі; 2-го листопада ввечері він повернувся до Холма. А 3-го листопада відбулися в тому ж Холмському Соборі урочистості його Інtronізації. На ті урочистості знову прибули представники українських установ та організацій, а також багато громадських діячів та окремих осіб. І знову вони гарячими словами вітали свого обраного Ієрарха.

З того дня Владика Іларіон став Архиепископом Холмсько-Підляським. На це високе й почесне, а разом з тим і відповідальне становище його однозгідно обрало українське Духовенство та миряни. І висвячений він був згідно всіх Канонічних Правил Вселенської Православної Церкви.

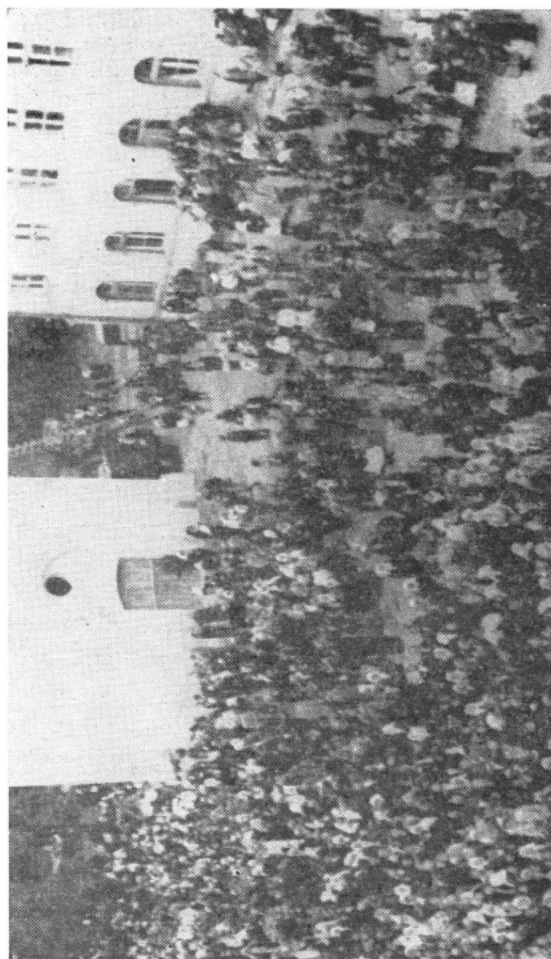
20 жовтня 1940 р., Св. Хіротонія Архимандрита Іларіона (Огієнка) в Єпископа Холмського. Перед Св. Літургією. На катедрі сидять: Митрополит Православної Церкви в Польщі Діонісій (посередні, сам висвячений Патріархом Вселенським), Архиепископ Празький Саватій Екзарх Вселенського Патріарха в Чехії (праворуч від М. Діонісія, сам висвячений Патріархом Вселенським) і Єпископ Люблинський Тимофій (ліворуч від М. Діонісія, ним же висвячений). Спереди, обличчям до Ієрархів, стоїть Архимандрит Іларіон.

Під час урочистих свят його Хіротонії й Інtronізації той патріотичний настрій із Св. Данилової Гори швидко передався українцям не тільки Холмщини й Підляшшя, але й по всьому Генеральному Губернаторстві та за його кордонами. Доказом того було одержання Владикою Іларіоном великої кількості (понад тисячу) привітальних листів. Ті гратуляційні листи були виявом тієї ж всеукраїнської маніфестації.

29. Архиепископ Іларіон на Холмсько-Підляській Катедрі.

Ставши з волі народу керівником Української Православної Церкви на Холмщині й Підляшші, Владика Іларіон віддав усі свої сили, знання, довголітній досвід й адміністраторський хист для відродження релігійного й національного життя на тих землях.

Цей клаптик української землі, найдалше висунений на захід, зо всіх українських земель найбільше витерпів продовж свого історичного існування від ворожого насилля. Полонізація, католичення й русифікація — це ті чинники, що нищили український православний стан на Холмщині й Підляшші. Особливо натерпілось тамтешнє українське населення за останні роки перед вибухом Другої Світової Війни, під час війни й після неї. Воююче польське католицитво за відродженої Польщі (1917—1939) повело найсильніший свій наступ на православне населення цих земель. Православні переживали тоді найрізніші релігійні й національні утиски та знуцання. Часто їх силою гнали до латинського костьола. (Ось, згадати б тільки для прикладу села на Грубешівщині: Монятичі, Новосільці, Турковичі і т. п., — так було всюди). І постійно переслідуювано їх за Православною Віру. На цих землях, крім польських, не було ані однієї української школи. У польських школах заборонялось українським дітям говорити між собою рідною мовою. Українські читальні й кооперативи були закриті. Усе це створювало українцям духову руїну. І українці за останні 20 років, живучи тяжким му-

День Св. Хірогонії Іларіона.
На Соборному цвинтарі 20 жовтня 1940 р. Народ, що не міг протовпитися до Собору,
слухає передачу Св. Літургії радійовими голосниками.

ченицьким життям, були вже настільки насильно сполонізовані, що на нові католицькі наступи ставали вже щораз менше відпорні. І дійшло вже до того, що в роках 1937—1938 від православної людности Холмщини й Підляшшя було відібрано понад 300 церков. Польська шовіністична “вулиця” — за явною допомогою поліції — зруйнувала дощенту в некультурний спосіб 163 церкви, а 153 церкви поляки відібрали й перетворили на польські костьоли. Усе те діялось, безперечно, з відома й на приказ польського уряду, щоб Холмсько-Підляську землю силою й дорешти винародовити й ополячити.

І ось на таку духово-спустошену ниву Божому Провидінню було вгодно покликати професора Івана Огієнка (нинішній Митрополит Іларіон). І він прийшов, як її Ратай, щоб хоч трохи, наскільки буде можливість, поправити її. Владика Іларіона не відстрашувала вся та превелика праця, що на нього чекала. Навпаки, він з великою ревністю приступив до праці, щоб направити те лихо. А та праця ще більше утруднювалась тим, що багато вірних уже забули й українську мову.

Ось тому Владика Іларіон, як добрий Пастир і педагог, почав помалу й лагідно по-батьківськи навертати винародовлених українців на своє рідне. Він не жалував свого труду й не шкодував свого здоров'я, і словом та ділом двигав той народ на все вищий щабель релігійности та національної свідомости. У той час, почавши з 1940 року, по всій Холмщині й Підляшші спонтанно поставали українські школи всякого ступня. Серед населення помітний був упадок моральности й поширення атеїзму. Владика Іларіон знав, що в цьому випадку велику роль може відіграти місійна праця Духовенства. А тому він постановив, щоб наше Духовенство конче викладало науку релігії в усіх початкових і середніх українських школах, і щоб воно також брало участь у культурно-освітній та в економічній ділянках народнього життя. І Духовенство своєю працею дійсно багато причинилося до піднесення релігійно-національного життя нашого народу. В усіх школах Духо-

Проф. І. Огієнко — 1923 р. в Україні.

(Знімка з архіву о. Д-ра С. В. Савчука. Під знімкою власноручна дедикація Проф. І. Огієнка:

“Високоповажаному Адміністраторові Греко-Православної Української Церкви в Канаді о. Семену Савчукові з сердечним привітом і всьому Духовенству.

Ректор Університету *Проф. І. Огієнко.*”)

2. Н. 1924.

венство й учителі звертали особливу увагу на релігійне виховання, на національне освідомлення та на знання української культури й побуту. Так розбуджувався в юнацьких душах патріотизм і охота до праці для народу, бож праця для народу — то праця для Бога.

Серед Холмсько-Підляського Духовенства була значна його скількість (біля 30 осіб) з Буковини. Після окупації Буковини большевиками багато тамтешніх громадян-українців виемігрували на захід, а серед них було й православне Духовенство. Митрополит Іларіон з бажання допомогти тому Духовенству, а також з метою використати його для нашої Церкви й національної справи, закликав його до праці на Холмщині. Усе воно було культурне, з високою богословською освітою й свідоме, а до того ж і володіло німецькою мовою, що в тих часах і обставинах було дуже важне для порозуміння з німцями. Через те ще більше зміцніла й релігійна та культурно-освітня праця на Холмщині.

А до того ж Владика ще й особисто в усьому допомагав. І не зважаючи на важкі комунікаційні умови в тодішніх воєнних часах, він дуже часто відвідував усі закутини своєї Єпархії. Об'їздив свої парафії навіть тоді, коли було вже дуже небезпечно, з нараженням власного життя. При тих відвідинах-Візитаціях він давав відповідні вказівки Духовенству й гарячими словами закликав його й народ до витривалости, до любови до Бога й до ближніх. І скріплював Віру в серцях пастирів і вірних. Він учив своє Духовенство й вірних правдиво розуміти ідеологію Української Православної Церкви, і вказував на творчу роль Церкви в житті нашого народу як у минулому, так і в майбутньому. І наш народ горнувся до своєї Церкви, — бо за часів Митрополита Іларіона він почув у Церкві вперше своє рідне слово, свою молитву, той свій церковний спів (київський), що найбільш притаманний українській духовості, свої колядки і т. п. А це причинялось до зростання національної свідомости широких мас народу.

Щождо окремих ділянок Єпархіяльного церковного життя, то, не зважаючи на всі труднощі, спричинені тяжкими воєнними умовами, а головне довголітньою неволею нашого народу, всюди було зроблено великі осяги. Передусім відновлено стародавню традицію Української Православної Церкви щодо її соборноправности. У Холмі відбувся перший Єпархіяльний Холмсько-Підляський Собор (проти волі німців) у днях 19, 20 і 21 жовтня 1941 р. Той Собор складався з Духовенства та обраних представників від мирян; він одногосно затвердив в імені всього Холмсько-Підляського народу Архієпископа Іларіона на Катедрі. А крім того той Собор виробив йому докладний план праці й правила про Богослужбову мову для всієї Єпархії. Цей крок Владика Іларіон (скликання Собору) згідно його науки про Соборноправність Церкви причинився до того, що весь час у його Єпархії був спокій і зразковий порядок.

Щоб ближче познайомитись з ухвалами Собору про Богослужбову мову, приводимо цю постанову.

1. Богослужбовою мовою Холмсько-Підляської Єпархії є мова староукраїнська, цебто мова т. зв. церковнослов'янська з сучасною українською фонетичною живою вимовою її.

2. Де того захоче більшість парафії, благословляється там відправляти Богослужби живою українською мовою.

3. Усі додаткові Богослужби (поза Літургією, Вечірнею й Утренею), цебто: Молебні, Панахиди, Акафісти, Години, окремі довгі Молитви в усіх Богослужбах, Великий Канон Св. Андрія Критського, а також Євангелія, Апостол та всі читання з Псалтиря краще правити й читати живою українською мовою.

4. Російська вимова церковнослов'янських богослужбових текстів не допускається, як засіб винародовлення.

5. Мовою проповідництва є жива українська мова.

6. Урядовою церковною мовою є мова літературна українська.

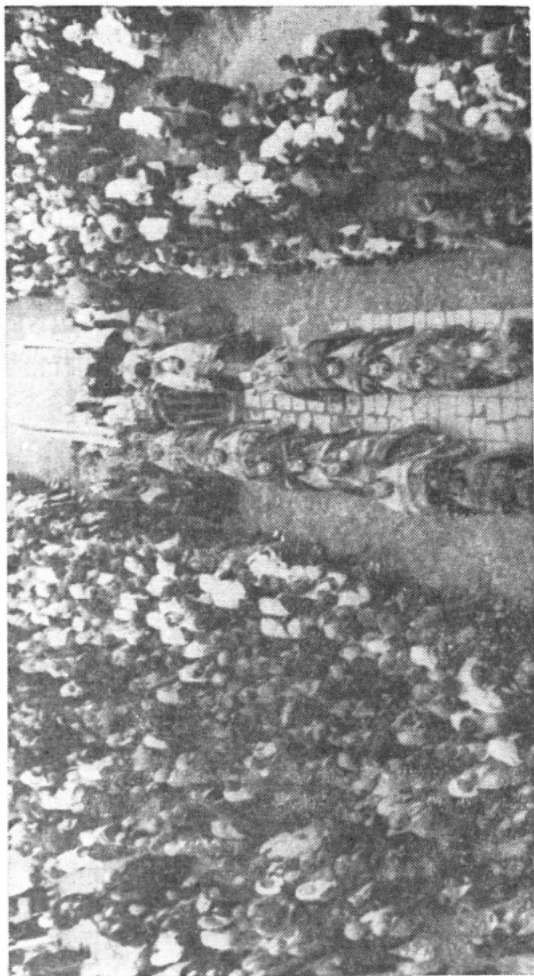
Це була надзвичайно важлива постанова з погляду не лише церковного, але й національного. Холмсько-Підляська Єпархія, що нараховувала біля 300,000 вірних, ступнево почала очищуватись із російського й польського намулу, й українізуватись. А число парафій з богослужбовою живою українською мовою все збільшувалось. І все робилося спокійно.

Глибоке зрозуміння великої користи Соборноправности для добра Церкви в розбудові релігійно-національного життя Єпархії привело Владика Іларіона до створення Архиперейської Ради. До неї належали (в більшості) найвидатніші представники світського громадянства й Духовенства. Та Рада збиралась раз на місяць і розглядала всі найважливіші й актуальні справи з поточного церковно-національного життя Єпархії.

Крім того, Владикою Іларіоном були покликані до життя такі інституції й установи: 1) Холмсько-Підляська Духовна Консисторія, члени якої вибирались Єпархіяльним Собором і затверджувались Єпархіяльним Архипереем, 2) Єпархіяльний Місійний Комітет, 3) Районові й Деканальні Місійні Комітети, 4) Деканальна Рада, 5) Єпархіяльний склад церковних речей, 6) Єпархіяльне Свято-Богородичне Братство, що займалось добродійними справами, 7) Церковне Видавництво, 8) Єпархіяльна Книгарня, 9) Школа дяків, яку було засновано 1941 року при Яблочинському монастирі, 10) Вища Духовна Семинарія, яка була заснована в Холмі 1942 року і яка незабаром перетворилась у Духовну Академію, і в ній 1944 року було вже 70 студентів, 11) Єпархіяльна друкарня, що обслуговувала не лише церковні потреби Єпархії, але й інші українські установи та організації м. Холма. А крім усього того, в печерах (у підземеллі) Собору Владика Іларіон побудував церкву та упорядкував там гріб короля Данила й інших. Ці Св. Холмські Печери, як один з найбільших українських Пантеонів, щоденно оглядали різні екскурсії.

В Архиепископській Палаті, резиденції Владика Іларіона, було побудовано домову церкву. І в тій же Палаті

знаходилась Єпархіальна Бібліотека, яка 1944 року нарахувала біля 40,000 томів книжок. Були започатковані ще й інші важливі праці (будова Іконостасу в Соборі, відновлення глибокої криниці короля Данила на Даниловій Горі і т. п.), але закінчити їх не вдалось з приводу наближення зо сходу фронту воєнних дій та евакуації.

Інтронізація Архiepіскопа Іларіона.
Перед початком Св. Літургії Духovenство й вірні 3 листопада 1940 р. ідуть в Архiepейську Палату забрати Архiepіскопа Іларіона.

З ініціативи Владика Іларіона було також засновано Фонд Допомоги Духовенству, що постійно терпіло від бандитських нападів польських боївок, жорстоких кривавих переслідувань зо сторони німців і т. п. При всіх нападах на Духовенство й вірних (наклепи, провокації, мордування і т. п.) Владика Іларіон завжди твердо ставав в їх обороні. Його неустрашимість і енергійна постава в обороні Української Православної Церкви та життєвих інтересів українського народу завжди була гідними подиву, й вони викликали респект та велику пошану до Владики не лише у своїх, але й у чужинців, а навіть і в ворогів!

Він мав настільки цивільної відваги, що, наприклад, не завагався сказати в гострих словах відкрито правду в очі німцеві, Люблинському губернаторові, про всі ті знущання, що їх допускалися німці над українською людністю на теренах його Єпархії. Коли збентежений губернатор зажадав доказів, Владика Іларіон представив цілу мартирологію з автентичними доказами й даними про знущання німців та їх „Volksdeutscher'ів” (з поляків) над нашим народом, про мордування Священиків, дяків і української інтелігенції...

Митрополит Іларіон приступив до своєї праці відновлення й упорядкування релігійно-національного життя Холмсько-Підляської Єпархії в дуже тяжких воєнних обставинах. А проте ж під його мудрим і енергійним проводом Холмсько-Підляська Єпархія за короткий час виконала історичної ваги працю, що цілковито змінила її обличчя, — привернула колишній її український характер. Та Єпархія за Митрополита Іларіона стала вже національно-українською, і то не лише формально, але й духово.

Ось тому все те, що було зроблене Українською Церквою в 1940—1944 роках під керівництвом Владики Іларіона на теренах Холмщини й Підляшшя, заслуговує на особливу увагу. І воно повинно бути записане великими літерами в історії цих земель!...

У тих часах Митрополит Греко-Католицької Церкви Андрей Шептицький звернувся 3 березня 1942 року з від-

критим листом до української православної інтелігенції з пропозицією зближення і взаємного пізнання вірних Української Православної Церкви і Греко-Католицької “для осягнення національної єдності”. По дусі того листа, те “зближення” пізніше повинно б привести до з’єднання обох вищезгаданих Церков під зверхністю Римської Церкви. У цьому листі Митр. А. Шептицький сказав також, що, мовляв, українське Православ’є має забагато “московського намулу”, якого, розуміється, треба позбутись і т. д. і т. д.

У відповідь на цього листа Архиепископ Іларіон склав і надіслав від імені української православної інтелігенції дуже цікавого й змістовного відкритого листа до Митрополита Андрея Шептицького. У тому листі вказується на неможливість такого поєднання обох вищезгаданих Церков, як його завжди розуміє Католицька Церква — у формі церковної унії, що однозначне з приєднанням Української Православної Церкви до Римо-Католицької. А справа церковної унії вже добре знана майже всім верствам нашого народу, і та доба є однією з найсумніших в історії України. Зокрема ж Українська Православна Церква має значно менше “московського намулу”, ніж Греко-Католицька має характерних прикмет Римо-Католицької Церкви, як, напр., цілібат та багато інших.

Далі вказується на причини поділу Єдиної Христової Церкви на Православну й Католицьку, — через відірвання в X ст. Римського Патріярха від дійсної Вселенської Соборної Церкви і запровадження нових Догматів і обрядів у Католицькій Церкві. А крім того вказується на всі ті наслідки, що принесла унія українському народові в XVII столітті: розбиття єдності, жорстоку боротьбу за унію і т. п. і т. п.

Цей лист був схвалений і підписаний українським православним Духовенством і представниками світської інтелігенції на Холмщині.

Пізніше Митрополит Андрей Шептицький написав ще одного листа у відповідь на листа православної інтеліген-

ції, але, силою політично-воєнних подій, православні не встигли дати відповідь на цього другого його листа, а тим більше, що незабаром після того Митрополит Андрей Шептицький сильно занедужав (помер 1. X. 1944 р.). І розпочата його акція для “зближення” обох Церков припинилась.

Тут саме собою постає питання: Які ж особисто-приватні стосунки були між Митрополитом Іларіоном і Митрополитом Андреем Шептицьким? Наскільки авторові цих рядків відомо, то ті стосунки завжди були найкращі. Митрополит Шептицький у своєму листі до Митрополита Іларіона, від 21 жовтня 1941 року, пише так: „Прохаю Ваше Високопреосвященство про молитви для себе. Покликаюсь на давнє й добре знайомство, яке смію назвати приязню”.

Отже, Митрополит Андрей Шептицький відкрито називав Митрополита Іларіона своїм приятелем (“Слово Істини” ч. 3, 1948 р.). Митрополит Іларіон, а в минулому — як професор Іван Огієнко, завжди відносився до Митрополита Андрея Шептицького з глибокою пошаною, при одночасній усій чистоті своєї Православної Віри. А щодо вірних Греко-Католицької Церкви, то він так говорить: “З повною любов’ю, як батько їх рідний, ставлюсь і до греко-католиків, бо національно ми один нарід, одні в нас мрії, одні завдання, яких ми ніколи не сповнимо, коли будемо розбиті та розсварені. Тому “за з’єднання всіх Господу помолімося!” („Слово Істини”, ч. 1, 1947 р.).

За останні кілька років Митрополит написав на підставі історичних джерел і фактів кілька важливих праць, в яких безсумнівно доказано, що Україна не дійшла до своєї незалежності головним чином через агресію католицької унії. Цю унію в віках XV—XVII поляки силою заводили на її землях — за порадами і з благословення Римських Пап. Деяка частина греко-католиків, під впливом пропаганди папської Конгрегації для Сходу, зрозуміла це як ніби якусь зміну відношення до них з боку Митрополита Іларіона. Але це не так. Владика Іларіон своїми висновками з минулої нашої історії лише остерігає наш народ

перед тими експериментами, що їх нав'язують йому Рим і Москва: католицизм і комунізм. Як перше, так і друге є згубою для нашого народу. Натомість спасінням є його віковична Православна Віра з Церквою, яка створила нам усю нашу культуру, звичаї, традиції і т. п., і яка “виховує нас на повновартісних українців” (“Книга нашого буття”, ст. 14).

Митрополит Іларіон був і є також у добрих відносинах з багатьма видатними протестантськими пасторами різних груп, бо вони знають його релігійну толерантність (“Слово Істини”, ч. 3, 1948 р.).

30. Обрання Владики Іларіона на Київську Катедру.

Коли 1941 року німецькі війська окупували більшу частину території України, німецька військова влада спочатку не робила перешкод українцям в їхньому національному житті. Але це було лише на початку, до приходу цивільної німецької влади.

Українське церковне життя, що було сильно придушене большевиками, при німцях почало швидко відживати. І незабаром у тому ж 1941 році вірні Православної Церкви обрали в Києві Всеукраїнську Церковну Раду, яка почала вживати всіх заходів для організування Церковного Управління, а разом з тим і для запрошення на Київську Митрополічу Катедру достойного Архипастиря. Їх вибір затримався на особі Владики Іларіона Холмсько-Підляського. А це тому, що Владику Іларіона, ще як професора Івана Огієнка, знав був увесь український народ, як ще недавнього державного мужа: Міністра Освіти й Міністра Ісповідань в Уряді УНР. Знали його як великого українського патріота, як професора вищих шкіл, як ученого, що написав багато томів наукових праць з ділянки мови, літератури, української культури і т. п.

У 1939 році, після розвалу Польщі, Волинь була приєднана большевиками до України, і так вона залишилась і при окупації її німцями в 1941 році, — як невідлучна ча-

стина України. Німці створили окрему адміністративну одиницю, Україну, яка була зовсім незалежною від Генерал-Губернаторства (Польща), і кордони між ними були міцно обсажені німецьким військом.

По Хіротонії.

Перше Архиєрейське Благословення народу в Холмі.

Тоді на Волині був старшим по Хіротонії Архиєреєм Православної Церкви Архієпископ Волинський Олексій (Громадський), який здавна мав свою резиденцію й Катедру в Крем'янці на Волині. Він був українець з походження, холмшак, з вищою богословською освітою, видатний

Ієрарх і богослов та найглибший знавець Канонів серед православних Єпископів у польській державі.

До 1939 року Волинь була в юрисдикції Митрополита всієї Польщі Діонісія (Валединського), з Катедрою в Варшаві. Але 1941 року, коли німці зайняли Волинь, Митрополит Діонісій канонічно стратив свою владу на Волинь, згідно канонічного вияснення Архієпископа Олексія. Це тому, що 1939 р. Діонісій зрікся влади Голови Православної Церкви в Польщі, а хоч 1940 року він повернувся до проводу Церкви, то вже тільки як Митрополит Генеральної Губернії, у склад якої не входила Волинь.

Ось тому, через його зречення, Православна Церква на Волині під час панування там большевиків у 1939—1941 роках опинилася без верховного її Голови.

З цього факту скористав Московський Патріярх, і підпорядкував собі всю Волинську Православну Єпархію. Від Єпископату він зажадав складення на письмі заяви свого канонічного послуху (підпорядкування) Московській Патріярхії. І Владика Олексій-Правлячий Архієпископ Волині — виконав цей наказ.

Крім того Патріярх зажадав, щоб Архієп. Олексій особисто зголосився до Патріярха в Москву, щоб одержати від нього відповідні інструкції і наставлення. Не визнаючи юрисдикції Московського Патріярха, Архієпископ Пинський Олександр (Іноземцев, росіянин-сибіряк), сам пішов у монастир звичайним монахом, уступивши із свого становища на знак протесту. Єпископ Луцький б. п. Полікарп Сікорський продовж 2-х років залишився при Сопітах на своєму посту чинного Архієрея. Однак Московський Патріярх, як росіянин, не залишив його, як українця, в спокої.

З уваги на такий стан Волинської Церкви при німецькій владі, Архієпископ Олексій, згідно його власного розуміння Канонів Православної Церкви, не погодився повернути Волинську Єпархію під юрисдикцію Митрополита Діонісія. І він очолив окрему Українську Православну Церкву в Україні, ставши в її проводі, як найстарший Волин-

ський Архипастир. Усі Єпископи Волині визнали його владу, бо бачили, що Митрополит Діонисій справді не мав уже тепер ніякого відношення до Волині й до України. Спочатку з цим фактом був погодився і Єпископ Луцький Полікарп, Вікарій Архиепископа Олексія.

Незабаром після того Архиепископ Олексій виїхав до Києва, щоб там особисто зорієнтуватися в загальному положенні Церкви в Україні та унормувати українське церковне життя.

У Києві Всеукраїнська Національна Рада, Всеукраїнська Церковна Рада й інші українські установи заявили Архиепископові Олексієві, що вони хотіли б бачити Митрополитом Київським і всієї України тільки Архиепископа Холмського Іларіона. Це домагання він чув скрізь, де тільки він був з Візитацією в Україні.

Зорієнтувавшись у загальній ситуації, він прийшов до того переконання, що треба конче поставити на Київську Митрополитчу Катедру такого Єпископа, який має найбільше довір'я широкого громадянства. А таке довір'я мав лише Архиепископ Іларіон. І з цією думкою Архиепископ Олексій приїхав до міста Рівного, що був тоді німецьким адміністративним центром усієї України.

У Рівному урядувала й Українська Волинська Церковна Рада, що також уважала себе за Всеукраїнську. Заслухавши оповідання Архиепископа Олексія, ця Рівенська Церковна Рада також погодилася на кандидатуру Владики Іларіона, — що йому бути Митрополитом Київським і всієї України.

Досягнувши таким чином однозгідности щодо кандидата на Київську Катедру, Архиепископ Олексій і голова Рівенської Церковної Ради адвокат Іван Карнаухов негайно виїхали до Холма, до Архиепископа Іларіона. Не зважаючи на трудності подорожі, у Холм вони таки прибули в початках жовтня 1941 року. У Холмі вони оголосили Владиці волю українського народу бачити його Митрополитом Київським і всієї України.

Три дні ця делегація гостила в Холмі в Архиепископ-

ських Палатах, і весь час вона вела переговори з Владикою Іларіоном. І так вони виробили пункти взаємної умови, на яких Владика Іларіон погодився б поставити свою кандидатуру на Митрополита Київського і всієї України. Після того гості від'їхали з Холма на Волинь.

І вже незабаром, у днях 21, 22 і 23-го жовтня 1941 року на Святій Данилової Горі в Холмі відбувся Всехолмський Єпархіальний Собор, в якому брали участь представники від Духовенства і від мирян. Між іншими ухвалами той Собор у 54-му пункті одноголосно ухвалив, що серед усіх українських Єпископів того часу за першого кандидата на Київську Митрополію він вважає Архієпископа Холмського Д-ра Іларіона (Огієнка).

На Волині Архієпископ Олексій скликав Собор Єпископів Української Православної Церкви в м. Почаєві 25-го листопада 1941 року. Цей Собор, на якому було 8 Єпископів, прийняв до уваги загальне бажання населення України, й одноголосно обрав там Владика Холмського Іларіона Архієпископом Київським і Переяславським, — і то з тим, що коли він прибуде до свого Престолу в Києві, то зараз же буде оголошений й Митрополитом Київським та всієї України.

З Волинських Єпископів на цьому Соборі не був лише Владика Луцький Полікарп (Сікорський), який увійшов тоді в переговори з Діонісієм, Митрополитом Православної Церкви в Генерал-Губернаторстві. Посланець від Архієпископа Олексія привіз Владиці Іларіонові акт обрання його кандидатом на Київську Катедру, а Митр. Діонісієві вручив повідомлення про це обрання з проханням якнайскоріше відпустити Владика Іларіона до Києва.

Владика Іларіон відповів подякою за обрання його Собором Єпископів і назначив свій скорий приїзд до Крем'янца, де він хотів сказати своє останнє слово щодо своєї згоди стати Митрополитом усієї України. У свою чергу він зараз же офіційно повідомив про своє обрання Митрополита Діонісія, і просив відпустити його до Києва. А одночасно повідомив і німецьку владу.

Але незабаром з'ясувалось, що Митрополит Діонісій не погоджувався відпустити Владику Іларіона в Україну. Він мав свої плани, які й хотів здійснити: самому стати Митрополитом Всеукраїнським. Між іншим, його право на Волинь визнав лише один Єпископ Луцький Полікарп, вікарій Архієпископа Олексія, а згодом визнав цю владу і Архієпископ Олександр Пинський.

У той час до Митрополита Діонісія прибули делегати з листом Рівенської Церковної Ради від 14-го грудня 1941 року. Ця делегація, посилаючись на якусь ухвалу “всіх Церковних Рад Волині”, просила Митрополита Діонісія про призначення Єпископа Луцького Полікарпа Адміністратором Православної Церкви на зайнятих німцями землях України.

І Митрополит Діонісій, прихилившись до тієї просьби, вислав 24-го грудня 1941 року Владиці Полікарпові такого наказу, надаючи йому при тому сан Архієпископа, а саме: “Я постановив утворити т и м ч а с о в у Адміністрацію нашої Св. Православної Церкви на визволених (німцями) землях. Тимчасовим Адміністратором я призначаю Ваше Високопреосвященство, і прошу Вас співпрацювати з Високопреосвященнішим Архієпископом Олександром. Про всі Ваші проекти й розпорядження прошу негайно мене сповіщати для надання їм остаточної канонічної санкції”.

А незабаром, на початках 1942 року, Митрополит Діонісій одержав і згоду німців на Адміністрацію Архієпископа Полікарпа.

Закінчивши всю цю справу з утворенням цієї Адміністрації в Україні, Митрополит Діонісій повідомив Архієпископа Холмського Іларіона, що він “може їхати в Україну”... Але коли Архієпископ Іларіон звернувся до німецької влади за перепусткою, то йому рішуче в цьому відмовлено з зазначенням, що німецька влада не дозволяє йому їхати в Україну...

Митрополит Діонісій проробив усю ту справу з “Адміністрацією” без жодного порозуміння зо своїм Со-

бором Єпископів, з приводу чого Архиепископ Іларіон склав 12 лютого 1942 року свого рішучого й умотивованого протеста на письмі проти такого неканонічного поступування Митрополита Діонісія.

А наслідком вищезгаданого вмішування Митрополита Діонісія в українські церковні справи було те, що в Україні постали два церковні центри: один з Архиепископом Олексієм, а другий з Архиепископом Полікарпом. І Українська Православна Церква розбилась на дві частини: на „олексїївців” чи так званих „автономістів” і на „полікарпівців” чи „автокефалістів”. І розпочалась між тими Церквами безоглядна боротьба, яка викликала велике огірчення у вірних і в Духовенства, та обезславлювала Українську Церкву на радість її ворогів...

Що то був за лист від Рівенської Церковної Ради від 14-го грудня 1941 року до Митрополита Діонісія, докладно ми не знаємо й досі. А цей лист, власне, зробив увесь заколот в Українській Церкві.

Є припущення, що той лист пішов до Митрополита Діонісія без відома Рівенської Церковної Ради. Це припущення підтверджує той факт, що Рівенська Церковна Рада майже в тих самих днях (22-го грудня 1941 року) офіційно обрала і повідомила Владику Іларіона про обрання його на Київську Митрополичу Катедру. Того ж 22-го грудня 1941 року вона повідомила про це Київську Церковну Раду і Митрополита Діонісія. А 31-го грудня 1941 року Рівенська Церковна Рада прислала Владиці Іларіонові новорічне привітання, і ще раз підтвердила про обрання його на Київську Митрополичу Катедру.

Отже, правдиве бажання дійсної Рівенської Церковної Ради було цілком ясне й виразне за кандидатурою Владики Іларіона. А до того ж ще й з відкритого листа бл. п. Архиепископа Волинського Олексія (який став тоді Митрополитом) до Архиепископа Полікарпа Луцького 1942 року довідуємось, що ту просьбу до Митр. Діонісія внесли тільки „декілька збаламучених та несвідомих справи” членів однієї тільки Рівенської Церковної Ради... А вся та

Рада, нічого не знаючи про “зрадливу діяльність” окремих своїх членів, на повних своїх зборах 22-го грудня 1941 року одногосно ухвалила просити Архиепископа Холмського Іларіона прийняти пропозицію Собору Волинських Єпископів від 25. XI 1941 року стати Архиепископом Київським і Переяславським (див. “Слово Істини” 6/42 — 1951 року).

Тоді ж до німецької влади пішов донос, що Архиеп. Іларіон — з походження “жид”... Донощики сподівалися, що Владика Іларіон буде знищений...

У той час, не зважаючи на обставлення військом кордону між Україною й Польщею, листування таки провадилось, а часом приходили й посланці з України до Владики Іларіона. І в роках 1942—1943 Владика Іларіон одержав від різних українських організацій та від окремих осіб безліч листів (часто з сотнями підписів) з проханням якнайскоріше прибути в Україну та зайняти пост Митрополита всієї України.

Всеукраїнська Церковна Рада в Києві прислала Владиці Іларіонові свою Грамоту про обрання Його на Київську Митрополію. А сотні копій тієї Грамоти з великою кількістю підписів прислали йому різні громади й громадські установи з різних міст, містечок і сіл України. Посилались кілька разів і делегації як з Києва, так і з інших міст України до Холма, щоб особисто повідомити Владику Іларіона про його обрання. Але ті делегації — за рідкими винятками — даліше не могли пробратись до українсько-польського кордону, бо німці рішуче не пропускали їх за той кордон.

Крім того, сотні листів з ухвалами, підписаними сотнями вірних, пересилались на ім'я німецьких гебітскомісарів та Райхскомісаріату України з проханням дозволити обраному Владиці Іларіону прибути до м. Києва та зайняти пост Митрополита Київського і всієї України.

Цікаво, що навіть українські повстанці з лісу прислали до Владики Іларіона свого посланця з повідомленням,

що вони бажають, щоб Митрополитом усієї України був Владика Іларіон, і що вони правлять Служби Божі тільки з перекладів Владики Іларіона.

А в січні 1942 року Всеукраїнська Церковна Рада, довідавшись про утворення Митрополитом Діонісієм Адміністратури Церкви в Україні, прислала йому з приводу цього рішучий протест та висловила йому своє обурення. А разом з тим ще раз просила відпустити Архієпископа Іларіона з Холма в Київ.

Отже зо всього вищесказаного стає ясным і незаперечним той факт, що Владика Іларіона хотів бачити Митрополитом Києва і всієї України весь український народ. І він був обраний на Митрополита України. Однак цей Собор, під проводом Архієп. Олексія, стояв на становищі автономії, а Владика Іларіон твердо стояв на становищі Автокефалії Української Церкви. І, у відповіді на обрання його кандидатом на Митрополита України, Владика Іларіон у листі від 26 грудня 1941 р. до Архієп. Олексія і Собору принципово і демонстративно всю єдину Українську Православну Церкву в Україні називає Автокефальною (Документи: "Українська Православна Церква в часі 2-ої світ. війни", Мюнхен, 1946.) І прийшовши в неподільну Українську Церкву, Владика Іларіон своїм авторитетом і своїм досвідом напевно не допустив би до її поділу та оборонив би її від усіляких ворожих нападів.

Але це не було в інтересах німецького гітлеризму, ані російського патріота Митрополита Діонісія, як також і совітської п'ятої колони, і всі вони разом своїми впливами не допустили Владика Іларіона в Україну силою німецької влади та доносами "землячків". Усе ж, згідно з Канонами Православної Церкви, кожний Єпископ, що не зо своєї волі не міг дістатись до своєї Катедри, позостається таки Єпископом, куди він був обраний. А тому з моментом постановня незалежної України, Митрополит Іларіон має право повернутися на свій Київський Владичий Престіл і стати на рідних землях у проводі Української Православної

Церкви Св. Апостола Андрія Первозванного та Св. Князя Володимира Великого, куди він був канонічно обраний Проводом Церкви й народом.

31. Надання Архієпископові Іларіонові титулу Митрополита.

Дня 16-го березня 1944 року Собор Єпископів Православної Церкви у Варшаві надав Архієпископові Холмсько-Підляському Владиці Іларіонові титул Митрополита. Надав за його велику й висококорисну працю на ниві церковній. А особливо за його міцну оборону Православної Віри та прав українського Холмсько-Підляського народу перед окупантами-німцями. Урочиста Грамота Собору Єпископів про це була оголошена в переповненій Холмській Катедрі 26-го березня 1944 року.

З приводу цього різні українські установи й видатніші громадські діячі привітали українського Митрополита сотнями листів.

32. Евакуація Митрополита Іларіона з Холма на Захід.

На превеликий жаль, уся та неоцінима праця Митрополита Іларіона для Холмсько-Підляської Єпархії тривала недовго, тільки 4 роки. Але зроблено було за цей час дуже багато.

Невдачі німецької армії на Сході, а особливо фатальна німецько-гітлерівська політика по відношенні до населення завойованих земель, прискіпили відворот тієї армії на Захід.

У запіллі німецької армії появились повстанські загони різних політичних напрямків, які нападали на німців і дезорганізували їх. У запіллі армії почався нелад і терор. Німці жорстоко й криваво мстилися на мирному населенні. І той терор найбільше відчувало на Холмсько-Підляських землях наше Духовенство й інтелігенція, що працювали по селах. Вони почали втікати до міст, де було трохи спокійніше, і всяка культурно-освітня праця по селах була спаралізована.

Митрополит Іларіон залишився на місці аж до останнього дня, не зважаючи на погрози з боку польських підземних боївок. Він керував своєю Єпархією аж до дня, поки не прийшов від німців наказ (18-го липня 1944 року) про евакуацію Холма, а в тому й про евакуацію керівних органів Української Православної Церкви.

Владика Іларіон ніяк не міг погодитись з тією думкою, що треба буде розстатись з улюбленим Холмом та зо Св. Даниловою Горою, де він покладав такі великі надії. І тільки під гуркіт гармат та бомб з літаків Митрополит Іларіон з частиною свого Духовенства залишив Холм. Виїхав він останнім евакуаційним потягом і останнього дня евакуації до Кельц, а далі до м. Криниці. У Холмі й у Варшаві він залишив свою власну високоцінну бібліотеку, яка нараховувала понад 12,000 книжок.

З Криниці він ще деякий час керував усією Православною Церквою в Генерал-Губернаторстві в заступстві Митрополита Діонісія, доки це було можливо. А потім виїхав на Словачію до Штрбського Пlesa в Карпатських горах. Там автор цих рядків зустрівся з Митрополитом Іларіоном, який був дуже пригноблений останніми подіями. Він дуже жалував за своєю улюбленою Холмсько-Підляською Єпархією, де він так багато поклав своєї творчої праці, і яку він не мав жодного наміру покидати, бо дев'ять десятих його Духовенства постановили були позостатись з народом і ділитись з ним долею. Але Митрополита Іларіона змушено до виїзду, і не зо своєї волі він покинув дорогий йому Холм...

Усе ж таки він покладав надію на те, що посіяні ним зерна Христової й національної Правди на тих землях не загинуть, а раніше чи пізніше принесуть свої плоди.

І його пророчі слова вже тепер почали здійснюватись.

Як відомо, польський комуністичний уряд у роках 1945—1947 примусово виселив усе українське населення з відданих Польщі Москвою українських земель Холмщини, Підляшшя і т. п. І розселив їх по західних та по північ-

них землях сучасної польської держави, а на їх місце на Холмщині й Підляшші поселив польських осадників. Поляки всі свої надії покладали на те, що в таких обставинах українці розпорозяться і розпливуться серед польських етнічних мас, а їхні землі вкінці опанують поляки, і вони назавжди зіллються з польськими землями. Тим часом виявляється, як подають газети ("Свобода" ч. 109 від 8. VI, 57 р.), що українські поселенці, не зважаючи на терор, на постійні утиски з боку поляків і на нужденні умовини свого існування на нових місцях поселення, залишились вірними у всьому своїй нації і своїй рідній землі. І вони почали сміливо й активно боротись за свої національні права і за повернення на свої рідні землі, щоб жити там своїм вільним життям. Не зважаючи на гостру заборону з боку польського уряду, вони почали повертатись на свої землі без дозволу.

У Словачії Митрополит Іларіон пробув усього біля двох тижнів. Він мусів якнайскоріше звітїля виїжджати, бо там паношилися червоні партизани, які розстріляли не одного українського біженця, що втікав від советської безбожної влади на Словакію. Словацька влада повідомила Митрополита Іларіона всього за кілька годин про небезпеку, і Господь допоміг Митрополитові Іларіонові негайно виїхати зо Штрбського Пlesa до Закопаного в Генеральній Губернії (Польща) з групою українських біженців. А коли фронт воєнних дій докотився й до Закопаного, то й Митрополит виїхав в Австрію в монастир Герцогенбург, біля м. Сан-Пельтен під Віднем. Там 2-го квітня 1945 року він позоставив усе, в тому й свої дорожочіні довідкові книги свого перекладу Біблії на українську мову. А сам виїхав далі на захід, перше в Фельдкірх, а 30-го квітня в Швайцарію, в м. Лозанну.

У 1945 році, 4-го квітня, Сан-Пельтен зайняли большевики. А в 1949 році офіцери англійської армії вивезли ті довідкові книги до Лондону, до Британського Біблійного Товариства. А те Товариство переслало їх до Вінніпегу

(Канада), до власника їх — Митрополита Іларіона. Всемогучий Господь хотів, щоб український народ конче мав свою Біблію, а тому не допустив до того, щоб ті Книги загинули через воєнну хуртовину.

Сама евакуація Митрополита Іларіона з Холма до Криниці, з Криниці на Словачію, з Словачії до Закопаного, з Закопаного до Австрії і з Австрії до Швейцарії не проходила так легко. А відбувалась вона в умовах воєнної та емігрантської дійсності і на теренах, які інтенсивно бомбились. Його життю постійно загрожували різні небезпеки. Але, дякуючи Опіці Всевишнього, Владика скрізь позоставався живим, хоч і не все здоровим.

До Швейцарії Владика Іларіон прибув 30-го квітня, ще перед закінченням Світової Війни в 1945 році. Здавалось, що вже всім небезпекам настав кінець. Але після всього пережитого Митрополит Іларіон тяжко захворів, і довгий час мусів пролежати в лікарні в Лозанні та перейти аж три важкі операції. Дякуючи Богові, Владика виздоровів і перебував далі у Швейцарії аж до року 1947-го серед таборових невгод і серед обставин, що не сприяли його праці.

У той час в його юрисдикції було кілька парафій на скитальщині — в Австрії і в Німеччині, як, наприклад: у Ляндеку, в Брегенці, в Пферцгаймі і т. п. Ті парафії існували аж до часу роз'їзду скитальників по різних країнах.

16 вересня 1947 року Митрополит Іларіон відлетів із Швейцарії в Канаду, куди його запросила українська Громада Собору Св. Покрови у Вінніпезі. І він прибув до того Собору 19-го вересня 1947 року, щоб служити Богові й українському народові в Канаді, а також давати духову поживу й тій частині нашого народу, яка знаходиться поза Канадою і розпорошена у вільному світі.

Ч А С Т И Н А І V.

НА ВІЛЬНІЙ КАНАДСЬКІЙ ЗЕМЛІ.

1. Допомогова акція скитальникам.

На вільній канадській землі Митрополит Іларіон працює невтомно й плідно вже десятий рік (1947—1957) для свого народу як Архипастир і як учений; працює й на громадській ниві.

Своєю винятковою й рідкісною серед людей начитаністю він набув багато знання з різних ділянок науки й культури. Набуте знання він переробив своїм розумом у глибоку мудрість, примінюючи її до наших національних потреб. І він має такий високий рівень загальнолюдського, а до того й гуманного думання, що своєю духовою культурою він значно перевищує загал. З тієї своєї духової висоти він бачить значно глибше й ширше все наше минуле та нашу майбутність. Одночасно з поглиблюванням свого знання та з удосконаленням свого власного духа він усе глибше й глибше вступає до царства краси й побожності і все більше наближується до свого Творця та краще пізнає Його.

Органічно пов'язаний зо своїм народом та крокуючи в такт з життям, він подає свій голос майже в усіх найбільш важливих і актуальних поточних наших національних справах. Уже за першою Літургією в Соборі Св. Покрови 21. IX. 1947 року він сказав два „Слова”. У першому Слові він подякував соборянам, що допомогли йому приїхати в Канаду. А в другому Слові він звернувся „до всіх людей доброї волі” з гарячим закликом заопікуватися українськими скитальниками, які після закінчення 2-ої Світової Війни залишились і поневіряються в страшній нужді по таборах в Європі. Вони знаходились у переважній більшості по таборах Німеччини й Австрії. Між іншим, ще й тепер там знаходиться деяка їх частина, і то переважно старі й хворі.

Цей свій заклик Митрополит видрукував у своєму

християнському місячнику “Слово Істини”, яке саме тоді почав він видавати у Вінніпезі від листопада 1947 року. Той його заклик зараз же передрукували українські часописи в Канаді, як: “Новий Шлях”, “Український Робітник”, а також часопис “Свобода” в США й ін. Свій заклик про допомогу скитальникам Митрополит Іларіон повторював багато разів, і не лише в церкві, але й на зборах вірних і при кожній нагоді, як у слові, так і в письмі.

І тими своїми закликами він розворушив і запалив серця слухачів та читачів любов'ю до скитальників та надхнув їх до активності жертводавців. З його благословення при Соборі Св. Покрови у Вінніпезі заснувався „Митрополитальний Комітет опіки над скитальниками”. Той Комітет почав планово й реально допомагати висилкою посилок з харчами й одежею, а то й грішми окремим скитальникам і навіть деяким українським установам на скитальщині. А крім того цей самий Комітет звернувся до українських фермерів Канади з закликом виставляти афідавіти для українських скитальників. І таким чином утерлась не одна материнська сльоза на скитальщині і підтримано сили й духа не одного скитальника, якого була огорнула чорна безнадія...

Усі ті заклики Митрополита Іларіона робили сильне враження не лише на парафіян Собору Св. Покрови та на скитальників, але й на всіх українців у вільному світі. Довказом того може послужити хоч би той факт, що не лише в Канаді люди відгукнулись на його заклик, але й по інших країнах. І відгукнулись не лише заможні чи добре ситуовані люди, але й звичайні незаможні українські робітники. Так, наприклад, група українських робітників у числі 10 осіб під проводом Олекси Котовського відгукнулася з Норвегії. Вони були й самі скитальниками, але працювали там на різних підприємствах, і змогли складками поміж собою організувати поміч іншим українським скитальникам, що потребували тієї помочі. У порозумінні з Митрополитом Іларіоном вони взяли під свою опіку дві родини в таборі Ляндек (Австрія) і щомісяця продовж одного

року висилали тим родинам посилки з харчами або з одягом.

У зв'язку з цією допомогою акцією Митрополит Іларіон одержував від різних українських діячів, а голов-но від українських скитальників багато листів з признан-ням і подякою за його ініціативу й за його заклики про допомогу. А одночасно з тим він одержував і силу-силен-ну благальних листів з таборів про поміч. І не лише від окремих осіб, але й від деяких українських установ та ор-ганізацій (наукових, студентських і т. п.). Скитальники, після одержання допомоги, у своїх зворушливих листах гаряче й сердечно дякували Митрополитові Іларіонові за поміч, а разом з тим просили його подякувати і всім жер-тводавцям та Митрополитальному Комітетові, який опі-кувався скитальниками.

2. Добудова Собору Св. Покрови у Вінніпезі.

Другою важливою турботою Митрополита Іларіона в перших роках у Канаді була справа закінчення будови Православного Собору Св. Покрови в Вінніпезі. Цей Собор розпочали будувати 1925 року, але з приводу браку гро-шей працю було перервано. І Митрополит Іларіон уже після своєї проповіді в Соборі 21-го вересня 1947 року почав закликати соборян до датків на закінчення Собору. Але спочатку найбільшу свою увагу він звертав на справу до-помоги скитальникам. А коли справа зо скитальниками вже не була такою гострою, у зв'язку з розселенням біль-шої частини по різних країнах, Митрополит Іларіон усю свою увагу звернув тоді на добудову Собору.

Він у гарячих словах почав закликати соборян закін-чити будову Собору. При тому він вказував на велике зна-чення Церкви в житті нашого народу і на наші обов'язки щодо нашого молодшого покоління. Своїми палкими сло-вами він розворушив соборян, і 30-го січня 1949 року за-загальні Рокові Збори цієї парафії ухвалили, що справу закінчення того Собору вони вважають за свою найпершу справу. А разом із тим ті Збори просили Митрополита

Іларіона прийняти на себе загальне керівництво над добудовою Собору. І Владика на це погодився.

Митрополит Іларіон своїм вогненным живим чи друківаним словом при всякій нагоді закликав своїх парафіян і прихильників складати датки на цю ціль. Виготовлено було й завершеного проекту добудови Собору. Цю святиню запроектовано на зразок, зовні, Собору Св. Апостола Андрія Первозванного в Києві. А після зібрання відповідної суми грошей за тих кілька років, праця при Соборі рушила повним темпом навесні 1951 року. При тому багато підготовчої й нефахової праці було зроблено власними силами парафіян безплатно. 13 липня 1952 року винесено Хреста на головну баню Собору при великому здвизі народу. І таким чином у 1952 році будова Собору в його будівельно-архітектурній частині була закінчена на Славу Богові і на добро українського народу. Постала велична Святиня, яка становить одну з твердинь українського релігійно-національного духа в Канаді. При цій Святині багато труду, крім матеріяльних пожертв, поклала Управа Собору і його парафіяни. Але ще більше потрудився Митрополит Іларіон, який розпочав, а потім очолив усю ту акцію добудови Святині. Він своїми палкими й переконливими словами надхнув соборян великим запалом до цього чину, і вони відповіли своїми щедрими жертвами та своєю безплатною працею на це Святе Діло добудови Св. Храму Божого.

Митрополит Іларіон склав Управі Собору також і свою жертву на добудову цього Храму, а саме 1000 примірників Нового Заповіту з Псалтирем, в оправі, ціною 2 дол. 50 цент. за примірник. А на прикраси Собору він зложив сім фунтів срібла.

У 1948 році з ініціативи Митрополита Іларіона було засновано при Митрополитальному Соборі українську парафіяльну Рідну Школу, зорганізовано Недільну Школу та Літні Українознавчі Курси в рамках запроектованого тоді Українського Народнього Університету. Того ж року зорганізувалось при Соборі під проводом Митрополита

Іларіона “Молодече Братство” та “Сестрицтво”, які й дотепер працюють над поглибленням релігійно-національного життя своїх членів та українського громадянства в Канаді. Під кінець 1948 року заснувалось “Допомогове Братство Св. Андрія Первозванного”, а 1949 року поставо товариство учнів “На Варті” і т. п, і т. п.

На початках перебування Митрополита в Канаді до його юрисдикції належала лише одна парафія — Собор Св. Покрови у Вінніпезі. А незабаром зорганізувалось кілька парафій на провінції, як, наприклад: у Куроках, Ріджайні, Торонто і т. п.

3. “Слово Істини”.

Прибувши 18-го вересня 1947 року в Канаду, Митрополит Іларіон скоро переконався, що в Канаді не можна плідно працювати без свого релігійного органу. А тому він заклав при Митрополитальному Соборі Св. Покрови в Вінніпезі народній християнський місячник „Слово Істини”. Той місячник виходив під головним проводом і коштом Митрополита Іларіона. Перше його число вийшло в листопаді 1947 року, а останнє ч. 12 (48) у жовтні 1951 року. Отже 4 роки виходив цей змістовний і високоцінний місячник нашої духової культури та рідної мови, що дав своїм читачам значну скількість високоякісних наукових і науково-популярних статей. У ньому широко обговорювалась уся Правда про Україну, про український народ та про його досягнення й змагання, про нашу споконвічну Православну Церкву і т. інш.

У цьому місячнику перше місце займають статті пера Митрополита Іларіона, які характеризуються особливою пильністю, ясністю й змістовністю. Статті цього місячника своїм змістом переважно філософсько-релігійні, ідеологічно-церковні, історичні, мовознавчі і т. п. У ньому знаходимо ґрунтовно опрацьовані довідки про Догмати й Канони Східньої Православної Церкви, про Богослуження, про значення окремих молитов, про життя й науку Св. Отців Церкви. А далі, знаходимо довідки про Іконостас,

про будівничих і руїників Української Православної Церкви, про князя Володимира, що прийняв Православ'є, а не католицизм, про вплив Української Православної Церкви на Московську, про новий і старий стиль і т. п. Чимало також статей про літературу й культуру нашого народу.

Появилось там значне число поетичних творів Митрополита Іларіона — переважно релігійного змісту. Уведена й цікава всевітня церковна хроніка, а також хроніка з життя Митрополитального Собору в Вінніпезі і т. п. і т. п. Цей журнал цілком оправдував свою назву, і сів Слово Божої Істини по всьому українському світі, а при тому вияснявав ідеологію Української Православної Церкви. Зо всіх сторін світу майже щодня приходили до редакції листи з різного роду запитами чи за виясненнями. І головний редактор Митрополит Іларіон ставився до того завжди з великою увагою, і відповідав листовно чи в журналі “Слово Істини” на всі ті листи.

Деякі статті Митрополита Іларіона, а також інших авторів, з місячника „Слово Істини” передруковувались в українській пресі, як, наприклад: у місячнику “Нові Дні”, в газетах “Новий Шлях”, “Канадійський Фармер”, “Америка”, “Праця” в Бразилії і інш.

При журналі “Слово Істини” була заснована й бібліотека “Слово Істини”, яка випустила такі релігійно-церковного змісту твори Митрополита Іларіона:

1. **Українська Церква — Церква Первозванна**, 1949 р., 32 ст. (Про Апостола Андрія Первозванного і Його життя; про заснування ним Української Церкви).

2. **Жертва Вечірня (Ісус і Варавва)**, поема, 48 ст. (За що й як розп'яли Ісуса Христа, та що сталось з розпинателями).

4. Видавництво “Наша Культура”.

Ще перед заснуванням місячника “Слово Істини” заклалось, у Лозанні 1947 року, Видавництво „Наша Культура” під головним проводом Митрополита Іларіона. У Вінніпезі воно поновило свою працю. Це Видавництво

випускає книжки з ділянки української культури, історії, мови й красного письменства, перше в Парижі, а потім у Канаді. У цьому Видавництві вийшли за останній час такі найголовніші твори Митрополита Іларіона:

1. **Легенди світу**, Париж, 1946 р., 93 ст. — Ці легенди повчально-побожного характеру; з малюнками.
2. **Марія Єгиптянка**, поема, Париж, 1947 р., 86 ст. — Описано, як грішна людина перетворюється в святу; з малюнками.
3. **На Голготі**, поема, Париж, 1947 р., 90 ст. — Тут описано страждання українського народу в час його Визвольної Боротьби.
4. **Туми**, поема, Париж, 1947 р., 16 ст. — Зрадники, що служать чужому народові, руйнуючи Україну.
5. **Політична праця Богдана Хмельницького**, історична розвідка, Париж, 1947 р., 102 ст. — Як Великий Гетьман визволював Україну.
6. **Недоспівана Пісня** (Богдан Хмельницький), поема, Париж, 1947, 202 ст. — Описане все життя й велична праця Великого Гетьмана.
7. **Бережимо все своє рідне**, 1947 р., 30 ст., видання 3.
8. **Приєднання Церкви Української до Церкви Московської 1686 р.** Вінніпег, 1948 р., 70 ст. — Докладно описано велику трагедію українського народу.
9. **Прометей**, поема, Вінніпег, 1948 р., 68 ст. — Як люди досягли першої культури.
10. **Народження Людини**, філософська містерія на 5 дій, Вінніпег, 1948 р., 122 стор. — Щастя й терпіння людини на цьому світі.
11. **Слово про Ігорів похід**, велична пам'ятка української літератури XII віку, Вінніпег, 1949 р., 200 ст. — Опис, дослід, текст і віршований переспів тексту Митрополитом Іларіоном. "Слово" — це епос XII віку, головна пам'ятка ранньої української літератури.
12. **Історія української літературної мови**, Вінніпег, 1950 р., 384 ст., з 25 малюнками. — Показано, при яких тяжких перешкодах розвивалась наша літературна мова.

13. Українська літературна мова. **Граматичні основи літературної мови**, Саскатун, 1951 р., 347 ст. — Це повний курс граматики нашої сучасної літературної мови.

14. **Український літературний наголос**. Мовознавча монографія, Вінніпег, 1952 р., 304 ст. У додатку словник літературних наголосів. — Це повний курс про сучасну вимову нашої літературної мови та історичний розвиток нашого наголосу.

15. **Трираменний Хрест зо скісним підніжком** — національний Хрест України. Історично-археологічна студія, з 41 малюнком, Вінніпег, 1951 р., 100 ст. — Це історія стилю нашого українського Хреста.

16. **Культурні впливи України на Московію** (і Українсько-російський Словник початку XVII віку). Видання й накладом УВАН, Вінніпег, 1951 р., 38 ст., з малюнками. Серія: “Славістика” ч. 11. — Докладно показано, що вдавнину культура українська була вища від російської.

17. **Ukrainian Literary Language in the U.S.S.R.**, New York, 1950 р., 12 ст. — Показано, як Совети перешкоджають розвиткові української мови.

18. **За Україну (Іван Українець)**. Драма на 3 дії. Вінніпег, 1951 р., 68 ст. — Ця драма сповнена потребою жертви за кращу долю України. Вільна Україна стає потребою життя.

19. У Мюнхені (Німеччина) 1954 року вийшла праця Митрополита Іларіона в німецькій мові під заголовком: “Die Hebraischen in der altkirchenslavischen Sprache”. Це відбитка з наукового журналу: “München Beiträge zur Slavenskunde” (3-ій том), присвяченого на честь славного німецького вченого Пауля Дільса.

Сотні примірників Журналу „Слово Істини” та деякі видання “Нашої Культури” Митрополит Іларіон розсилав по всьому світі нашим скитальникам, що не мали чим заплатити, безплатно. Скитальники читали цю літературу з захопленням, а особливо “Слово Істини”. Воно переходило з рук у руки й з хати до хати — читала інтелігенція й широкий загал.

Таке зацікавлення цим місячником — samozрозуміле, бо в ньому подавались ці відомості, що найбільше хвилювали тоді українське суспільство, а скитальників зокрема. А крім того, воно подавало скитальникам й надії в їх безвиглядному становищі, і скріплювало їхнього духа.

5. Обрання Митрополита Іларіона Первоієрархом Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

Дня 8-го серпня 1951 року відбувся в Вінніпезі Надзвичайний Всеканадійський Собор Української Греко-Православної Церкви, що склався з Духовенства й представників від мирян.

Цей Собор обрав Вищу Церковну Ієрархію. Правлячим Митрополитом з титулом “Митрополит Вінніпегу і всієї Канади” Собор одногосно й однодушно обрав Владика Іларіона. Владика Михаїла (Хорошого) було обрано Єпископом Торонто і Східньої Канади. Собор обрав кандидатом на третього Єпископа, для західньої Канади, о. Протоієрея Василя Кудрика; він погодився кандидувати, але під умовою, що не прийме монашого сану, бо монаший сан Єпископа вважає за суперечний первісним Канонам Церкви. На цій підставі він не став Єпископом.

Уже перед тим Собор ухвалив поширений Статут для своєї Церкви. Цей Статут нічим не відрізняється від норм Східньої Православної Церкви взагалі. Згідно того Статуту, Українська Греко-Православна Церква, як і всі інші Православні Церкви світу, визнає Віру, Науку, Догмати й Канони, що були встановлені й прийняті першими сімома Вселенськими Соборами. І вона є чистою Православною Церквою. А як Церква окремого народу в суверенній державі, є Церквою незалежною й соборно-правною, якою була П р а в о с л а в н а Церква в Україні продовж століть свого життя.

Цей Статут Церкви дав можливість Владиці Іларіонові прийняти те обрання та спокійно увійти до цієї Церкви і бути її правлячим Митрополитом та Головою

Консисторії. А разом з тим він її “перший і найвищий Учитель”, який дбає про чистоту Православної Віри та працює для її поширення (§17 Статуту).

10 серпня 1951 року в Вінніпезі відбулась інтронізація Митрополита Іларіона на Катедру Української Греко-Православної Церкви в Канаді в церкві Св. Михаїла, переповненій членами Собору й вірними.

6. “Наша Культура”.

У листопаді 1951 року почав виходити в Вінніпезі місячник “Наша Культура” під головним керівництвом Митрополита Іларіона, і він заступив собою місячника “Слово Істини”.

“Слово Істини” трохи стримувало працівників пера в широті дослідів, а “Наша Культура” задумана була ширшою в своїм змісті, щоб притягнути до співпраці ширші круги українських науковців. Цього місячника видавало “Видавництво Наша Культура”, що працює в Канаді з 1947 року, як про це сказано в розділі 4 частини IV. Цей місячник не новий. Найперше він видавався на західньо-українських землях в Європі в роках 1935—1937 під тією самою назвою та назвою “Рідна Мова” — за редакцією професора Івана Огієнка (Митрополит Іларіон). (Див. розділ 9 частини III).

Відновлений місячник “Наша Культура” в Канаді був органом головно духової української культури, і мав своїм завданням популяризувати українську християнську культуру та ширити українознавче знання між українцями на еміграції, а особливо серед нашої молоді для її освідомлення, щоб тим самим оберетти її на чужині від винародовлення і виховати серед молоді любов до своєї рідної культури та до свого рідного народу. Гаслом цього місячника було: “Творімо українську культуру всіма силами нації!”. “Нехай не буде української хати, де б не читали “Нашої Культури!”

Усі ж офіційні і загальні справи Української Греко-

Православної Церкви по-старому подавались в її офіційному органі — у “Вістнику”.

Місячник “Наша Культура” містив наукові, а в більшості науково-популярні статті зо всіх ділянок української духової й матеріальної культури. У ньому знаходимо статті з української історії, історії культури, історії Церкви, з літератури, мистецтва, мовознавства і т. п.

Перше місце займають у цьому місячнику цінні й змістовні статті самого Митрополита Іларіона, який писав про нашу Православну Церкву й про православні обряди. А далі писав про Пости, про великі Свята, про наш Символ Віри, про Ікони й Іконографію, про Біблію, про Іконостас і т. п. А також знаходимо ще статті: про гебраїзми в старослов'янській мові, про Історію Русів, про “Слово о полку Ігореві”, про українську княгиню Св. Ольгу, про князя Київського Аскольда, про короля Данила, про Митрополита Київського Петра Могилу, про Візантію, про початки українського друкарства, про мистецтво великої княжої доби Київської Русі, про українські писанки, про українське килимарство і т. п. Подано й Церковний Устав. Запроваджено й хроніку нашого культурного й церковного життя. У церковній хроніці Митрополит Іларіон дає відповіді Духовенству й вірним на їхні різні запитання з поточного церковного життя, а також про різні наші церковні обряди й звичаї та Богослуження.

Деякі статті з цього місячника передрукували часописи у Вінніпезі: „Новий Шлях” „Український Голос” і інші.

7. “Віра й Культура”.

Місячник “Наша Культура” виходив лише до листопада 1953 року. А з того часу і по цей час його заступив собою місячник “Віра й Культура”.

Видає його Українське Наукове Православне Богословське Товариство в Канаді під проводом Митрополита Іларіона, але коштом Митрополита. Своїм змістом і формою цей місячник мало чим відрізняється від попередньо-

го “Наша Культура”, і властиво є його продовженням. Але він має іншу обкладинку, кращий папір (книжковий) та подвійне число сторінок. Як своєю редагувальною стороною, так і зовнішнім виглядом “Віра й Культура” є найкращим місячником зо всіх попередніх. Цей місячник продовжує світлу традицію своїх попередників і ставить собі головним завданням піднести релігійну й національну свідомість та культуру українського народу в Канаді і в США, а по змозі й у всьому вільному світі.

Він містить наукові й науково-популярні рідкісні розвідки зо всіх ділянок нашої духової й матеріальної культури, як: богословіє, історія Церкви, література, мистецтво, іконографія, філософія, мовознавство, етнографія, Церковне право, археологія, педагогіка, архітектура і т. п.

Крім того, в цьому місячнику друкуються критичні огляди наукових й літературних творів та спогади з нашого минулого. Запроваджено й окремий відділ про обряди й звичаї в Українській Православній Церкві, а також відділ церковної хроніки. У хроніці міститься багатий матеріал зо всіх ділянок церковного життя.

Місячник “Віра й Культура” в сучасний мент є високовартісним і найповажнішим органом української богословської науки й думки у вільному світі. Він гарно редагований і багатий своїм змістом. І він вирізняється серед загального рівня нашої церковної преси солідністю своїх наукових та інших статей, бо має добрих працівників пера.

Особливо дуже цінні й цікаві статті Митрополита Іларіона, які займають у цьому місячнику перше місце, і які користуються особливою увагою та признанням у читачів; і не лише серед українців, але й серед чужинців (білоруси та інші). Його різnorodні статті мають глибокий зміст і написані таким легким і гарним стилем, що вони зрозумілі майже кожному читачеві. У них завжди знаходимо ті зерна Правди, які він сіє по всьому широкому світі, і які легко знаходять шлях до душі віруючих.

Деякі його статті, а також інших авторів з місячника

„Віра й Культура”, передруковуються в інших часописах, як, наприклад, у “Прометеї” (Дітройт, Мічиган) і інших.

Місячник “Віра й Культура” виконує велике завдання в поширенні знання й Правди про Україну та про її Православну Віру й Церкву в українських середовищах вільного світу, а зокрема серед молоді. А також він боронить нашу Православну Віру від усіх ворожих нападів, правдиво висвітлюючи факти з історії Української та її Матері — Вселенської Церкви.

Серед українських журналів він є самотнім, що наочно порушує всі проблеми українського життя і дбає про всю українську націю, як таку, в цілості. Він дає багато цінного матеріалу для української людности, що розпорошена по різних країнах вільного світу, — доказом чого можуть служити хоч би всі ті дописи признання й подяки, які одержує Редакція цього журналу. І навіть монахи з Святої Гори Афон сердечно дякують Митрополитові Іларіонові за цей журнал і просять не припиняти його висилки.

Не доводиться багато й говорити про те, що місячник “Віра й Культура” друкується чистою літературною мовою, і він може служити засобом для її вивчення.

8. Митрополит Іларіон — Ректор Духовної Академії у Вінніпезі.

У Вінніпезі існує вища українська школа, що належить до Греко-Православної Церкви в Канаді, під назвою: “Колегія Св. Андрея”. Із самого початку існування цієї Колегії при ній існує Теологічний Відділ (Вища Богословська Школа), що виховує Священиків для Української Православної Церкви в Канаді і в США.

З того моменту, як Владика Іларіон став Правлячим Митрополитом Української Греко-Православної Церкви в Канаді (УГПЦК), він став і Ректором-Деканом Богословської Школи.

На його внесок збори повної Консисторії У.Г.П.Церкви 26-го грудня 1953 р. одногосно ухвалили назвати

цей Богословський відділ “Українською Православною Духовною Академією”.

Під його керівництвом Духовна Академія сильно піднесла свій науковий рівень, завдячуючи енергії і великому педагогічному досвідові її Ректора та праці професорів.

Не зважаючи на свій вік (75), Митрополит Іларіон ось уже сьомий рік (1951—1957) викладає в цій Академії і висвятив багато достойних своїх учнів у Священики.

Значення цієї Духовної Академії, як огнища богословської науки, надзвичайно велике для українського народу. Це значення ще побільшується, коли взяти до уваги, що вона є єдиною Вищою Богословською Школою для православних українців поза межами України. І серед її студентів є студенти й братніх Православних Церков, — Білоруської й Румунської.

У днях 29—30 червня 1955 року відбувся у Вінніпезі XI Собор Української Греко-Православної Церкви, який висловив “щире признання Високопреосвященнішому Митрополитові Іларіонові за його особливу дбайливість у духовнім вихованні богословів та за його працю, як Декана Теологічного Факультету Колегії Св. Андрея у Вінніпезі”. У цій школі Митрополит Іларіон викладає такі предмети: Історія Української Церкви, Церковне право та Пастирське Богословіє.

При Колегії Св. Андрея щороку відбуваються Літні Курси Українознавства, що дуже допомагають у вихованні нашої молоді на свідомих українців. Кожного року й Митрополит Іларіон дає свій виклад на цих Курсах.

9. Українське Наукове Православне Богословське Товариство в Канаді.

У Вінніпезі з ініціятиви й з благословення Митрополита Іларіона заснувалося 16-го січня 1954 р. Українське Наукове Православне Богословське Товариство Канади. Це Товариство має свій осідок при Православній Духовній Академії в Колегії Св. Андрея у Вінніпезі. А 9-го

березня 1954 року постала філія цього Товариства в Торонто.

Згідно Статуту, це Товариство “має своєю ціллю допомагати студіюванню, плеканню й ширенню богословського православного знання серед українського народу в Канаді”. Крім того, це Товариство “силами всіх своїх членів працює на розвиток і зміцнення У. П. Церкви в Канаді та всіх її організацій і установ”. Воно видає свій друкований місячник “Віра й Культура”, а також випускає відповідні твори окремими випусками.

Це Товариство вже видало такі праці Митрополита Іларіона окремими книжками:

1. **Візантія й Україна.** До праджерел Української Православної Віри й Культури. Вінніпег, 1954, ст. 96. У цій книжці показано, що Візантія культурою своєю була найбільшою державою в Європі, і це від неї ми прийняли свою Православну Віру.

2. **Обоження Людини.** Ціль людського життя. Богословська студія. Вінніпег, 1954 р., 96 ст. Для чого живе людина на цьому світі і як наблизитись до Господа.

3. **Хресне Знамення.** Богословсько-історична студія. Вінніпег, 1955 р., 152 ст. Подана історія, як і чому хреститись трьома пальцями. Всебічно вияснено значення нашого Хресного Знамення.

4. **Таїнство Хрещення Православної Церкви.** Богословсько-історична студія. Вінніпег, 1956 р., ст. 128.

5. **Українська Церква за Богдана Хмельницького (1647—1657).** Вінніпег, 1955 р., ст. 180. Розкривається становище і значення Православної Церкви за часів Богдана Хмельницького. За що воював Б. Хмельницький, — за Православну Віру.

6. **Книга нашого буття на чужині.** Бережімо все своє рідне. Вінніпег, 1956 р., 168 ст. Це катихизис, — як українцеві жити між чужими, і як берегти все своє рідне.

7. **Українська Церква за час руїни (1657—1687).** Вінніпег, ст. 564, з 38 малюнками. Це монографічна студія про найтрагічнішу добу в історії України, т. зв. “Руїна”. Повно

висвітлено поширення унії польським насиллям. Українська нація була над прірвою згуби, але спасла її Православна Церква.

8. **Преподобний Іов Почаївський.** Вінніпег, 1957 р., ст. 64, з трьома малюнками. Це науково-популярний опис життя й духовних подвигів Преподобного Іова Почаївського, широко відомого в Україні, а вже найбільше на Волині. Ця книжка показує, як жив і боровся проти унії Преподобний Іов, родом з Галичини. Церква зарахувала його до числа Святих.

9. **Господь моя втіха та поміч.** Молитовник для болящих та засумованих. Вінніпег, 1957 р., ст. 48.

10. **Православна Віра.** Вінніпег, 1957 р., ст. 200. Послання східних Патріархів. З передмовою Митрополита Іларіона.

У днях 19—21-го жовтня 1954 року в Вінніпезі відбулася Всеканадська Конференція православного Духовенства, яке висловило велику подяку Митрополитові Іларіонові “за організацію вищезгаданого українського наукового Богословського Товариства. А також висловила йому подяку “за друкування науково-богословського журналу “Віра й Культура”, так потрібного для нашої Церкви”. Духовна Конференція так само склала подяку Владиці Іларіонові “за його постійну ініціативну працю для зміцнення нашої Церкви та християнізацію вірних”.

Деякі праці Митрополита Іларіона видано в імені Греко-Православної Церкви, а саме:

1. **Князь Володимир прийняв Православіє, а не Католицтво.** Вінніпег, 1951 р., 32 ст. Науково-популярна студія. Як князь Володимир охрестив Україну в Православну Віру.

2. **Д-р Володимир Антонович, “Що принесла Україні унія”.** Вінніпег, 1952 р., ст. 110. На початку книги вступ: “Проф. В. Антонович” Митрополита Іларіона.

3. **Поділ Єдиної Христової Церкви і перші спроби поєднання її.** Історично-канонічна монографія. Вінніпег, 1953 р., 384 ст. Докладно показано, як постала Церква

Православна та Католицька з Єдиної Христової Церкви, і як сталася ця найбільша трагедія світу — роз'єднання Церков.

4. **Іконоборство.** Історично-догматична монографія. Вінніпег, 1954 р., 239 ст. Описано жорстоку боротьбу за Ікони і подано докази, що Ікони треба почитати.

5. **Як поводитися в Божому Храмі.** Вінніпег, 1955 р., 72 ст. Це необхідний підручник для всіх наших шкіл. Подано багато вказівок та порад.

Ч А С Т И Н А V.

ПРАЦІ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА.

1. Наукова праця Митрополита Іларіона в Канаді.

Наукова й письменницька праця була головною для професора Івана Огієнка, чи нині — для Митрополита Іларіона. За своє життя він так багато написав різних наукових праць з різних ділянок нашої духової культури, що тут, через обмаль місця, неможливо всього докладно перерахувати.

Його праці є великим вкладом у нашу національну й загальну культуру. І вони ввійдуть у головні підвалини до відродження й відбудови грядучими поколіннями нашої незалежної Батьківщини-України.

Не будемо зупинятись на тих його працях, що він виконав на європейському континенті і де він дуже багато дав нам корисного й важливого. Згадаємо тут лише його найголовнішу творчу працю, що він виконав на американському континенті, в Канаді.

Уже 10 років (1947—1957) Митрополит Іларіон тут редагує й за чергою видає науково-релігійні місячники: “Слово Істини”, “Наша Культура” і “Віра й Культура”, і в кожному числі тих місячників уміщено його високоцінні статті. А крім того він написав і книжками видав значну кількість своїх цінних наукових і науково-популярних праць. Повний їх список подано в 3, 4 і 9 розділах IV ча-

стини цієї праці. Написані вони переважно з таких ділянок нашої духової культури, як: історія, історія Церкви, православне Богословіє, філософія, українська філософія, українська філологія (мова, література) і т. п. Крім того, перекладено на українську мову й видано багато Богослужбових книг. Список їх подано в розділі 21 частини III цієї праці.

Усі свої праці він завжди пише простим і ясним стилем, а особливо ці, що призначені для широких мас народу. Бо “українська мова у своїй основі — це мова простого й ясного думання, без складної й темної метафоричности”. З приводу цього у своїй праці „Як писати для широких мас” він подає десять заповідей простого писання для кожного робітника пера; ці заповіді є основними й провідними для того вказівками, і їх він радить глибоко передумати й належно зрозуміти, щоб навчитись писати просто і ясно (“Віра й Культура”, ч. 9 (21), 1955).

Він виробив і свою методологію, щодо своїх наукових і перекладних праць.

У 1927 році вийшла його праця “Методологія перекладу Св. Письма та Богослужбових Книг на українську мову”, як відбитка з журналу “Духовний Сіяч” за 1927 рік, чч. 19—27. А в 1931—1932 році він викладав спеціальний курс для студентів Варшавського університету: методологію наукової праці взагалі. Згідно його методології, в перекладах Св. Письма і в історичних творах необхідно й конче найперше проаналізувати й вивчити духа часу. А потім дивитись на ті документи очима тієї епохи й народу, коли й за яких обставин постав той чи інший документ. І з’ясувати собі добре, як народ дивився на всі ті дії, про які оповідає цей чи той документ.

Докладно розглянути й належно оцінити всю ту його письменницьку й науково-творчу працю в цьому короткому нарисі не можливо. Для цього треба було б написати кілька грубих томів, що пізніше напевно зроблять наші вчені історики та філософи-богослови. А тепер, лише для прикладу, коротко й загально, розглянемо деякі з них.

2. Українська літературна мова.

Українська літературна мова — це головна основа української культури. І Митрополит Іларіон багато часу присвятив вивченню нашої літературної мови. У Канаді появилася тритомова праця з цієї галузі української науки.

Том I: Історія української літературної мови. Вінніпег, 1950 року, 384 стор.

Том II: Українська літературна мова. Граматичні основи літературної мови, підручний мовний довідник. Саскатун, 1951 р., 347 стор.

Том III: Український літературний наголос. Вінніпег, 1952 р., 304 стор.

А крім того, ще не видруковано :Том IV: Стилiстично-граматичний словник української літературної мови. Том V: Фразеологічний словник української мови. Усі ці п'ять книжок складають цілість: Українська літературна мова.

Скажемо кілька слів про I том: **Історію української літературної мови.**

Ця цінна й солідна наукова праця видана у Вінніпезі 1950 року Видавництвом “Наша Культура”. Книжка має 384 сторінки, з 25 малюнками. Написана вона з великою ерудицією і з глибоким умотивуванням основних наукових положень на підставі ґрунтовно простудійованого історичного матеріалу. Виклад науково-популярний і зрозумілий для кожного українського читача.

У цій книжці широко й систематично виложено все найновіше знання про українську мову. Подається тисячолітню історію української літературної мови з усіма наймовірними нагінками на неї сусідів, щоб перешкодити та стримати її розвиток.

Книжка складається з трьох частин, зо вступом і післямовою.

У першій частині широко розповідається про постання української мови з передісторичних часів (передісторія). А також стверджується окремішність української мови й раси та необоснованість тверджень росіян

з політичних, безперечно, міркувань, що українська мова нібито є тільки наріччям російської мови.

Далі, розповідається про походження назов Русь-Україна-Малоросія, а також і про нашу народню й літературну мову.

У другій частині говориться про розвиток української літературної мови від княжої доби аж до останніх часів та про головні її ознаки.

Велике зацікавлення викликається у читача до низки історичних моментів у розвитку нашої літературної мови.

Багато уваги присвятив Автор окремим сучасним письменникам, які причинились до розвитку і до удосконалення нашої мови. А разом з тим він широко осудив офіційні напади совітської влади на українську мову. Особливо осудив руйницьку діяльність Андрія Хвилі (Мусульбаса) та Н. Кагановича (обидва жида), що перші завдали тяжкого удару українському мовознавству, називаючи його “корінням буржуазного націоналізму”.

У третій частині розповідається про сучасний стан української мови, правопис, словники та про наукові установи для вивчення мови.

У вступі до цієї книжки Автор зазначив, що “українська літературна мова народилася у нас ще в глибоку давнину, ще перед офіційним прийняттям Християнства, цебто перед 988 роком, бо ще перед тим безумовно у нас уже було письменство, а в IX віці були й свої перші переклади”. Це своє твердження Автор поставив давно, й науково доводив у своїй праці „Руські переклади в Херсонесі в 860 році”, яку помістив 1927 року в Ювілейному Збірнику на пошану академіка Д. Багалія, — видання Академії Наук у Києві. Те саме він науково твердив і в I-му томі своєї монографії “Костянтин і Мефодій”, яка вийшла в тому ж 1927 році у Варшаві. Згодом він підкреслював цю свою думку в монографії “Повстання азбуки й літературної мови в слов’ян”. І мотивував своє твердження багатьма науковими доказами.

У науці здавна втерлась і закріпилась думка, що ні-

би східнослов'янське письмо, а в тому й наше українське, появилось лише після 988 року, і що воно закріпилось десь тільки в половині XI віку, бо не збереглося жодних реальних пам'яток, які свідчили б про письмо в Україні до половини XI віку.

З приводу цього з'явилась була й критика з боку деяких учених різних слов'янських земель, що не погоджувались з такою гіпотезою професора Огієнка.

А вже, починаючи з 1948 року, ця гіпотеза професора Івана Огієнка (Митрополита Іларіона) цілковито підтверджується археологічними розкопками (в Гніздові, в Румунії, в Києві, в Новгороді, в Старій Рязані і т. п.), — що наші давні предки таки мали своє письмо. І таким чином твердження професора Івана Огієнка доказано археологічно. А це цілковито змінює суть цілої справи, і свідчить про те, що наша Батьківщина-Україна таки мала своє письмо ще до Хрещення киян і до Костянтина (Кирила).

Цією своєю теорією Митрополит Іларіон доказав, що наші предки за поганських часів (до прийняття Християнства) не були такими дикунами, як це втерлось твердити в науці, а вони мали своє письмо, і певне, що мали й свою духову культуру.

У післяслові Автор вирішально стверджує, що наша літературна мова хоч і пізно, але вже прийшла до вершка свого сучасного розвитку. Правда, що за останні двісті років її розвиткові сильно перешкоджала окупаційна російська влада своїми цензурними заборонами за царських часів та макіявельськими переслідуваннями за большевицьких часів. Але „слово”, говорить Митрополит, — “як породіння Духа, безсмертне, і немає сили на його знищення”. І тому, не зважаючи на всі ті перешкоди, у цьому 20 столітті таки постала одна літературна соборна українська мова, на велике здивування і наперекір її ворогам.

Ця праця Митрополита Іларіона є високоцінним вкладом у нашу культурно-національну скарбницю в галу-

зі слов'язознавства. І вона причиняється до піднесення національної свідомости серед усіх українців. Моттом цієї праці Митрополит Іларіон поставив слова творця української поетичної літературної мови — Т. Шевченка:

“На сторожі коло їх
Поставлю слово.”

Деякі розділи з цієї книжки передруковуються в “Канадійському Фармері” і інш. А також видруковуються і в чужинецьких мовах, як, наприклад в англomовному кварталнику “The Ukrainian Quarterly” вміщено весь XVI розділ цієї книжки, в перекладі на англійську мову і т. п. „Голос Америки” 11-го листопада 1950 року вислав в Україну десятихвилинний огляд цієї праці Митрополита Іларіона („Історія української літературної мови”). Цей огляд був закінчений словами: “Праця професора Івана Огієнка, — Митрополита Іларіона, — є цінним вкладом в українське мовознавство” (“Слово Істини” 3 (39) — 1951 р.).

Не доводиться вже й говорити про те, що сам факт появи цієї праці в чужій мові має велике значення для піднесення міжнароднього престижу української нації.

Ця праця була також відзначена Українською Вільною Академією Наук (УВАН).

Такими ж високоцінними працями на цю тему є згадані його II і III томи. У II-му томі Автор вичерпно подає матеріал для вивчення рідної мови. Це повний курс граматики нашої сучасної соборної літературної мови. В основу її покладено і правопис Української Академії Наук від 1929 року — як той правопис, що його можна назвати соборним. Бо Автор завжди гаряче обстоює правописну й мовну єдність усього українського народу. Докладно подана й складня нашої мови.

Крім граматичних правил, Автор описав ще й історичний розвиток нашої мови (історія апострофа, правопис чужих слів тощо) і подав головні основи літературної мови та правила наголошування. А мовні норми по-

яснені багатьма прикладами з творів найвизначніших наших письменників-класиків.

Дуже важливий останній розділ книжки, що його Автор присвятив ознакам доброї літературної мови. Ця книжка є поважною й ґрунтовною науковою працею, і написана вона легким стилем та способом ясного викладу матеріалу, а тому вона й доступна кожному, хто хоче навчитись української літературної мови.

Широку й прихильну рецензію К. Костева на цю книжку подав “Посланець Правди” за 1951 рік (орган Українського Місійно-Біблійного Товариства в США) і „Канадський Фармер” у Вінніпезі.

Про цю працю проф. П. Ковалів зробив спеціальну доповідь у Літературно-Мистецькому Клубі в Нью-Йорку 11-го жовтня 1952 року.

У III-му томі Автор подає перший докладний науковий, але в популярній формі, опис українського наголосу, його повної системи, з історичним наświetленням. Матеріал предмета ілюстровано багатими прикладами зо старого й нового нашого письменства.

Наголос — це та велика й важлива ділянка нашої мови, де мало не кожен з нас має труднощі, і дуже часто вимовляємо по-місцевому, а не по-літературному. За допомогою цієї книжки й доданого до неї словника літературних наголосів можемо тепер легко навчитися правильно вимовляти кожне наше слово по-літературному.

До слова кажучи, треба згадати й про те, що професор Іван Огієнко перший з учених почав був досліджувати історію українського правопису, ще 1925 року (Див. Записки НТШ, т.т. 136—137, Львів).

Особливо багато своєї уваги він присвятив досліджуванню наголосу українського й слов'янського взагалі. І він науково довів, що наш давній наголос значно відрізняється від московського і ближчий до сербського, ніж до московського.

В описі сучасного наголосу Автор тримався головню

видань Української Академії Наук, яка подала його у своїх словниках до 1931 року.

Праця написана легким стилем і зрозуміла для кожного читача, що хоче правильно наголошувати слова рідної мови.

Ця книжка про український літературний наголос становить собою великий і цінний вклад у нашу мовознавчу науку.

На цю книжку дуже прихильну рецензію написав д-р Дмитро Бучинський у своїй статті „Невтомний учитель”. Ця стаття була передана в програмі радіопересилання Іспанського Національного Радіо в Мадриді 3-го лютого 1953 року, а потім видрукована в “Українському Голосі” ч. 5 за 1953 р. і в „Нашій Культурі” ч. 4—5 (181-182) за 1953 рік.

Крім того й професор Ярослав Рудницький подав у недільному додатку до американського щоденника „Свобода” за 22-го липня 1953 р. свою оцінку цієї книжки, яка “має велике й важливе значення для всіх, хто цікавиться рідною мовою та дбає про її вдосконалення”.

3. Поділ Єдиної Христової Церкви і перші спроби поєднання її.

Ця цінна історично-канонічна монографія Митрополита Іларіона написана науково-популярною й зрозумілою для кожного українського читача мовою, при одночасній глибокій науковості цієї праці. Читається вона легко і з великим зацікавленням. Книжка має 384 сторінки середнього формату.

Поділ Христової Церкви на Східню й Західню — на Православну й Католицьку — був найбільшою подією світу, подією величезного значення в історії Християнства. Але про цю важливу подію в українській мові не було досі відповідної літератури. І ця монографія Митрополита Іларіона є в нас першою працею на цю тему. Він працював над нею сім років (1945-1952), віддавши їй багато своїх духових сил та часу на глибоке роздумування над

темою і для простудювання великої скількості джерельних матеріалів предмета.

Ця науково-дослідна праця охоплює собою життя Христової Церкви від третього століття по Різдві Христовім і кінчається теперішнім її станом. У ній докладно розповідається про розвиток влади Східніх Патріархів та Римських Пап. І досить широко розглянено й описано церковне життя IX-X-XI віків, на фоні якого стався поділ Христової Церкви.

З'ясовано й причини цього поділу та його дійсну суть. А також показані безуспішні спроби поєднання Церков у минулому й теперішній стан прагнення до єдності. Але всі ці намагання розбиваються найперше об догму т. зв. "папського примату" та об гордість Римських Пап.

Автор пильнував написати цю працю з повною об'єктивністю, тобто — правдиво. Але, коли йдеться про саме насвітлення історичних фактів, — зо становища православного. З уваги на те, що ця монографія є висловом погляду на поділ Христової Церкви одного з найвидатніших Ієрархів Української Православної Церкви, вона є фактично й поглядом усієї нашої Церкви.

Після кожної частини книжки Автор подає джерела й обширну літературу в різних мовах, що появилася на протязі віків щодо цього питання. А при тому він подав і свої короткі зауваження до деяких з цих джерел для допомоги й кращого орієнтування читача.

У цій монографічній студії Митрополит Іларіон подає різні погляди й різні оцінки, щодо окремих подій. Але він висловлює і свої власні, оригінальні, на них погляди. А це робить її цінним вкладом не лише в українську, але й у світову церковно-історичну літературу.

Ця праця видана якраз у свою пору, бо вона паралізує всі ті тенденційні насвітлювання Ватикану, які постійно поширюються серед українців про причини поділу Христової Церкви. А разом з тим вона є доброю зброєю в руках православних проти католицьких нападів на Православіє.

У кінці книжки, в додатку, подано: 1) Список Костянтинопільських Патріархів, 2) Список Пап, 3) Список Митрополитів Київських і всієї Русі, 4) Список імператорів римських, західніх, східніх, хрестоносців, 5) Список великих князів Київських, 6) Список головних Соборів, 7) Предметний азбучний покажчик, і покажчиком змісту монографії закінчується ця книжка. Усю цю довідкову частину книжки розробив і подав Автор для того, щоб допомогти читачеві легше орієнтуватися в багатющому матеріалі розвідки, а особливо при її студіюванні.

Ця систематично й ґрунтовно опрацьована монографія з історії Вселенської Церкви становить для нас працю неоціненої вартости. Вона дає нам правдиве, а не сфальшоване уявлення про поділ Христової Церкви. І вона повинна бути в кожній українській родині настільною книгою. А особливо бажано, щоб цю книгу читала українська молодь, і щоб вона вже з юних років знала дійсну правду про ту сумну причину роз'єднання Єдиної Христової Церкви.

Митрополит Іларіон цією своєю творчою працею оставить по собі незгладиму пам'ятку. І український народ може бути гордий появленням у світ цієї творчої й цінної його праці на таку важливу й актуальну тему, як поділ Христової Церкви.

4. Українська Церква за Богдана Хмельницького (1647—1657).

У цій науково-популярній монографічній праці Митрополит Іларіон на 180 сторінках розкриває і з'ясовує читачам становище й значення Православної Церкви за Богдана Хмельницького.

На основі вивченого історичного матеріалу своїх і чужих авторів Митрополит Іларіон дав трохи інше на-світлення деяких подій того часу, ніж досі подавали його нам усі інші історики.

Він указав і всебічно висвітлив ті дійсні причини, які викликали повстання українського народу під проводом

Богдана Хмельницького проти Польщі. Первопричиною того повстання — за словами Автора — була оборона Православної Віри від посягання на неї Католицизму, — а не самі тільки соціальні й національні причини і т. п., як це по-своєму тенденційно з'ясовують деякі історики, а особливо з ворожих Церкві взагалі, або зокрема — Православію, таборів.

Польський уряд, з благословення Римських Пап та за допомогою католицького Духовенства і польської шляхти, всією силою державної влади нав'язував українському народові католицьку унію. Робилось це з виразною метою ступнево перетягнути всю Русь-Україну в Католицизм, а пізніше ополячити її. Український народ був сильно прив'язаний до своєї Православної Віри, і боровив її, як тільки міг, а врешті збройно виступив проти насильників-поляків та проти зненавидженої ним унії з Римом. Ватикан уважно слідкував за ходом боротьби поляків з українськими козаками, і Папа благословив польського короля й польську шляхту на цю боротьбу проти “схизматиків”. А 1651 року, коли вся Польща загорілась війною, Папа не тільки благословив латинян на війну з Богданом Хмельницьким, а ще й прислав повне відпущення гріхів кожному, хто піде на війну проти православних “русинів” (українців). Папа наперед благословляв короля польського не дотримувати жодних умов з козаками, освячуючи тим зраду. І взагалі з Ватикану приходили всякі найогидніші дорадчі вказівки Польщі проти Богдана Хмельницького, щоб лише зберегти католицьку унію, а з православними не дотримувати ніяких договорів.

У цій боротьбі взяло діяльну участь і наше православне Духовенство, яке відіграло в ній немаловажну роль. Наше Духовенство було тоді досить освічене й патріотичне. І воно йшло у провіді свого народу та готувало його на боротьбу проти латинян. А Київський Митрополит Петро Могила перед своєю смертю (помер 1. I. 1647 р.) благословив свій народ на цю оборонну боротьбу.

Немалу поміч дали тоді Україні грецькі й інші чужи-

нецькі православні Духовники, що були в той час в Україні в ролі дипломатів при Богданові Хмельницькому.

Ця тяжка польсько-українська боротьба була затяжлива й нищівна як для Польщі, так і для України. Вона, за словами Автора (Митрополита Іларіона), “забрала всі сили нашого народу, вкінєць обезсилила його і не дала йому можности дійти до незалежного життя”, тобто створити свою незалежну державу. У наслідку Україна хоч і відірвалась від Польщі, але не встоялась і опинилась під Москвою. А Польща незабаром так само зазнала поділу між сусідів, і втратила свою незалежність.

У цій розвідці Автор робить свій кінцевий висновок, що це Папа Римський своєю унійною акцією поштовхнув Україну під Москву.

Ця монографія цінна для нас тим, що вона правдиво вияснює всі важливі для нас факти нашої історії, які досі або взагалі промовчувались або неправдиво наświetлювались. Своїми обоснованими доказами вона розбиває тенденційні теорії щодо цього повстання, яке властиво було тотальною великою українською революцією проти Польщі в XVII столітті. У цю революцію, як з'ясовує Автор, українські маси найперше почали боротись за в о л ю д у х а (волю Віри) під гаслом: “Хочемо волі для своєї Православної Церкви!” і “Не хочемо унії!” А соціальні й національні гасла піднялися вже пізніше.

5. “Книга нашого буття на чужині”.

Це ідеологічно-історичні нариси нашого життя-буття за межами рідної Батьківщини.

Тема її дуже актуальна: як треба нам жити в інтернаціональному середовищі, щоб не винародовитись, позостатися правдивими православними українцями поза межами України.

Написана вона науково, але досить популярною і зрозумілою для кожного українського читача мовою, і чита-

ється вона легко. Глибоко-ідейний зміст цієї книги повинен би вплинути навіть на найбільш байдужих, навіть на тих, яким “все рівно”.

З освідчення Автора ми знаємо, що він написав цю книжку після докладного вивчення й продумування на протязі всього свого життя української історії та історії Української Церкви. І весь зміст цього твору є його висновком, до того ж ще й опертим на його “всежиттєвому широкому й глибокому досвіді”.

Ця книжка стає тепер нашим національним катихизисом. Кожне її речення, кожне слово — то дороговкази в нашому житті. Уся ця книга сповнена українського патріотизму. І вона вирішально з'ясовує й обгрунтовує тезу, що “спасіння українського народу є тільки в його національній Православній Церкві”. У ній всі ми повинні єднатись і “злитись з нею всією своєю істотою”, щоб змогли досягнути справжніх успіхів у наших соборницьких прагненнях. І щоб мати свободу та зрівняння з іншими народами назовні, а лад і спокій внутрі свого народу.

Цією книгою Автор виконує великий місійний пошух серед свого народу, розсіяного по всьому світі. У цій книзі він закликає наш народ “берегти все своє рідне”, а особливо берегти свою Православну Віру з Церквою. Бо Православна Віра є Вірою нашого народу впродовж тисячі років. З цією Вірою та з її виробленою віками християнською етикою зростав наш народ. І з нею нерозривно пов'язані всі наші українські традиції та звичаї. І “віковична Православна Віра з Церквою стоїть у центрі нашого духовного життя”.

Православній Вірі й Церкві Автор приділив багато місця в цій книжці, докладно вияснюючи значення Православної Церкви в житті й розвитку українського народу. А до того ж він ревно боронить її від усіх ворожих нападів; і докладає всіх зусиль, щоб переконати українську людину в конечності формувати свій світогляд на основах лише християнсько-православної ідеології. І щоб наш народ, об'єднаний любов'ю один до одного і до всього сво-

го рідного, завершено перетворити у свідому українську націю.

На його думку, основою сильної нації та передумовою її щасливої долі є лише о д н а Віра в народі та братолюбіє.

А одночасно він з'ясовує, що український народ ніскільки не є “меншевартісним” серед інших народів. Він має свою власну Батьківщину (Україну), славу своїми природними багатствами та великою кількістю людей. Наш народ має свою славу історію і свою стару духову культуру, яка не є гіршою за культури інших народів, а в дечому й перевищує їх. Лише наш народ повинен добре її знати й не вирікатись, не цуратись її, а берегти й боронити все своє рідне.

Ця книжка дуже цінна й повчальна, а вже особливо для нашої молоді. Вона дає нам духову підпору й завжди буде актуальна, коли взяти до уваги, що майже в кожному часі деяка частина наших людей винародовлюється як на чужині, так і на рідних наших землях під окупантами. І ця “Книга буття” завжди буде будити їхнє сумління й нагадувати про їхнє відступство. А таким своїм сильним українським духом і незаперечною аргументацією вона може пробудити не одного слабодухого нашого земляка з його душевного сну і спинити його від зрадницького й шкідливого для нього кроку в напрямі переходу в чуже середовище.

Ось тому саме ця книжка така важлива й потрібна нам. Вона служить справі нашого захисту й оборони, тож і являється просто неоціненим духово-національним нашим скарбом, якого особливо тепер потребує кожна спрагнена душа українська. Вона повинна бути в кожній українській родині. Кожен українець і українка повинні прочитати її, як заповіт нашого національного провідника й Архипастиря — Митрополита Іларіона. Нею повинні користуватися як батьки, так і вчителі при вихованні нашої молоді. Вона повинна знайтися на полицях кожної бібліотеки. Авторові ж за його такий великий і патріотичний

труд, за це його в'яснення нам такої, здавалось би — простої, а в той же час такої важливої проблеми (“берегти все своє рідне”), — безперечно належиться признання, глибока подяка та пошана від усього українського народу.

У кінці цього нарису ми ще не раз будемо цитувати цю книжку.

6. “Українська Церква за час Руїни”.

Ця велика й цінна монографія вийшла книжкою на 564 сторінках, з 38 малюнками. Написана вона науково-популярно й дуже гарною літературною мовою. Виклад предмета в цій книжці такий ясний, що її зрозуміє кожен читач.

Автор присвятив цю монументальну монографію українському народові у своє 75-ліття з дня народження. Книгу відкриває фотографія та високопатріотичний вірш Автора. Вона може правити за ідеал наукової солідности. Кожне своє твердження Автор підпирає багатством джерельного матеріалу своїх і чужих авторів. Лише сам перелік джерел і літератури, яку використав Автор, заповнив 24 сторінки цієї книжки. І сам Автор засвідчує, що цю свою працю він “опер на поважнім зібранім матеріалі та на глибокім і довгім вивченні” (ст. 11). І справді в цій праці Автор проявив своє глибоке знання нашої минувшини, яку він дослідив усебічно й подрібно.

У цій монографії Автор досліджує стан української Церкви за 30-літній період її історії по смерті гетьмана України Богдана Хмельницького і до початку гетьманування Івана Мазепи (1657—1687). Україна тоді не знала спокою, і мордувались у безперервних війнах. Вороги топчили її в вогні і в морі крові. Скрізь в Україні були одні руїни, і не тільки матеріальні, бо ще більша була духовна руїна в нашому народі, а вже особливо серед його провідної верстви.

Однак, не зважаючи на все те, все ж таки ця доба була найважливішою в житті нашого народу й Церкви, як стверджує Автор, — “бо саме тоді вирішувались історичні

великої ваги справи, які сильно заважили на всій історії українського народу та його Церкви. Відбувались тоді події найчорніші в нашій історії, тому й доба ця зветься трагічним словом “Руїна”. “Відгомони цієї тяжкої доби, — і то відгомони реальні позостаються в нашому народі ще й тепер, — і в його політичному стані (бездержавність) і в його духовому характері” (стор. 10).

Автор, досліджуючи стан нашої Церкви, одночасно подає й історію нашого народу за ту добу, як “правдиве тло життя своєї Церкви, — бо Церква й народ разом діяли, бо Православна Церква й український народ — нерозірвально ціле” (стор. 8). І дійсно, Православна Церква завжди була основою духового життя нашого народу.

Цю монографію Автор написав як об’єктивний історик, що дивиться на події очима українського патріота тодішньої епохи. Він описує кожний історичний факт зо всіма можливими подробицями за принципами хронології і внутрішньої їх пов’язаности. І перед читачем розкривається в історичній перспективі минулого часу широка й яскрава сцена життя, тодішніх відносин і повсякчасної тяжкої боротьби нашого народу за свою волю і за своє національне обличчя.

А при тому виникла й запекла боротьба за Православну Віру, боротьба проти силою накинуваного Польщею Католицизму та його унії, що мала на меті покатоличення й ополячення нашого народу. Автор показав, якими методами діяв тоді католицький єзуїтський орден Польщі, щоб запровадити унію в Україні. А для цього єзуїтський орден виробив і спеціальну інструкцію — головні уривки якої подає нам Автор (стор. 56—58).

У дальшому продовженні монографії Автор описує руйнування України та її Церкви турками, татарами й москалями. Руйнувало її тяжко і своє панство українське, що вже ополячилось, та уніяти.

Серед уніятів, що співпрацювали з поляками і були вірним їх знаряддям “на знищення Русі”, особливо відзначилися такі відступники від Православ’я, як “підхлеб-

ця лядський” Єпископ Шумлянський, Митрополит Рогоза, Юзефович, Рутський та інші.

Справі боротьби нашого народу з унією Автор приділив багато місця в цій монографії, бо ця боротьба за Православну Віру й проти унії, за словами Автора, “і складає головний і основний зміст усїєї української історії, з віку XV-го починаючи. І це власне та накинена й спровокована боротьба, яка забрала на себе всі сили українського народу, вкінєць обезсилила його і не дала йому можности дійти до незалежного життя” (стор. 7—8).

А при тому Автор ствердив і докладно з’ясовує, що лише Православна Віра й Церква є властивістю українського народу, і тому український народ у своїй масі унії не прийняв, й Україна залишилась православною. А на всіх тих, хто перейшов тоді в унію, наш народ дивився як на смертельних зрадників своєї Віри й свого народу. Воно інакше й не могло бути з погляду національної ідеології народу, бо — як зауважує Автор, — “в історії народу му- сить бути одна провідна національна ідеологія, а двох протилежних собі бути не може, — бо обезсилять і розвалять народ” (стор. 9).

Далі, довідуємось з цієї монографії, що в цю жахливу добу боротьби за Україну — між Польщею, Турцією і Москвою — багата Україна обернулася в цілковиту руїну, а її правобережна частина — навіть у правдиву пустелю. Особливо сильно руйнувалась Україна після Андрусівського миру (1667 р.). У той час бушували по Україні різні озброєні ватаги поляків, татар і турків, руйнуючи все на своєму шляху. Не ощаджували й українських православних церков. Наш народ у переважній більшості здеморалізувався, позбуваючись віри в свою справу та любови до свого рідного краю. І втікаючи від польських та уніятських переслідувань, наш народ переселявався на Лівобережжя під захист московського царя, де було хоч трохи спокою, і принаймні не було там переслідування за Віру Православну. За таких умовин наша Православна Церква не змогла втримати своєї незалежности, й також опини-

лась під Московію, і так своїми освіченими людьми значно підняла духову культуру Московії.

Здавалось би, що український народ при тому мусів би цілковито загинути, як нація. Але це не сталося, завдячуючи лише, як з'ясовує Автор, нашій Православній Церкві. Наше освічене й патріотичне православне Духовенство самовіддано боронило Православну Церкву й народ наш від загибелі, і врешті оборонило та спасло як Церкву, так і народ. "І це Українська Православна Церква спасла український народ як націю" (стор. 508), — робить висновок Автор в кінці монографії.

У цій обширній книзі Автор коротко, але правдиво характеризує всіх наших гетьманів, що керували Україною в добу руїни. А поза тим він описує багато важливих історичних подій того часу зо всебічним їх насвітленням і детальною оцінкою. І при тому він робить свої цікаві уваги та висновки, яких у нашій науці досі ще не було. Отже, цією монографією Автор поширює й поглиблює наше знання й правду про Україну та її Церкву, видобуваючи з-під звалищ минулого духові надбання історичної України. Вона, монографія, вияснює ті причини, що призвели до розбиття єдності української нації, і що довели Україну до втрати своєї державности. А крім того вона вияснює й ті причини, що довели нашу Церкву до підпорядкування Московській Патріярхії. Причиною всього того була церковна унія з Римом, яку Богдан Хмельницький назвав "коренем усякого лиха в Україні".

Ця монографічна праця своїми обгрунтованими аргументами спростовує різні тенденційні теорії, ворожі нашій Православній Вірі й Церкві. І нею Автор розбуджує в українського читача його національне сумління та любов до своєї многотрадальної Батьківщини-України.

Ця солідна й високої історичної ваги розвідка Митрополита Іларіона надзвичайно важлива й цінна для нас. Вона вияснює ту найбільш затемнену й досі постійно фальшовану іншими істориками сторінку історії нашого народу і Церкви, і дає православним українцям нову зброю у

руки в боротьбі з ворогами нашого народу і нашої Православної Церкви. А в той же час вона й повчальна для всіх тих, хто почав уже забувати, або й не знає нашого минулого. А ми мусимо добре його знати, щоб зрозуміти сучасне й передбачувати майбутнє. “І з минулого навчатися для поправи свого теперішнього життя, яке так нагадує злопам’ятні часи Руїни. Бо, власне, доба Руїни сильно наклала на нас своє розкладове тавро” (стор. 11).

Зо всього цього може бути тільки один висновок, що все наше національне лихо полягає в нас у браку єдності. А зрозумівши це, ми повинні всіма силами — думкою, словом і ділом прагнути до тієї єдності, щоб воскресла наша вільна й незалежна Батьківщина — Україна!

Цією працею Автор кладе ще одну цеглину у фундамент під відбудову нашої державності.

Ми тут обмежились розглядом тільки цих 5 найновіших опублікованих більших науково-творчих праць Митрополита Іларіона.

7. Поетичні твори Митрополита Іларіона.

Згадаємо ще в кількох словах і про його поетичні твори, яких він написав велику скількість. Між тими поезіями є кілька поем з ідейним змістом, як, наприклад: “Прометей”, “На Голготі”, “Туми” (Сірко), “Святий Юрій і Змій”, “Трагедія в Махері” (Іван Хреститель).

Є кілька драматичних поем зо змістом релігійним, як, наприклад: “Народження людини” (містерія), “До щастя” (містерія), “Остання хвилина” (містерія), “Жертва вечірня” (Ісус і Варавва) — поема, „Марія Єгиптянка” — поема, „Руїна й Воскресення” (містерія) і багато інших.

Є легенди, як, наприклад: “Легенди Світу”, “Воскресіння”, “Скитальник” і багато інших. Усі ці твори написані за всіма правилами класичних форм віршування.

Уся поезія Митрополита Іларіона — як ідейна, так і релігійна — характеризується добрим і ясним змістом,

точним і ясним висловом, читкістю та емоціональністю. Уся вона має логічну побудову думки й вірша, і просякнута глибокою любов'ю до свого народу й до України, та характеризується своєю безсумнівною щирістю. У кожному його поетичному творі втілена велика й велична ідея.

А зокрема релігійна поезія має ще й свою особливість та красу, і написана вона у “високому стилі” — з добром відповідних слів.

У листопаді 1957 року вийшов з друку перший том зібраних поетичних творів Митрополита Іларіона: “Філософські містерії”. У післяслові Автор подає цікаві відомості про стародавніх біблійних Пророків, які були релігійними поетами свого часу. І писали свої твори гебрейськими віршами. А також згадує й Святих Отців та Учителів Церкви, які так само майже всі були релігійними поетами. Вони писали свої вірші грецькою мовою. Уся та релігійна поезія — як гебрейська, так і грецька, є найкращою в світі поезією, і до цього часу ніхто її не перевершив.

Крім того, Автор подає й своє визначення релігійного поета й поезії взагалі. Деякі його думки приводимо нижче.

“Релігійний поет на все дивиться очима Творця свого. Для нього весь світ — величне й досконале твориво Його, а Опіка Божа над Світом ніколи не спинюється, як не спинюється і сам вічний світотвір”.

“Ідеологія релігійного поета — Святе Писання, вічна Євангелія Ісусова. Вона — головна основа його, вона та підвалина, на якій він будує твори, а вона — він сам”.

“Релігійна поезія окормлює нашу голодну й спрагнену душу найсвятішим покормом, найчистішим питвом — релігійною ідеологією.

“Релігійна поезія творить правдивий релігійний світогляд. Дає повну змогу по-божому розуміти й пізнавати всю нашу Природу, а також увесь Світотвір, як доскона-

лий Божий твір, який живе під повсякчасною Опікою Свого Досконалого Творця”.

“Релігійний світогляд — це світогляд ідеалістичний. Він опертий на повній християнській науці, він визнає основними двигунами світу головні християнські Чесноти: Віру, Надію й Любов, але Віру, Надію й Любов реальні, постійно здійснювані в житті, а не тільки уявні”.

„Релігійний поет не оминає й світогляду протилежного— нечеснотного світогляду диявола, що в Світі вічно сіє саме Зло. Це щоб віруючий міг ясно відділити Добро від Зла”.

“Ціль і завдання релігійного поета — допомогти Людині стати найближче до Бога, визнати Його своїм рідним Батьком, поєднатися з ним, — обожитися”. “Бо обоження — найвища ціль людського життя на Землі!”

„Релігійна поезія — це міст до Раю, до Неба, до Бога”.

Релігійними поезіями Митрополита Іларіона виповнюється та прогалина в нашій літературі, яка була у нас від XVIII віку, і брак якої сильно відчувався. До того ж його поезія належить до найкращих поезій в українській літературі. І вона має велике виховне значення для нашого народу, а особливо для нашої молоді.

А тому український народ повинен бути вельми вдячний Митрополитові Іларіонові, що він збагачує нашу літературу ще й такою тематикою.

8. Невидруковані праці Митрополита Іларіона.

Крім тих праць Митрополита Іларіона, що вже з'явилися друком у світ, є ще досить значна скількість його праць невидрукованих. Вони ще в рукописах, і ждуть свого видавця.

А між ними такі праці:

1. Іконостас, монографія.
2. Дохристиянські вірування українського народу, історична монографія .

3. Обряди й звичаї Православної Церкви. Монографія.
4. Українська Церква під монголами в XIII—XIV ст., історичний нарис.
5. Слово Істини. Проповіді, томи I—IV.
6. Слово Істини. Послання, 1940—1947 роки.
7. Українська Церква за гетьманування Івана Мазепи. Монографія.
8. Українська жінка в повстанні Богдана Хмельницького.
9. Українська Церква й наша культура.
10. Українське монашество, історична монографія.
11. Речення і його будова (це III частина праці: Складня української мови).
12. Богословські твори. Том I і II.
13. Стилiстично-граматичний словник української літературної мови.
14. Фразеологічний словник української мови.
15. На сторожі слова. Всеукраїнська літературна мова.
16. Життя слів, семасіологічні нариси.
17. Словник мови Тараса Шевченка.
18. Географічні назви в українській мові.
19. Дієслівні види, нарис із складні української мови.
20. Рід слів в українській мові.
21. Українська палеографія, монографія.
22. Методологія наукові праці, монографія.
23. Аскет українець старець Паїсій Величковський, історична студія.
24. Курс пастирського богословія, монографія.
25. Церковне й канонічне право, монографія.
26. Гебрейські слова в українській мові.
27. Історія українського друкарства. Опис українських стародруків, томи I—V.
28. Мое життя. Хронологічна канва.

29. Церковний календар з церковним Уставом, монографія.
30. Фортеця Православія на Волині, — Свята Почаївська Лавра, монографія.
31. Життя й праця академіка Є. Карського. Матеріяли.
32. Мова Марка Вовчка.
33. Облатинщення уніятської Церкви. Монографія.
34. Складня української мови. Томи IV—V—VI.
35. Мова молдавських грамот. Історично-літературна монографія.
36. Служити народу — то служити Богу. Богословська студія.
37. Українська Церква під німцями (1940—1944). Спогади.
38. “Історія Русів”, історична студія.
39. Граматика Шевченківської мови, студія.
40. Ідеологія Української Православної Церкви. Монографія.
41. Українська літературна вимова. Студія.
42. Поетичні Твори:
 - Том II: Драматичні поеми.
 - Том III: Поеми, частина I.
 - Том IV: Поеми, частина II.
 - Том V: Легенди.
 - Томи VI—VII—VIII: Релігійна лірика.

Усі ті праці були виставлені разом з його друкованими працями в Катедрі Пресвятої Тройці у Вінніпезі в днях 4-5-го травня 1957 року під час святкування 75-ліття життя Ювілята. Як свідчить Протоієрей С. Герус у своїй статті п. н. “На службі Богові й народові” (“Віра й Культура”, ч. 8 (44), 1957 р.), на цій виставці “було на що дивитись, було й над чим роздумувати! Бож то праця цілого життя, праця посвяти, праця для воскресення свого народу!”

Ч А С Т И Н А VI.

ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА.

1. Громадсько-політична діяльність Митрополита Іларіона.

Митрополит Іларіон невтомно і з повною посвятою працює впродовж усього свого життя для добра свого народу. І сліди його творчої праці дуже помітні в нашому суспільно-культурному житті. Він немало зробив для збагачення нашої національної духовної культури і для піднесення релігійно-національного життя нашого народу. Його творча праця на протязі 52 років (1905—1957) така велика й багатогранна, що її неможливо охопити в рамках цього короткого нарису. Здається, що немає такої ділянки в українському житті, в яку б він не заглянув, не поцікавився нею, і якою б не боліла його чутлива душа!...

Він дослідив і до самої глибини пізнав усе життя свого народу, і вивчив докладно всю історію своєї рідної Батьківщини — України. При тому він побачив і сам пережив горе й неволю свого народу, в якій народ опинився через злочасні історичні обставини. І сам повністю свідомий того положення, в якому знаходиться народ, він робить усе можливе, щоб допомогти йому. Він хотів би бачити свій народ щасливим, у своїй власній державі. Але наш народ, на його думку, без допоміжної праці освічених і відданих йому синів, не зможе воскреснути. І Митрополит Іларіон, подаючи приклад іншим, ще з молодих своїх років присвятив усе своє життя служінню своєму народові, служінню Матері-Україні.

У зв'язку з цим він найперше старається покласти міцний фундамент під незаперечне право на незалежне існування свого народу. І в своїх наукових працях з різних ділянок української духовної культури він, після докладного дослідження цього чи того питання, разом з тим науково обґрунтовує й тезу про самотність українського народу. Український народ, згідно його основних вивисень, своєю культурою, Вірою, мовою й звичаями без-

перечно є окремою нацією, й історично має право на свою окрему, самостійну державу. Ці свої твердження він основує на історичних фактах з довговічної історії нашого народу. І вияснює їх на підставі історичного матеріялу так, які вони були в дійсності, а не так, як їх з'ясовують наші вороги.

А вони дуже часто намагаються перекручувати й фальшувати історичні факти на свою користь і на некористь нашу. Так, наприклад, у своїй монографії про історичну поему XII віку “Слово про Ігорів похід” Митрополит Іларіон, після докладного її проаналізування, висвітлив, що цей історичний документ світової слави належить до українського народу, а не до московського, як про це голосять москалі. Він з'ясував також, що Українська Церква, як старша, ідеологічно сильно впливала на московську Церкву, а не навпаки, — як тенденційно твердять католики, москалі і т. п. Про це він широко й обгрунтовано пише в своїй окремій статті під заголовком: “Московський вплив на українську Церкву був дуже малий” (“Слово Істини”, ч. 9 (45), 1951 р. Див. також його ж “Дзвін на Достойно” („Слово Істини”, чч. 10—11 (34—35), 1950 р.)

І так, своїми такими цікавими науковими виясненнями деяких окремих наших національних проблем він прокладає українському народові дедалі ширший шлях у світ. Перед усім світом він розкриває Правду про наш народ, про його культуру, про його Церкву; всіляко старается показати світові українську культуру в протиставленні до інших слов'янських культур: російської, польської і т. п. І домагається для свого покривдженого народу вільного життя під сонцем на рідній землі та людських і Божих прав для нього. А при тому він звертає увагу на все те насилля, що большевики допускаються над душею нашого народу, а особливо над душею молоді, і намагаються всіма способами державного примусу вирвати з нашого народу Віру в Бога та заступити її своєю матеріялістично-безбожницькою ідеєю, що загрожує нашому народові духовою руїною та страшною деморалізацією.

Большевики своєю школою й антихристиянською пропагандою насильно зацпелюють у цілі покоління принципи не людської, а „класової моралі” та макевіалізм, який вважає за добрі всі ці засоби, що ведуть до досягнення своїх цілей. А їх матеріялістична філософія вбиває в людей живу віру в вічне життя, і починається до їх духового за-непаду, до дезорганізації й до звиродніння.

Ось тому Митрополит Іларіон безупинно закликає свій народ не приймати тієї згубної большевицької науки, а триматись спасенної науки Ісуса Христа, — бо “тільки Віра Христова, активна й діяльна по формі, а соціяльна й соборна по змісту, справді спасе світ від небезпеки комунізму. Цю Віру треба поставити прапором усього вільного світу проти войовничого комунізму” („Віра й Культура”, ч. 6 (42), 1957 р., стор. 2).

Великим нещастям для нашого народу було і є, за його словами, релігійне розбиття. Це воно, власне, є причиною того, що ми досі не маємо своєї держави. А тому він закликає наш народ до згоди й єдності, бо це єдине, що може охоронити його від зневіри й розкладу. Тому він робить усі заходи, щоб характер і світогляд сучасної української людини формувався на основах християнсько-православної ідеології — згідно нашої стародавньої традиції. І докладає всіх своїх зусиль, щоб вдихнути в наш народ українського єднального духа та викресати в ньому віру в нашу національну ідею.

З цією метою він будить у нашому народі національну свідомість, повсякчасно вияснюючи йому його минуле й сучасне становище. І всіма силами змагає до того, щоб піднести його на вищий щабель культури. А зокрема, щодо українців у вільному світі, яким найбільше загрожує небезпека винародовлення, він спішить навчити їх любити свою Батьківщину-Україну понад усе, любити свою рідну мову, шанувати й берегти всі свої рідні звичаї, закликає весь наш народ любити один одного і конче залишатись при своїй прабатьківській Вірі й Церкві Православній та високо тримати українського національного духа.

Крім того, він закликає свій народ достойно триматись серед чужинців та бути витривалим і берегтись хворобливого почуття „меншевартости”, яке звичайно приводить до винародовлення. А при тому він докладно з'ясовує, що українець має чим погордитись перед чужинцями, і не має підстав бути „меншевартією”.

Усі ці наставлення й пригадування Митрополита Іларіона спрямовані на це, щоб увесь наш народ об'єднати любов'ю до всього свого рідного, й цілком перетворити його на свідому й сильну духом націю. А свідомо й сильна духом нація завжди здійснить свої національні прагнення у формі розбудови власного життя та в відбудові своєї суверенної держави.

У цьому відношенні важливий крок до об'єднання зробили вірні Української Греко-Православної Церкви в Канаді 18-19-го липня 1918 року. Вони скинули з себе накинену нашому народові релігійну неволю і повернулись до Віри своїх прадідів — до Віри Православної.

Митрополит Іларіон одночасно навчає наш народ бути чесним і справедливим, шанувати й любити чуже, а своє рідне — якнайбільше.

Любов до свого народу і постійне бажання зробити для нього щось велике й добре вже немов у крицю перетопились у серці і в думках Владика Іларіона, і так увійшли в його тіло й кров, що стали імперативом усього його життя. І його духово вищість відчувається в кожному його реченні й думці.

А щодо нашої молоді, то він, як добрий вихователь, повсякчасно турбується її належним вихованням та формуванням її світогляду на основі християнської ідеології й національної свідомости.

Батькам він дає вказівки, як треба виховувати своїх дітей в релігійному та національному дусі. А в своїх зверненнях до молоді він вказує на ті засади, яких молодь повинна триматись, щоб досягнути високі чесноти християнської етики й моралі та національної свідомости. Молодь повинна бути: по-християнськи побожна, дисциплінована й національна.

І на цьому повинен формуватись світогляд молоді, щоб підвестись на вищий ступінь духовости, і щоб стати гідною своєї нації.

У місячнику „Віра й Культура”, у розділі „Криниця любови” (Читанка для молоді) він друкує різні оповідання в простій та доступній для молоді формі. Ідеї тих оповідань без труднощів знаходять шлях до душі молоді. І в тих оповіданнях наша молодь може знайти поживу для свого духа і розвивати в собі найкращі релігійні та національні духові прикмети. У тих оповіданнях Владики є приклади, що сприяють зацеленню молоді любови до свого народу, до народньої творчости, до мови й рідної Церкви. А вже найбільше там є прикладів, що ілюструють благодійне значення любови між людьми, прощення гріхів ближнім і терпіння.

І в особистому житті Владики любов і терпіння були і є правдивою його ідеологією та змістом його повсякденної праці. Він глибоко вірить, що лише такою ідеологією можна промостити шлях, який приведе нас усіх до поєднання й до спасіння!

2. Церковна діяльність Митрополита Іларіона.

У церковній діяльності Митрополит Іларіон зробив особливо багато. Тут він стоїть на першому місці серед будівничих нашої духової культури, і являється головною підпорою Української Православної Церкви. Його творами виповнена значна частина нашої духовно-культурної скарбниці.

Він глибоко простудіював історію Української Церкви та історію українського народу. І він ясно усвідомив собі, що Церква є головною основою духового життя нашого народу, бо вона створює моральні й етичні підвалини для його буття. А взагалі Церква Христова створила таку міцну свою християнську культуру, що нею живе тепер майже весь світ. „Християнство є полюсом світу, на якому він обертається”, говорить австрійський педагог Фрідріх Шнайдер.

У житті українського народу, а зокрема в його довголітній історичній неволі, була і є спасінням його Віра в Бога, а Православна Церква відігравала в нього вирішальну роль. І тому Митрополит Іларіон, дбаючи про вічне й дочасне щастя свого народу, перекладає Святе Письмо на зрозумілу його народові рідну мову, і несе Слово Боже в народ. Бож „Слово Боже дорожче перел і золота”, як він говорить за словами Св. Данила.

Після відповідної підготовки, Митрополит Іларіон прийняв високий духовний сан, і цілком присвятив себе служінню Церкві і своєму народові, щоб вести його шляхом найвищої Правди, шляхом нашої віковічної Православної Церкви. Як Архипастир він узяв на себе й цілковиту відповідальність за душу народню, охороняти яку й опікуватися якою він дав свою присягу перед Престолом Всевишнього.

Він докладно простудіював та передумав усю історію Християнства і його ідеологію, і він глибоко вірить у Святу Христову Правду та в її перемогу. Християнство ж підносить людину на незрівняну висоту достоїнства, і робить її „людяною, людиною любовною та повновартісною”. „Тільки у своїй рідній Вірі та Церкві й біля них людина належно й повно розвивається, й має повний образ та подобу Божу” (Книга нашого буття”, стор. 35).

А тому він навчає, щоб вірні шукали шляхів до „обоження” через удосконалення в релігійному досвіді. Інакше кажучи, — щоб шукали шляхів до „наближення до Бога”, до цього Вічного Джерела нашого і всього життя у світі („Обоження людини”, стор. 8-9).

І своїм живим та друктованим словом він постійно пригадує нашому народові основу всієї Євангельської Христової науки: любити ближнього, як самого себе. І не лише виражати цю любов словами, але й підтверджувати ділом — добрими вчинками, бож „Служба ближньому чи Народові — це ціль нашого життя для спасіння” (Журн. “Слово Істини” ч. 3 (15) — 1949).

Митрополит Іларіон, як Архипастир, цілковито від-

Митрополит Іларіон у Торонто

проповідує 22 жовтня 1950 р. в грецькому Храмі
перед 1500 вірними по Св. Літургії, відправленій
українською мовою.

дався служінню своїй рідній Православній Церкві в напрямі глибшої християнізації її вірних, а також у напрямі розвитку і зміцнення Церкви та відновлення стародавніх її ознак. Він розбудовує Богословські Академії (Холм і Вінніпег), в яких плекається богословська наука, видає Богослужбові Книжки українською мовою власного перекладу, і дбає про величність та пишність Богослужб по церквах.

Він пише нові й нові книжки церковного, історичного й богословського змісту, які вияснюють історичні й богословські проблеми Православ'я. Так, наприклад, недавно (21 вересня 1956 р.) вийшла його цінна праця „Архипастирське Послання” для Духовенства У. Г. П. Ц. в Канаді, в якому подана вся праця й обов'язки Священика.

Це Послання, властиво, є практичним „Пастирським підручником” для українського Духовенства в Канаді. Так само року 1956-го вийшла його праця „Таїнство Хрещення Православної Церкви” (Богословсько-історична студія на 128 стор.) і т. д. і т. д.

До того всього Митрополит Іларіон дуже дбає про величність та пишність Богослужб по церквах. Під його проводом Православна Церква не лише в Холмі, але й у Канаді сильно зростає як духово, так і чисельно. Він склав спеціальну молитву за Святу Українську Церкву та за народ, і її урочисто виголошується за кожною Св. Літургією по всіх церквах, де є наша еміграція. Цю молитву було виголошувано і на Холмщині.

А як добрий проповідник і красномовець, він з надхненням виголошує палкі й глибокозмістовні проповіді з церковного амвону, які силою свого слова полонять серця вірних і вливають в їхні душі велику й сильну Віру. А посіяні в їхніх чутливих серцях зерна Правди Христової не загинуть, а принесуть свої плоди!

Так само всі його Послання до народу, — чи то з приводу Різдва і Великодніх Свят, чи з приводу якоїсь іншої урочистости, — такі змістовні, що в них вірні знахо-

дять підтримку і не тільки релігійний, але й національний духовий корм. Ці Послання передруковують українські часописи, як, наприклад, „Українське Слово” передрукувало його минулорічне Різдвяне Послання, якого темою є гасло: „Творімо Домашню Церкву”.

Не одне його Послання „Голос Канади” надав в Україні, і не одна його проповідь у церкві була передана по радіо.

Як перший і найвищий у нас Учитель, Митрополит Іларіон дбає і про те, щоб наша Церква була чисто православною, бо за це він відповідальний як перед Богом, так і перед історією.

Митрополит Іларіон глибоко сповнений ідеєю об'єднання всього українського народу в одну родину навколо Православної Церкви, в якій він вбачає все його спасіння. А тому він змагає до того, щоб наша Церква була цілковито упорядкованою, об'єднаною, єдиною, чисто православною й національно незалежною; властиво кажучи, щоб вона була такою, якою вона була в Україні за давніх часів до її політичного й релігійного поневолення. Бо тільки така Церква, на його думку, буде повнотворчим чинником у житті нашого народу.

З такою інтенцією в днях 9-го й 11-го травня 1957 року з ініціатииви Митрополита Іларіона відбулась у Нью-Йорку II Конференція Православних Церков США й Канади (перша була в Вінніпезі), яка зробила початок у напрямі унормування українського церковного життя на всіх континентах у вільному світі. Та Конференція ухвалила, що „поза межами України існує тільки одна Українська Православна Церква, яка духово окормлює й обіднує весь український народ у вільному світі”.

Духово неподільними частинами цієї Української Православної Церкви є Крайові Церкви в Канаді і в США, які становлять собою одну духовну цілість.

Цією ухвалою ця Конференція зробила початок до духового об'єднання всіх православних українців на всіх континентах у вільному світі в одній Українській Православній Церкві.

Таке об'єднання не лише побажане, але й цілком можливе при тих методах, яких придержується Митрополит Іларіон: любов'ю до Божого діла, щирою згодою, терпінням і відкиненням гордості. А що Єпископи, згідно його ідеології, смиренні слуги Божі, а не “Князі Церкви”, то перешкод до загальної однодушності й не повинно бути.

Відомо вже, що до цієї ухвали приєдналась Українська Автокефальна Православна Церква в Австралії і Українська Автокефальна Православна Церква у Великій Британії.

3. Істотність Православної Віри і її значення для народу.

Митрополит Іларіон довго й глибоко роздумував над Євангельською Правдою і Церквоним Переданням та над наукою Св. Отців Христової Церкви і її глибокою християнською філософією. І він прийшов до твердого й вирішального переконання, що найбільш правдивою і найчистішою християнською Вірою є власне Православна Віра. З приводу цього він так говорить у своїй “Книзі нашого буття” (стор. 39): “Наша Православна Церква — це Церква Вселенська, що повно донесла свою Віру з давніх Апостольських часів аж дотепер. Вона найбільше християнська серед усіх наших Церков”.

А тому він так цінить і береже Православну Віру, яка до того ж є вірою всієї України від десятиох століть.

Православна Церква українського народу поміж Православними Церквами інших народів прославилась своїми високими внутрішніми якостями. За тисячолітній період Православна Церква духово перетворилася в Церкву істотно українську. Її ідеологія росла разом з історією українського народу, і вона сильно відрізняється від ідеології інших слов'янських Церков, як, напр., від ідеології Російської Церкви.

У своїй праці “Ідеологія Української Церкви” (1944 р.) Митрополит Іларіон визначив такі головні істотні її ознаки:

1. Українська Церква — Церква Апостольська й Первозванна.
2. Українська Церква — автокефальна.
3. Українська Церква — це Церква Соборноправна.
4. Українська Церква незалежна від впливів світської влади.
5. Українська Церква — Церква національна.
6. Українська Церква — Церква народня.

Передача тих ознак нашої Церкви — це тут тільки короткий ідеологічний зміст його великої праці з історії Церкви — “Ідеологія Української Церкви”, де він науково подав усі докази для своїх тверджень.

Цієї ідеології нашої Православної Церкви, а також істини Православної Віри Митрополит Іларіон постійно навчає своїм живим словом у церквах та й на публічних зборах, а також друкованим словом у журнальних статтях та книжках.

А крім того, він постійно вияснює вірним ту роль, яку відігравала й відіграє Православна Церква в житті українського народу. У своїй “Книзі нашого буття” (стор. 37, 38, 94 і 111) він говорить так: “Православна Віра має для українського народу величезне значення, бо це вона створила нам культуру нашу, це вона створила нам усі наші звичаї, всю українську традицію, це тільки вона творила нашу історію, це Православна Церква створила українську націю! Православна Віра — це основа, на якій створилась українська нація зо своєю культурою”.

„Православна Віра — це душа України, яка її оживлює. На Православії виросла Україна, набула собі слави й життя. На Православії стала нацією. Увесь дух України пересякнутий тільки Православ'єм”. Одне слово, Православна Віра — це корінь України. Якщо б він усох, то всохла б і вся Україна! Історія України зіллялася з історією свого народу. Відділити їх немає можливості. А в нашій історії наша Православна Віра — це те найцінніше, що український народ створив і що він має! І власне нею ми маємо найбільше гордитися”.

Ось таке особливе значення має Православна Церква в житті й розвитку українського народу. Треба лише вдуматися у всі ті його слова, щоб зрозуміти і його висновок, що „спасіння українського народу тільки в Православній Церкві! Єднаймося всі в Ній, а в єднанні сила!” (стор. 158).

4. Митрополит Іларіон — оборонець Православної Віри й Церкви.

Ворожі напади на нашу Православну Віру й Церкву Митрополит Іларіон, як ніхто інший з наших церковних провідників, надзвичайно відважно й рішуче відбиває своїм авторитетом. А особливо він обороняє її перед уніятами, що використовують теперішнє тяжке становище нашої Церкви та очорнюють її у своїй уніятській пресі, в радіо і в проповідях по уніятських церквах.

Свої аргументи Митрополит Іларіон основує на фактичних історичних даних, на цитатах із Святого Письма. Так, наприклад, він написав науково-історичну розвідку про Св. Князя Володимира Великого, який прийняв Православну Віру від греків, а не католицьку від Риму, як це неправдиво почали твердити католики в останньому часі. Те саме він спростовує щодо князя Із'яслава Київського († 1077) і Данила Романовича Галицького († 1264).

Він відзивається також на образливі вирази уніятів, які, “фальшуючи нашу історію, навмисне звать Українську Православну Церкву “московською”. На його думку, “це навмисне злісне політиканство”, бож історично відомо, що „Церква Українська старша за Церкву Московську, і власне українці багато впливали на Церкву Російську („Книга нашого буття”, стор. 49).

В обороні Православної Віри перед уніятами він посилається на досвід з нашої історії XVII віку. Тоді, власне, поляки за порадами Ватикану всіляко хотіли зруйнувати Православну Віру в Україні і силою запровадити там католицьку унію. І він вказує на всі ті трагічні наслідки, що принесла та унійна акція поляків українському народові та Україні. А тому Митрополит Іларіон остерігає право-

славних українців і перед сучасними католицькими наскоками на нашу Православну Віру й Церкву.

Він остерігає також і проти безбожницької акції Москви, яка державним насиллям насаджує на наших рідних землях комунізм з його матеріялістичною ідеологією та атеїзмом. Комуністична Москва всіляко намагається зруйнувати нашу Православну Віру й Церкву, прикриваючись своєю конституцією. У тій конституції обманом голоситься про нібито „волю Віри”. А в дійсності переслідується й руйнується Православна Віра, як буцімто “опієм для народу”.

Митрополит Іларіон бачить, що в сучасний момент „проти комунізму немає нової ідеології. Єдина Христова Наука може протиставитись комунізмові” („Віра й Культура” ч. 6 (42) 1957 р., стор. 24).

У зв'язку з цим Митрополит Іларіон з особливою енергією докладає всіх своїх зусиль, щоб своїм духовим впливом на свій народ протидіяти тій надзвичайно шкідливій большевицькій акції.

У своїх зверненнях до народу словом і письмом він, як справжній Апологет Української Православної Церкви, всіма силами своєї душі й серця закликає православних українців залишатись при своїй споконвічній Православній Вірі й Церкві, дуже берегти й любити її, бо вона є найбільшим нашим скарбом.

З цією метою він опублікував книжками цілу серію своїх наукових праць на різні церковні теми. У тих книжках він глибше знайомить вірних Церкви з історією та ідеологією Християнства, а особливо з нашою Православною Церквою.

Уся та його культурна й місіонерська праця дає необхідну духову поживу вірним, — поширює їхній духовий кругозір, одночасно впливаючи й на піднесення рівня їхньої релігійності. Вона причиняється також до спрямування вірних на шлях національної свідомости та зміцнення в них українського духа.

Між іншим, в останніх часах — з метою поглиблення

релігійної свідомости у вірних — він почав видавати науково-популярні книжечки про життя й духовні подвиги Святих Православної Церкви, як наприклад: про Св. Апостола Якова, про Преподобного Іова Почаївського і т. д. До цього часу у нас не було такої необхідної й корисної літератури. І цими своїми книжечками Митрополит Іларіон виповняє цю прогалину та починається до поглиблення релігійности нашого народу.

Отже, не покладаючи своїх рук, Митрополит Іларіон, як великий обсронець Святого Православ'я, невтомно працює для нашої Церкви й народу та реально обробляє Христову ниву. А разом з тим він щедрою рукою сіяча сіє зерно Божої Правди та поширює серед українського народу справжню любов до Православної Церкви й до рідного краю. І при тому він не раз протиставляє ідеологію Української Православної Церкви ідеологіям інших Християнських Церков та різним антихристиянським світоглядним тенденціям і діям.

5. Митрополит Іларіон — Провідник народу і борець за його ідеали.

Митрополит Іларіон має глибоку віру й велику надію в щасливе майбутнє свого народу, — як сказав одного разу, що для того, щоб мати успіх у житті, треба “міцно вірувати, надіятись і невтомно працювати”. І він дійсно усе своє життя ревно, самовіддано й повсякчасно працює й змагається за кращу долю нашого народу.

Праця для народу стала ціллю його життя. Його духовна опіка над народом шириться до найдальших закутин вільного світу, де тільки перебуває свідомо й псобожна українська душа. Відомо, що й за залізну заслону дещо продирається з його творчої праці.

І там це приносить велику, хоч і неголосну, радість сумуючим серцям віруючих та надію на краще завтра. У нього Правда Божа тісно пов'язана з Правдою національною. А його творча праця високо підносить прапора нашої Правди, з якою нерозривно пов'язане безсмертя ук-

раїнської нації. І вона кладе свою печать на сучасну добу буття нашого народу та проходить ясною ниткою в історії відродження нашого народу й Церкви. Продовж півстоліття він стоїть у передовій лінії з найвизначнішими нашими провідниками в боротьбі за вільність і незалежність України та за відродження Української Православної Церкви. Його постать Провідника народу надзвичайно видатна і притягальна. Переживши в 1917—1920 рр. бурхливі часи великого змагу за волю, славу і честь свого народу, він не зражується невдачами, та й до цього часу продовжує те змагання силою свого слова, силою свого духа.

А українське слово, як відомо, не раз у ході нашої історії виводило наш народ з тяжкого і майже безвихідного положення. Бо історичний досвід ясно нам показав, що коли фізично наш народ знемагав, то на зміну приходив його дух і він перемагав. „А дух — основа Людини” — як стверджує Митрополит Іларіон у своїй богословській студії “Обоження Людини” (стор. 84).

Митрополит Іларіон так глибоко пересякнутий ідеалами свого народу, що ніколи не жалував і не жалує своєї творчої праці для його добра. І він навіть відкріє свого особистого життя та кладе його на Вівтар національного визволення нашого народу й Церкви. Між українцями мало хто прислужився українській нації такою мірою, якою прислужився Митрополит Іларіон. Зате й мало хто з сучасних наших діячів утішається таким загальним авторитетом і пошаною, як Митрополит Іларіон. А доказом тут може послужити хоч би недавній факт, що в день свого 75-ліття він одержав понад 700 привітань з усіх сторін вільного життя.

Знаю, що й з України продерлись деякі привітання з приводу цього Ювілею, хоч і без підписів. І там згадала його українська людність гарячими, хоч і тихими словами. Таким чином увесь наш народ відзначає його Ювілей!

Щоб охоронити Митрополита Іларіона, Боже Провидіння привело його на вільну Канадську Землю, як видно,

для того, щоб він працював для українського духового світу. І він виконує ту духову зброю, яка так потрібна нашій Батьківщині, а особливо буде потрібна тоді, коли упаде т. зв. залізна заслона. І ми бачимо, що він своєю високотворчою й високопатріотичною працею з успіхом виконує ту місію, і тим видатно причиняється до того, що наш народ і Церква таки будуть мати волю на рідних землях з нашою стародавньою столицею Києвом.

Дякуючи Всевишньому, він ще й до цього часу, не зважаючи на свій вік (75), зберіг надзвичайну енергію і особливий ентузіязм до праці, поєднаний зо щирим українським патріотизмом. Той його ентузіязм передається й іншим і пориває їх за собою. Пошана до праці і витривалість у праці в нього завжди подивугідна. У праці він знаходить своє вдоволення, але пильнує, щоб вона була корисною для народу. З працею він завжди спішить, не спочиваючи, щоб не стратити дорогого часу, і щоб успіти за своє життя вложити частину власного духа для поширення у світі нашої Правди, а тим самим підготувати як слід наше краще майбутнє. Українська Правда має ту свою могутню силу, що вже саме її поширення у світі являє собою найкращий засіб у боротьбі за її кінцеву перемогу.

Митрополит Іларіон, як на свої роки, виявляє незвичайну рухливість, рік-річно подорожуючи по парафіях всієї великої Канади. А всі ці його Архипастирські Візитації відбуваються не лише в молитвах та проповідях по церквах, але й обов'язково з його публічними доповідями. І так серед вірних провадиться його корисна Апостольська, вчительна праця, що утверджує в народі віру в нашу національну ідею. Митрополит Іларіон, як великий знавець людських душ й сердець, сильно підносить духа православних громад та заохочує їх до громадської праці.

Крім Архипастирських Візитацій по всій Канаді, Митрополит Іларіон час до часу подорожує й за її кордони,

як ось до Нью Йорку на конференції у справах Української Православної Церкви і на наукові доповіді в Українській Вільній Академії Наук (УВАН), якої він є дійсним членом. Митрополит Іларіон користується признанням, повагою й авторитетом серед наукових кол нашого громадянства. Українська Вільна Академія Наук у Німеччині на засіданні своїх дійсних членів 6-го грудня 1953 року, на внесення її Історичної Секції, обрала Митрополита Іларіона “як високого Ієрарха Української Православної Церкви, високоzasлуженого вченого, а также і Опікуна і Добродія Української Вільної Академії Наук — на Почесного Члена Української Вільної Академії Наук” (“Віра й Культура”, ч. 9, 1954 р.).

Так само й чужинний науковий світ уже здавна звернув свою увагу на Митрополита Іларіона, як ученого, і цікавиться ним та високо оцінює його науковий дорібок.

Обмежимося тут кількома помітнішими прикладами:

1. Професура Чехословацького Університету в Брно надала йому титул Доктора; 2. Британське Біблійне Товариство в Лондоні, що доручило йому переклад Біблії, іменувало його своїм Почесним Членом.

Усі слов'янські краї, де єдино існувало було слов'янознавство в повному розумінні цього слова, тепер поневолені комуністичним тоталітаризмом, і поневолена наука, а вже найбільше — гуманістична наука, зо славістикою включно. На заході Європи, поза слов'янськими країнами, слов'янознавство дуже обмежене, а щодо американського континенту, то воно майже не існує в науково-дослідному сенсі. А все ж таки й тут, навіть у таких обставинах, в англійських середовищах підкреслюється постать Митрополита Іларіона. Наприклад, професор Ватсон Кірконнел у Канаді високо оцінив його, як ученого. Звичайно, й інші закордонні вчені, такої ж, як Кірконнел, думки про наукові заслуги Митрополита Іларіона. Про нього дуже часто вміщуються прихильні статті в чужомовній пресі, як, наприклад, у канадському ілюстрованому журналі

“Weekend Magazine”, у канадських газетах “Free Press”, “The Winnipeg Tribune”, “The Edmonton Journal” т. ін.

Ми тут обмежилися тільки прикладами з останнього часу, і то тільки в самій Канаді. Про це, що Митрополит Іларіон є високоціненою постаттю в міжнародніх культурних колах, треба було б писати окрему працю. А цінячи його, чужинці тим самим цінять і українську культуру та українську націю, що видала таку велику людину.

Цю роботу, що він тепер виконує, сучасники ще не спроможні належно збагнути й оцінити. Оцінять її наші майбутні покоління. І перед нашими вільними нащадками стане в усій своїй величі постать цього великого мужа — невтомного борця за українську Правду. А разом з тим перед ними стане постать великого вченого й християнина-страдника, що все своє многотрудне життя присвятив і віддав Україні! Працювати йому не раз доводилося в дуже тяжких і прикрих умовах, але він невтомно ніс свого важкого хреста. Однак, не зважаючи на всі ті умовини, він з правдивого шляху не зійшов, а твердо й безупинно йшов дорогою служіння Богові та своєму народові, збільшуючи його національну духову культуру.

Вартість тих духових ціннощів, що він вкладає впродовж понад півстоліття в нашу духову скарбницю, надзвичайно велика. А його заслуги перед українським народом такі величні й безперечні, що його сміливо можна назвати одним з найбільш заслужених синів України. Своїми заслугами він здобув собі одне з головних місць в історії нашого народу і його Церкви.

Митрополит Іларіон цілком свідомий свого тяжкого завдання Провідника народу. І він, як справжній носій та оборонець української Правди, ніколи не зражується тим фактом, що найкращих його патріотичних інтенцій сучасники дуже часто не розуміють. А дехто через злу волю просто не хоче розуміти, а вже особливо ті, хто живе лише сучасним моментом, і не вглиблюється в духові процеси і в загальну еволюцію нашого народу. Проте ж, не

зважаючи на всі ті численні прикрі випадки, його творча праця знаходить широкий відгомін і зрозуміння серед широких мас українського народу, розсіяного по всій земній кулі. Його праця містить у собі такі тривкі й вічні вартості, що з них повними пригорщами будуть черпати прядучі наші покоління! І виховуючись на жертвовному його прикладі, наші нащадки будуть даліше промошувати українській Правді шлях у світ аж до кінцевої її перемоги.

Ось тому вся та духовна творчість Митрополита Іларіона така важлива й цінна для нас; вона невмируща в усіх поколіннях нашого народу, — наш національний скарб. А його світла постать, з його шляхетною настановою любити ближнього та боронити покривдженого, завжди буде викликати в нашому народі почуття глибокої пошани та національної гордості, що він вийшов саме з нашого середовища. А разом з тим у нашій душі виростає й надія на те, що наш народ буде мати свою славу майбутність, коли він має таких сильних духом і відданих йому синів, як Митрополит Іларіон.

Ч А С Т И Н А VII.

ПІСЛЯМОВА.

1. Особливі прикмети характеру Митрополита Іларіона.

При перегляді 52-літньої (1905—1957) невтомної діяльності Митрополита Іларіона, приходимо до того висновку, що він належить не до повсякденного явища в нашому житті, а є людиною надзвичайною. Уже той факт, що він пройшов 52 роки науково-громадської й Архипастирської праці, в переважно тяжких умовах, говорить про це, що він є винятково сильною людиною. Господь Бог обдарував його великими здібностями, добрим здоров'ям і винятковою працездатністю. І все це він віддав Україні!

Його індивідуальність відзначається сильною волю-

вою вдачею, і він є людиною характерною й принциповою. У важливих справах він твердий і безкомпромісвий, — і від наміченої лінії не відходить. Обставини не раз складались так, що провадити свою культурну працю було йому надзвичайно важко. Але це його ніколи не зневірило. Він, переборюючи своєю енергією всі труднощі, твердо прямував до визначеної мети, не схиляючи перед неправдою своєї голови. Через свою внутрішню силу — незламність характеру, він продовж свого життя прямує однією дорогою, яку знайшов ще з молодих літ.

Своєю ширістю та безпосередністю у взаєминах Митрополит Іларіон має дар притягати до себе людей. А своєю великою культурою й універсальним знанням він з'єднує їх собі ще більше та робить своїми приятелями, що знаємо з особистого досвіду.

Він чутливий і відзивчивий на все те, що важливе й цінне саме собою. У нього сильно розвинене почуття людської честі, і він ретельно виконує прийняті на себе обов'язки та завжди додержує свого слова. В усіх обставинах він проявляє свою ініціативу і має свій власний підхід до всього у світі: до ідей, до людей і т. п. У його особі щасливо поєднані духовний пастир і місіонер, творчий учений, державний муж і поет.

Проф. І. Гончаренко у своїй праці “Український національний характер” (Див. “Віра й Культура”, ч. 8 (32), 1956 р.) робить важливий висновок, що “немає підстав уважати інтелектуальність українців нижчою від інших народів”. І, як доказ, він вказує на кількох наших видатних учених, а між ними й на Митрополита Іларіона, як на “представників науки світового значення”.

2. Світогляд Митрополита Іларіона.

У самих основах світогляду Митрополита Іларіона лежить християнська релігія. Він глибоко вірить у Христа Спасителя і в Його науку. Одночасно він же й не менш великий патріот, в якому втілено великого, повного по-божної мудрости, українського національного духа. Пра-

вославну Віру й Церкву він розглядає як основу нації і як державотворчий фактор. Бо “Православна Церква зіл-лялася з українським народом і творила з ним нашу істо-рію” (“Віра й Культура”, ч. 8 (44), 1957 р., стор. 5). Він глибоко відчуває своєю чутливою душею всю ту велику трагедію, яку пережила й переживає наша многострадаль-на Батьківщина-Україна. І він непохитно й безмежно ві-рить у Правду української справи та має святе переконан-ня в її неминучу перемогу. Він ревно молиться за весь український народ, повсякчасно думає про його майбут-ність. А при тому він добре розуміє й свої обов’язки, як Провідник свого народу.

І палаючи внутрішнім палом, він з головою поринає в бурхливі хвилі українського життя, щоб своєю культур-нотворчою працею прокласти своєму народові шлях до свободи й незалежності України. І своїми сміливими виступами він не раз обороняв наш народ і Церкву від во-рожих нападів за дуже тяжких і прикрих обставин з нараженням на небезпеку свого власного життя. Свою ідеологію він найкраще висловив у своєму вірші, якого він присвятив українському народові у днях свого 75-ліття, і який починається словами:

“Найбільше щастя: для Народу
Віддати все своє життя,
Покласти душу за Свободу,
Прийняти за нього й розпяття”...
 (“Українська Церква за час Руїни”).

3. Особисте життя Митрополита Іларіона.

Його особисте життя завжди було зразком чеснотнос-ти й праведности. Він цілими днями працює, і ніхто й ніколи не бачив його без праці. Бо для нього “праця — щастя” (“Віра й Культура”, ч. 8 (44), 1957 р.).

Про свої ж навіть мінімальні життєві вигоди він за-буває і цілком не дбає, залишаючи себе самого на останнє місце. Він не має часу й думати про себе, бо постійно зна-

ходиться в поготівлі і в щоденній боротьбі за нашу Правду й за справедливість у світі.

Усе своє життя він живе дуже скромно, і не збирає матеріяльних скарбів — золота чи маєтків. А зате він увесь час збирає духові скарби нашого народу, передані з історичних і передісторичних часів, щоб здобути йому волю. Увесь свій невеликий дохід він вкладає у своє Видавництво науково-релігійних журналів і своїх книжок та у свою бібліотеку, яка дуже необхідна йому для праці. По втраті двох бібліотек в Європі, у Вінніпезі він збирає вже 3-тю свою бібліотеку, яка на сьогоднішній день нараховує понад 16,000 томів. Цією бібліотекою користується не лише він сам, але й його учні з Духовної Академії. Між іншим, у цій бібліотеці зберігається й цінна пам'ятка української духової культури — Острозька Біблія з 1581 року, яка є першою повною друкованою Біблією серед усього православного слов'янства.

А поза тим Митрополит Іларіон не жалує своїх грошей і на добрі діла. Так, наприклад, він дотепер зложив на будову Катедрі Пресвятої Тройці в Вінніпезі 922 долляри. А перед тим, як згадано в розділі 2 частини IV, він складав свої пожертви на добудову Собору Св. Покрови у Вінніпезі і т. п.

Так ось проходить усе життя цієї висококультурної людини й справжнього аристократа духа в його невсипущій і плідній праці та в змаганнях за кращу долю свого обездоленого народу.

4. Опіка Творця Всесвіту над Митрополитом Іларіоном.

Автор цих рядків, як живий свідок, пригадує собі багато окремих моментів з життя професора Івана Огієнка, а нині Митрополита Іларіона, і може лише ствердити, що його життєвий шлях не був з легких, не був застелений квітами. Його життю постійно загрожували різні небезпеки, і він лише чудом виходив з деяких випадків.

Кілька таких випадків описано автором цих рядків у "Вірі й Культурі", ч. 7 (19), 1955 р. Усі ті чудесні його

врятування від смерті аж ніяк не можна з'ясувати випадковістю. А для віруючих у Бога людей вони ясно промовляють, що Господь Бог має його у Своїй особливий Всесильній Опіці ще з молодих років, і постійно охороняє його від усяких небезпек. Бо Провидінню Божому було вгодно покликати його на речника Правди Божої та на перекладача Св. Письма, щоб піднести наш народ на вищий ступінь досконалости, і тим врятувала його від занепаду і від загибелі.

5. Признання й подяка Митрополитові Іларіонові за його працю.

З нагоди Ювілею 75-ліття Митрополита Іларіона, український народ нашому Подвижникові надіслав зо всіх кінців вільного світу й з України велике число привітальних листів і телеграм, і заманіфестував Йому велике признання, щирю й сердечну пошану, любов та відданість за Його таку самовіддану, жертвенну й багатоплідну працю для українського народу й Церкви.

Відбулись і величаві Академії на Його честь. А найбільше в Канаді відбулися святкування цього небуденного Свята — всеканадського масштабу, в центром у Вінніпезі, а також місцеві святкування в Торонто, Едмонтоні, в Принс Алберт, у Виндзор і т. д., в яких узяли участь майже всі Священики Канади при великих здвигах вірних.

А в усіх інших Православних Парафіях і Громадах тієї Церкви відзначено той величавий Ювілей Молебнями за Його здоров'я та відповідним словом про його Особу.

І тепер уже кожен і кожна з українців Канади добре знають: хто такий Митрополит Іларіон і які його заслуги перед українським народом. І всі приходять до того висновку, що без творчої праці і сили духа Митрополита Іларіона (проф. І. Огієнка) Україна не змогла б обійтися, щоб скоріше дійти до своєї мети. І він ступнево стає немов нашим сумлінням та символом відданости найкращим ідеалам свого народу.

Здається, що вже тривкішого пам'ятника людина й

не може збудувати собі за своє життя, як той нерукотворний пам'ятник, що його Митрополит Іларіон збудував своєю відданою працею й щирим серцем у серцях свого народу. Протоієрей С. Герус у своїй статті "На службі Богу й Народові" ("Віра й Культура" ч. 8 (44, 1957 р.) пише так: „Треба щиро признати, що Владика Ювілят є заслуженою особою для всього українського народу, без різниці Віроісповідуваль і партійних угруповань. Його праця многогранна й універсальна. Немає такої ділянки національного життя, де б Ювілят не залишив сліду своєї праці соборного характеру.

Може сьогодні, під певним впливом, не всі це розуміють, але прийде час, коли Україна вільними устами дасть своє правдиве судження про працю й заслуги нашого Найдостойнішого Ієрарха”.

Тож і після 75-х роковин його життя будемо повсякчасно просити Всевишнього, щоб Він і надалі мав нашого Ювілята — Митрополита Іларіона — у Своїй Опіці, і щоб Він прожив довгі роки у кріпкому здоров'ї та у творчій праці і продовжував сіяти всі ті безсмертні зерна Найвищої Правди до недалекої вже весни нашого народу, коли наша рідна Україна стане вільною й незалежною державою та зацвіте щастям, добробутом і колишньою славою!

Інж. А. Нестеренко.

Жовтень 1957 р.
Moline, Illinois, U.S.A.
